

MOKINIO
BIBLIOTEKA

SIMONAS
DAUKANTAS

MOKINIO BIBLIOTEKA

S. DAUKANTAS

*Sudaryta pagal Lietuvos TSR
Švietimo ministerijos
programą*

TREČIASIS LEIDIMAS

VALSTYBINĖ
PEDAGOGINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA
KAUNAS—1959

DARBAI SENŪJŲ LIETUVIŲ IR ŽEMAIČIŲ

(Ištraukos)

Non est generosorum hominum res
alienas quaerere et pati suas per igna-
viam amitti. Dionisius iš Halicarnaso
Histor. Lib. V.¹

PRATARYMAS

...Šiame mano rašte norėjau lietuviškai aprašyti bent paviršiais darbus lietuvių ir žemaičių ir stengiau bent didumą paveikslo jų senų dienų apsiėjimų ir užlaikymų parodyti, ne tiktai idant skaitytojas geriau išmanytų pačius darbus, bet idant galėtų dar pažinti palaikus tos tautos, ant žemės ar žemėje šiandien tebesančius, kuriuos daug kartų atsitinka rasti; idant nežinovas nedarytų taip, kaip vienas (gėdžiuisi vardą minavoti), radęs giliai žemėje špyžiaus stabą, pavėdų į kokį tenai garsų viešpatį, arba kariovedį, niekam nepasakęs, į varpą jį suliedino; kursai, kad būtų kitiems vyrams parodęs, būtų galėjęs dešimtis varpų nuliedinti, du kartu didesnių už tą mantą, kurią bū-

¹ Kilniems žmonėms nėra įprasta siekti svetima ir pakęsti, kad žūtų per apsileidimą tai, kas sava.

tų nuo jų gavęs už tokį brangų palaiką. Reikia žinoti, jog niekelis šiaip veizint, skatikėlis iškastas, gelžgalėlis ar kūjis įvairus su balsėmis, tai yra literomis, dėl žmogaus vienok žinovo yra brangesnis daiktas, nekaip keli šimtai mustų arba raudonųjų. Lygia dalia senų dienų dainos gali daug senovės atminimų ir palaikų rodyti, kurias dar šiandien, nors retai, bet daugelyje vietų tebedainuoja.

Ne vienas skaitytojas, skaitydamas mano raštus, rūgos, jog aš anuose lietuvius ir žemaičius daugelyje vietų giriu, o darbus ir karus krikščionių peikiu, kaipo neteisingai daromus. Bet jei romėnai ir graikai, nors pagonys, taip šiandien yra garbinami visų krikščionių už savo dorybę ir kantrybę, dėlkogi žemaitis arba lietuvis negali būti giriamas, jei kantriai gynė savo namus ir liuosybę nuo neprietelių, mylėjo dorybę, o neapkentė nedorybės? Aš tam nekaltas, jei krikščionys tų amžių buvo užmiršę tą prisakymą viešpaties išganytojo: „Mylėk artimą savo kaipo patsai save“. Sekdamas teisybę, mano rašte turėjau taip rašyti, kaip senovės raštuose radau. Jei kursai nenori tikėti, gali eiti ir veizėti, aš parodžiau, iš kur anuos išrašiau.

Ant galo rasis ir tokių galvočių, kurie keros mane, jog aš darbus Lietuvos ir Žemaičių trumpai teaprašiau, bet ir tame trumpame dar apraše daugelyje vietų apsirinkau, daug ir apleidau ir ne kaip reikiant anuos surėdžiau; užvis rūgos, jog neišrodžiau aiškiai kilties giminės, rėdos, gudrybos, būdo, turtų ir jos galios. Atsakau mano kernotojams, jog aš ne dėl mokytų vyrų ir galvočių, bet dėl tų motinų rašiau, kurios geba savo vaikams darbus jų bočių prabočių pasakoti, o be raštų daug kartų apsirinka. Norėjau vėl mano raštu parodyti neprieteliams Lietuvos ir Žemaičių kalbos, jog kiekvienas noris gali rašyti lietuviškai, jei turi spėkos, lygia dalia kaip ir kita išdailinta jau kalba. Dėltogi viliuos, jog man taikūs skaitytojai, kaipo pirmam rašytojui toje kalboje, dovanos visus mano apsirinkimus; ant galo, jei jie mane lygins nors su romėnų Papiariusu, aš ir tuo džiaugsiuos ir linksminsiuos, jog pirmasis tarp lietuvių gudresniems vyrams, norintiems rašyti, kelią praskyniau.

Rašyta metuose 1822

SENOVĖS LIETUVIAI IR ŽEMAIČIAI

Tokie buvo apsiėjimai pagonių lietuvių ir žemaičių, gyvenančių tarp Nemuno ir Dauguvos upės nuo neatmenamų amžių, kaip jau regėjome, vadinamų skitais, getais, eruliais, estais senovėje. Visas tas kraštas, kaip šiandien regime, pašlijęs į Baltijos jūrą, kitą kartą apaugęs buvo tamsiomis giriomis, kurios iš tolo it kalnai trakšojo. Eglynai, pušynai, beržynai liemenimis mušėsi į padanges, o nurambėję ažuolai tarėsi savo plačiomis šakomis beramstą tuos eglių ir pušų nendrynus, tarp kurių lygios išleitės žaliavo, sriautingomis upėmis išvagotos... Toliau liepynai, uosynai rodėsi, kurių kuplios galūnės, pindamosi su šakomis skroblų, klevų, kita su kita vasarvidyje, tai yra saulei ant galvos žibant, amžiną naktį darė, ir kame-ne-kame tiktai tose tamsybėse saulės spindulėlis spygsojo. Eidamas tenai kelevis, pasiilgęs iki puikuotos lankos, išvingurtas upeles išvydo, o anose gražias lietuves žemaites it rožes (lelijas), begrėbiančias snieginuose nuometuose, baltuose marškiniuose it gulbes svyruojančias. Rodėsi tenai ir vyriškiai, baltuose kobotuose apsilvėję, meškėna per pečius persverta, vebro kapūzu apsimovę, kurių veidas, lytis, žiburiuojančios akys, drąsūs povyziai rodė aiškiai, jog niekam nevergavo.

Kur veizint, visur, sakau, medės, visur visur girios, kurių vienok tarpuose kame-ne-kame rimtos pilys riogsojo. Tokiame tatau krašte lietuviai žemaičiai ilgus amžius laimingai gyveno, patys sau dirbdami, vyresnybę dėl savęs skirdamiesi, nežinojo nei lažo, nei pavynasčių, nei donių, liuosi nuo viso buvo, dieną arė ar medžiojo, naktį tarp grakščių žmonių ilsėjo, niekas jų saldžių valandų negaišino, skaudūs balsai vagorių, dešimtininkų, šaltišių, launinkų jų negildė, kitas kitą mylėjo ir šelpė, vienybė ir meilė tarp visų buvo, viso pertekę, midų ir alų puotose nusimyluodami gėrė, turtai, gėrybės klėtis laužė, visi liuosi, nežinojo geležinių nei šiekštų ant kojų, ir pirmiau kiekvienas būtų miręs ant tos vietos, nei vergu kieno tapęs.

Senieji, sulaukę vaikų vaikus, su jų vaikais padoriai karšinosi, o jaunuomenė linksmi augo. Garbino dievus, kaip jau regėjome, ir vylėsi, jog dorieji bus palaiminti, o nedorieji užrūstinti po smerčio. Dėltogi drąsiai ir narsiai senieji lietuviai žemaičiai stoji namų savo ginti prieš ne-

prietelius krikščionis, kurie, užsimetę ličyna vieros, norėjo jiems brangią jų liuosybę išplėsti ir savo tikėjimą primesti; apjakę savo nedorybėje, išnaikinti kardu pagonis ketėjo, nemindami ant to, jog anie lygūs jiems žmonės buvo, laimingą jų kraštą ne kartą krauju nekaltų suliejo, ašarose ir varguose paskandino. Kaip krikščionys neverti paties žodžio, apkalę į amžiną vergystę latvius, kriečius, prūsus, kuršius, dyko dar dieną ir naktį lietuvius žemaičius pavergti; kurių negalėdami niekaip paveikti, nebežinojo iš apmaudo patys ką darą, kaipogi javus, medes degino, gyvulius teriojo, o sugautuosius žmones pagonis, lietuvius ir žemaičius, vienus gyvus į arklio uodegą įrišę tąsiojo, kitais it gyvuliais laukus arė, dėl to vien, jog anie nenorėjo apsikrikštyti ir krikščionims vergauti. Bet juo krikščionys didžiau novijo ir žaimojosi iš jų, juo pagonys tampsni tapo. Ne kartą, sakau, lietuviai, žemaičiai, įsirežę ant pelenų namų, graudeno tūkstančiams savo neprietelių krikščionių ir geriau velijo liuosi savo tėvainės irose užsirausti, nekaip jiems per amžius vergauti. Nors jų broliai latviai, prūsai, kriečiai, kuršiai paklupdyti jau po kryžiumi klūpojo ir krikščionims vokiečiams kruvinai vergavo, vienok lietuviai žemaičiai vieni daugiau nei per tris šimtus metų, pagonys būdami, garbingai dar liuosybę savo nuo krikščionių gynė ir tuo kartu tikrai teapsikrikštijo, kad patys norėjo.

ĮGULIMAS VOKIEČIŲ Į LATVIŲ ŽEMĘ

Nuo metų 1111 jau vokiečiai, dabodami latvių kraštą, įsimetė į Daugavos paupį ir gyveno Ukeskolio vietovėje, prekiaudami ir jaukindamiesi su latviais pagonimis, kuriuos paskui taip pavergė. Visų pirma ėmė tikėjimo krikščioniško mokyti pagonis ir tarp latvių sau tarnų ieškoti, ne dėl jų dūšios išganymo, bet idant galėtų jiems liuosybę išplėsti ir jų žemę užimti. Reikia dar žinoti, jog tame amžiuje daug buvo krikščionių, kurie, idant padaugintų skaitlių krikščionių, nesigailėjo nei sveikatos, nei turtų; užvis kunigai leidosi į jūras, girias, neapregimus tyrus pagonių krikštyti, vildamiesi per krikštą vyskupais, arkivyskupais, o paskui valdymierais tapti. To dėjęs Mainhardas, zokaininkas, taip pat vokiečis, gimimo iš vietovės Bremen, girėdamas įsitvirtinančius vokiečius Latvių žemėje, tai yra

Vidžemėje, arba, kaip šiandien vadina, Aplentų žemėje, leidosi per jūras, atėjo pagal Dauguvą į Ukeskolį metuose 1150 ir tenai, pramokęs kalbos lečių, arba latvių, ėmė iš peties tikėjimo krikščioniško pagonis mokytį ir pirmąją krikščionių bažnyčią Ukeskolyje pastatė...

Mirus Mainhardui, vyskupu tapo Bertoldas, zokaninkas cistersas. Tasai, nuėjęs į Vokietiją, guodėsi, jog krikščionys Latvių žemėje yra varginami ir spaudžiami pagonių, kurie tuojau juos iškirs, jei vokiečiai neduos jiems kokios pašalpos. Tuojau daugybės tinginių ir slinkių vokiečių, norėdami svetimą gerą dėvėti, leidosi su Bertoldu per jūras į Latvių žemę pagonių krikštyti. Pargrižęs tas geradėjas su pulkais į Ukeskolį, krikštijo tenai norinčius švęstu vandeniu, o nenorintiems su kalaviju galvas rantė. Latviai nebenorėjo krikštytis, o vokiečiai juos suokė. Prasadėjo kruvini ir ilgi karai. Kaipogi garbingoje ir didžiai maringoje mūsų ties pilimi Beverine Imantas, karvedys pagonių, pačiam Bertoldui vyskupui, kursai lygiai su savo kareiviais kariavo, ragotinė širdį pervėrė metuose 1198.

Bertoldui mirus, Latvių vyskupu tapo Albertas Buxof, kanauninkas vietovės Bremeno. Tasai, atėjęs su 25 laivais vokiečių kareivių, Rygos miestui, arba vietovei, pamatus padėjo ir švento Jokūbo bažnyčią išstatė metuose 1200. Norėdamas paskui valdžią įgauti ant viso Latvių krašto, rašė pas popiežių Celestiną III, meilaudamas jo, idant leistų turėti kareivius krikščionis vokiečius, kurie sudraustų pagonis latvius, gaišinančius žodį dievo apsakinėti. Pagyręs popiežius jo geidimą, įstatė naują zokaną Rygoje, pagal įstatymus zokaninkų cistersų, kuriems, nors kareiviams, vienok reikėjo gyventi it zokaninkams be pačių klioštoriuose. Visas jų darbas buvo su pagonimis kariauti, juos krikštyti ir vergti. Dėvėjo jie visuomet šarvus, arba pancierius, ant kurių viršaus baltą abitą užvilktą turėjo, ant kurios du kardu, arba du miečiu, krūtyse buvo išsiūtu; ilgu ir dideliu miečiu, arba kalaviju, pasijuosę vaikščiojo: dėlto ir vadinami buvo miečeiviais erzilais, arba riteriais Kristaus. Albertas, vyskupas Rygos, įgavęs nuo popiežiaus tokią vyresnybę, užtelkė tuojau šiuokius tokius tinginius ir palaidūnus vokiečius į tą zokaną, kuriems kardą į rankas įdavęs, liepė mokytį latvių pagonis meilės krikščioniškos, baimės dievo, jo galybės ir gerybės neapimtos. Taip tasai vyskupas, krikštydamas latvius ir pilis

ant jų žemės dirbdamas, atidavinėjo jas valdyti vokiečiams savo gentims ar pažįstamiems, o latviams perkrikštams liepė laukus arti ir vergauti tiems naujiems kungams; kur bepriešingavo, tas tuoju gyvybę pridėjo. Taip tatai radosi ir augo tas milžinas, ličyną vieros šventos užsimovęs, kursai apie tikrą garbę pono dievo, apie tikrą meilę artimo savo niekuomet nedūmojo. Augo, sakau, tas milžinas, su kuriuo ne kartą išsirežę žemaičiai lietuviai grūmėsi per ilgus amžius.

*

*

*

Tose rūšciose dienose latvių vaidelotai Lietuvoje, Žemaičiuose niekuomet taip neskatino giminių lietuvių, žemaičių, prūsų kibtį į ginklą ir ginti savo liuosybės nuo neprietelių, kaipo tame laike. Patsai krivė krivaitis, visų aukščiausias kunigas, suvadinęs gimines ties Kernave, maldavo dievus, užtarytojus Lietuvos ūkio, o pabengęs maldą, sako, būk taip taręs suėjusioms giminėms svieto: „Atėjo jau žmonės, vadinami krikščionys, kurie, norėdami jums liuosybę išplėsti ir amžinai pavergti, visaip jus vilios. Mokys jus sekti išmintingus ir protingus įstatymus, bet anie patys jų niekuomet nepildys. Linkės jums mylėti artimą savo it patį save, vienok patys gers jūsų kruvinas ašaras ir kruviną prakaitą, nors vieną dievą garbins ir vienos vieros bus. Jūs, dieną ir naktį dirbdami, nepakakinsite turtų ir gėrybių tiems kraugeriams, kurių kalbos nesuprasite. Sakau, kapus tėvų savo išarsite, lieknus šventus iškirsite, versmes, balas išdžiovinsite, nè taip jų gobėjimo nepasotinsite. Bet dar kad tas nelaimės jums darys, lieps kentėti, džiugindami antru gyvenimu ir tardami, jog už juos pačius būsite tenai laimingesni. Vienok patys ant to antro gyvenimo neatbos. Jūsų vargai, ašaros širdies jų nesugraudins. Šimtus, tūkstančius metų jiems vergausite, o nè kokios nuo jų paguodos nesulauksite. Paneigs anie jūsų bočių prabočių išmintingą tikėjimą, įstatymus ir apsiėjimus, nebeleis rašyti skaityti jūsų kalba, ant galo, išplėšę jums tą paskutinę priviliją, paskaitys jus pačius tarp savo gyvulių, dovanos, mainys, pardavos vienas kitam it bestijas ir, tartum ant didesnės apjuokos, vadins dar jus savo broliais krikščioniškais. Klausykite manęs, giminės čia susirinkusios! Tai yra žabanklai, kuriuose nori anie

jūsų liuosybę nuspesti. Jei manęs netikite, veizėkite į latvius, kurie jau ašarose vargų savo paskendo. Netikėkite, sakau, jų žodžiams, sekite geriau įstatymus bočių prabochių, kuriuos pildydami nieko netrūkote, visi liuosi, laimingi, viso pertekę gyvenote, dirbote sau, kuomet galėjote, ilsėjote, kuomet norėjote. Jei dar laimingi toliau norite būti, ginkite drąsiai namus savo. Atėjo, sakau, diena, kurioje reikia lietuviui žemaičiui ar liuosam mirti, ar amžinu krikščionių vergu tapti!"— „Tiesa,— giminės atsakė,— to sulauksime, jei nesiginsime." Kaipogi tuojau visi prisiekė, jog velija visi savo namų irose užsirausti, ne kaip vergais tapti. Ėmė visi galįs už galį ginkluotis, ir jau ne grobio svetimuose kraštuose ieškoti, bet liuosybę ir kraštą nuo neprietelių ginti.

KOVOS SU VOKIEČIAIS IR TOTORIAIS

Pagonys vėl iš savo pusės galįs už galį tiekėsi į karą, kaipogi krivė krivaitis, visų aukščiausias valdymieras, skatino žemaičius ir lietuvius į karą, idant gintų savo liuosybę lig paskuojo ir nepaduotų savo krašto neprieteliams. Kas gali išguldyti tą meilę namų, kurią tuo kartu lietuviai žemaičiai rodė: seni ir jauni, vyrai ir žmonos (moterys), visi gintis ar mirti tiekėsi. Neskundė tenai nei turtų, nei darbo, be atilsio, be užmokesnio, visi ginklą tiekė. Paskui sutraukęs Rimgaudas kuo veikiau tų giminių karius ties pilim Kamne, taip būk jiems taręs: „Suėjote, skitų giminės, ne grobio ieškoti, bet liuosos gyventi ar toje vietoje mirti. Ramdykite tuos kraugerius, kurie, ličyna vieros užsimovę, geidžia mums liuosybę išplėsti. Jei tuo netikite, veizėkite, ką padarė latviams, anuos apkrikštiję, kurie kas dieną skęsta kruvinose ašarose ir plauko kruviname prakaito dėl lobia savo kraugerių. Žinote, jog tie bedieviai, išplėšę dukras ir sūnus latviams vargdieniams, išsiuntė jau per jūrą į svetimus kraštus vergauti smarkesniems už pačius miečėivius žiuponams. Minėkite, jog pereis šimtai, tūkstančiai metų, bet niekad os nesulauks tie vargdieniai tenai galo savo kruvinos vergystės! Mes šiandien ar ryt mirsime ir to nedatirsime, bet tie kalnai, tos girios, žibanti saulė minės, jog aš jums tą teisybę kalbėjau. Ne išganymo jūsų dūšios dyksta tie bedieviai, ne jūsų laimės, bet jūsų liuosybės ir jūsų turtų, idant, savo namus ir žemę

jiems atidavę, patys dar teisingai tarnautumėte. Bet kuris gi iš mūsų šiandien taip nelabas bus, idant išsižadėtų įstatymų savo bočių prabočių, tų namų, kuriuose tėvai meilingsi iškaršo? Drąsūs kareiviai, žinome, jog pagal mūsų įstatymą nėra didžiausios algos pas dievus mūsų, kaipo mirti už savo namus. Sekime šiandien tą įstatymą tėvų mūsų, kurį pildydami anie visuomet liوسي gyveno. O jūs, dievai, kurie aukštybėse gyvenate, veizėkite, jog už teisybę duosime gyvybę mūsų šiandien; ir tu, vyriausias dieve Perkūne, užtarytojau mūsų, ant kurio mirkterėjimo dreba saulė, žemė, jūros ir visas sutvėrimas, gaudink šiandien tavo dešine tuos kraugerius! Aš keikiuosi tau, jog pirmiau liuosas gyvybę mano išžiosiu, nei ši kardą prieš neprietelius mano ūkio iš rankų paleisiu."

Tą ištaraš ir žirgą su pentiniais suspaudęs, liepė pūsti trimitus į mūšą, kaipogi miečevių vaikai prieš jau stovėjo. Tuoju susirėmusi abi šali ėmė laidyti virtines viena ant antros. Susirėmė (1237) paskui visa siena šalys 25 dienoje šilo mėnesio auštant ties Kamne. Visų pirma miečeviai iš svilkinių išleido kūlius ant liuvučių, it krusą išbėrė; liuvučiai prieš išleido vylyčias ant miečevių, it sniegai išdrėbė; artimieji vieni draskėsi kardais, kiti varstėsi ragotinėmis. Jau saulė railojo kalnais ir ant kardų tvyskuliavo, jau apskleisti lydimai gulėjo ne tiktai pačiais kareiviais, bet ir vyresniaisiais, garbingais karvedžiais ir riteriais, vienok negalėjo dar žinoti, katrie katrus pergalės. Kaipogi juo narsiau liuvučiai žemaičiai gulė ant eilės krikščionių, juo šie kantriau turėjosi. Vienok jų eilės gurti pradėjo; pavydę tai, miečeviai leido tuoju savo geležies pulkus, kuriuose patys brostvininkai, arba riteriai Kristaus, vienoje geležyje ir varyje aplieti patys ir žirgai buvo. Liuvučiai iš savo pusės visų narsiuosius meškenočius pastatė. Kas aprašys, kokią tenai liuvučiai, susirėmę su miečeviais, rodė kantrybę ir drąsybę! Žirgų žėistų žvingavimai, aičiojimai mirštančiųjų, balsai vyresniųjų, abiejose pusėse drąsinančių kareivius, į visas šalis užė. Kaipogi krikščionių vyresnieji skatino savo kareivius kantriai kariauti už šventą kryžių, o pagonių vyresnieji šaukė saviesiems drąsiai mirti už tėvynę ir liuosybę. Pačiame tame įnirtime Rimgaudas, didis kunigaikštis, it erelis sklandydamas sparnais, su keliais pulkais liuvučių ir žemaičių užpakalį neprieteliams užsiautė. Tuo kartu liuvučiai apgulė miečevius iš visų pusių, kurių sutrupinę geležies pulkus,

ne mūšą, bet piūtį iš krikščionių vokiečių ir gudų darė. Volkin, pats mistras miečevių, Danenberch ir Hasseldorf, visų vyriausieji valdymierai, arba karvedžiai, 1840 pačių brostvininkų, arba riterių Kristaus, ir 27 000 kitų krikščionių karvietėje tą dieną paliko. Rašytojas, tame laike gyvenęs, sako, jog dešimtas bepargrižęs iš tos mūšos. Turtai, gėrybės miečevių ir kitų vokiečių kluuvo į ranką lietuviams. Karūnomis ir paparčiais, kuriuos tą dieną lietuviai miečeviams atėmė, Perkūno bažnyčią Kernavėje papuošė, kurios kybojo tenai iki išpažinimo vieros šventos.

Regis, jog po tokio biauraus krikščionių nuopolio būtų buvęs galas miečeviams ir kitiems vokiečiams Latvių žemėje, jei nebūtų totoriai tuo pačiu laiku atgrįžę lietuvių kariauti.

Čingis-Chanas (apie kurį viršiau girdėjome) mirdamas apreiškė karšničium savo sūnų vyresnijį, Oktaju, arba Očudaju, vadinamą, kuriam įsakė, jei ansai nori valdyti visą pasaulį, toms giminėms turi tiktai duoti pakajų, kurias pakariaus. Oktajus gyveno Azijoje, viduryje Totorijos, valdydamas trečiąją dalį pasaulio; geidė dar pagal žodį tėvo (kurio kūnas palaidotas buvo po medžiu ties jo rūmais) tapti valdytoju viso pasaulio. To dėlei tas jaunas viešpats, įdavęs 300 000 jočių, arba raitarijos, garbingam karvedžiui, savo genčiai, Batiju vadinamam, liepė pakariauti saulėlydį; kursai, įgavęs tokį įsakymą, leidosi su ta gauja į vakarus. Atėjęs į Gudiją, pradėjo griautis į miestus, į vienus po kito: visų stipriosios ir visų didžiosios pilys penkias šešias dienas tegalėjo gintis. Gudų kunigaikščiai, susirinkę ties Kolomna, norėjo dar atsiturėti, bet tenai visi su savo didžiu kunigaikščiu Jurgiu prapuolė.

Totoriai, užėję gudus, norėjo dar ir Lietuvą užkariauti; to dėję siuntinius tenai išleido, liepdami lietuviams donį sau mokėti ir jų valdžios klausyti. Bet Rimgaudas, didis kunigaikštis Lietuvos, sutraukęs iš visur kareivius, liepė siuntiniams totorių ausis nupiaustyti ir taip papuoštus Batijui karvedžiui nusiųsti. Ant to apjuoko totoriai, it įsiutę, persikėlė per Dnieprą, kur užėjo, ten kūlį ir vandenį Lietuvos žemėje beliko; bet tuo tarpu Skirmantas, karvedys lietuvių, ties Kaidanavo vietove paskubėjo jiems kelią užstoti. Narsiai narsiau susigrūmė abi pusi ir ilgas valandas draskėsi, vienok lietuviai pergalejo totorius,

kurių pats karvedys tenai galą gavo. Po tos pergalės Skirmantas, išgynęs totorius iš kai kurių kraštų Gudijos, tai yra, Starodubą, Karačevą ir mažne visą žemę Severijos užėmęs, tenai sūnus Liubartą ir Paisimundą, arba Prišmundą, rėdytojais perdėjo, o Trainaitį, jaunesnijį sūnų, Naugarduke pilies vyru į savo vietą palikęs, neilgai buvus, mirė. Tuo pačiu laiku pasirinko iš šio svieto Rimgaudas, didis kunigaikštis Lietuvos, vyras protingas ir sumanus, kursai Lietuvos ūkį sustiprinęs paliko.

Rimgaudui valdant, Lietuva kas dieną augo į galią ir stiprybę; ūkininkai, sugraudinę miečeivius, paveikę gudus, nuramdę totorius, laimingai gyveno; iš šalies veizint, rodėsi, jog nėra galybės, kuri galėtų lietuvius ir žemaičius pergalėti. Bet ant nelaimės tų giminių atėjo Mogilė, deivė kerštų ir vaidų, kuri sukėlė netaikas ir sumišimą giminėje, kurios mažne Lietuvą į amžiną pragarą įstūmė...

ISTORIJA ŽEMAITIŠKA

(Ištraukos)

VYRESNYBĖ IR RĖDA

Kiekvienos tautos pradžioje, lygia dalia ir lietuvių bei žemaičių, žmonės, negyvendami dar sandraugėje, bet paskydę po laukus ir girias it paukščiai klajojo, maitindamiesi žuvimis, paukščiais ir žvėrimis. Tas penas tankiai buvo lyčiumi mūšų ir netaikų tarp jų, kaipogi galįs už galį nuo kitas kito grobstė ir imliojo sugautą žvėrį ar žuvį. Toksai žmonių elgimasis didžias jiems nelaimės darė. Nors ir taip nejaukiai tarp savęs elgdamiesi, vienok pavalgę ir nutilę džiaugėsi šiluma saulės, mėnesio šviesa, ugnies šiluma, kaipo savo kokiais geradėjais, nežinodami patys, kas tenai yra ir nuo kur paeina, bet tą vien tenumanydami, jog tie daiktai arba sutvėrimai didžiai yra jiems reikalingi ir naudingi. Protingesnieji tarp jų, tai matydami ir norėdami tas netaikas atitolinti nuo jų ir didžiau juos vieną su kitu subendrauti, pradėjo juos mokyti, reikšdami, jog kame tenai aukštybėse esą jų geradėjai, kurie juos čia ant žemės šelpia ir globia savo gėrybe ir malone; jie sakėsi žmonėms su jais kalbą ir nuo jų žinias

ir įsakymus gauną; ir ko nori, tai gali gauti nuo jų dėl žmonių; vienu žodžiu, darėsi tarpininkais tarp žmonių ir dievų ir tuo pragumu pasidarė vyresni už kitus, ir tuojau ką regėjo naudinga esant dėl žmonių, sakė, jog dievai liepią jiems tai daryti ar taip elgtis, o tai, kas rodėsi dėl žmonių nenaudinga esą, užgynė jiems daryti ir korojo neklausančius didžiai sunkiai, kaip priešingus dievų valiai ir rūstinančius savo netinkančiais darbais juos ant visos tautos.

Tokia buvo pradžia vyresnybės tarp žmonių šiame pasaulyje, lygia dalia lietuvių ir žemaičių tautoje. Tokius savo tarpininkus tarp dievų ir žmonių lietuviai ir žemaičiai vadino kunigais, o jų vyresnįjį — kunigaikščiu, tai yra aukštesniu už kunigą. Rėda, arba tvarka, tų kunigų vadinosi teokratija, tai yra rėda tarpininkų tarp žmonių ir dievų.

Tie kunigai susirinkę pakeldavo tarp savęs vieną, turintį 60 arba 70 metų senelį, kunigaikščiu, kursai ūkį ir visą tautą valdydavo, vadindamasis viešpačiu, arba kunigaikščiu. Jis pats buvo visų vyriausias teisdarys ir pirmasis tarpininkas tarp visos tautos ir dievų. Jo goda, lytis bei meilingas veidas, balti ir ilgi rūbai, patsai nebylumas reišė kiekvienam šventą vyrą esantį, kaipogi šiandien dar sakoma yra guodžiantis didžiam jomylestai arba kokiam viešpačiui: „Prie jūsų baltos galvos atėjau“. Neseniai dar žemaičiai, gyvenę Parusnyje, vadinami šiandien prūsais, girdami lietos vyrą, taip sakydavo: „Grakštus it baltasis viešpats“. Klausė jo valdžios ne vien lietuviai ir žemaičiai, bet ir kitos Lietuvos tautos dalys, šiandien prūsais, latviais, kuršiais, palečiais arba jatvėžiais, mozūrais ir krieviais vadinamos, ir jį už savo valdymierą bei viešpatį turėjo. Kaipogi kur jo tarnas kunigas, žygovu vadinamas, nuėjęs į kokią vietą, apskelbdavo, turėdamas jo lazda ar vytį, svietui jo įsakymą, tuojau tenais kuo veikiau išpildydavo. Žemaičiuose iki šiol dar daugioje vietose įsakymą vyresnybės lazda tebevadina, sakydami: „Parnešė lazda, nubogino lazda“.

Pats viešpats retai didžiai ir tik po šventu ažuolu tesirodydavo, o kad tenai ketino vaidintis, apskelbdavo pirma visai tautai, idant rinktūsi ant maldos į bažnyčią ties žaliuoju ažuolu, kur jo rūmai buvo. Sutvinus tenai svietui nuo visų pusių, apieromis dievus maldė ir laimino svietą, po ažuolu stojęs. Kiekvienas žmogus, jo rūbų da-

silytėjęs, grįždavo namo. Norėdamas kuomet tenai dievų norą tautai apreikšti, visų pirma ties visuomet žaliuojančiu ažuolu, palipęs ant malkos, su dievais pasibyloedavo, paskui apskelbdavo norą kunigams, o šie svietui. Taip viešpats krivė krivaitis godojamas buvo visų, ne vien namiškių, bet ir prašalaičių, jog svetimų viešpačių ir karalių siuntiniai, atėję jo lankyti, turėdavo stovėti ypatingoje lapinėje, nusižeminę, dešinę ranką ant krūtų padėję, kada viešpats krivė krivaitis sveikino juos antroje lapinėje, ūkio soste sėdėdamas, apstotas savo tarnų. Patys siuntiniai negalėdavo su juo kalbėti, bet sakydavo jo tarnui, kurs tą patį turėdavo pasakyti savo didžiam viešpačiui, ir ką jis atsakydavo, tą siuntiniams papasakoti. Didžioje ūkio notyje toksai kunigaikštis turėdavo, dievų pasiteiravęs, apreikšti tautai pragumą, kuriuo galėtų jie nuo nelaimių save gelbėti, ir pats save, jog teisybę sako, ant apieros dievams svieto akivaizdoje sudeginti. Nustipus kunigaikščiui, kunigai vėl į jo vietą kitą paskirdavo.

Tie kunigai, arba viešpaties tarnai, trejoki buvo. Visų artimieji jo tarnai vadinosi žygovai, kurie su jo lazda arba vytimi žygiavo įsakymų į kokią vietą skelbti; neturėjo jie nei žemės, nei pačių, gyveno it zokaninkai. Tiems žygovams reikėjo drauge su kunigaikščiu gyventi, jo įsakymus tautai apskelbti, šventes užsakyti, šventą ugnį saugoti, tautoje vienybę, kliautį ir pataiką užturėti, ūkininkams kunigaikščio vardu teisybę daryti. Šašuoletį valdžios tų žygovų gali dar regėti paskesniuose laikuose pas vyresniusius, vadinamus vazniais, arba jenerolais. Kunigai patys temokėjo rašyti, kurie rašė ypatingomis balsėmis, šiandien suvisu užmirštomis ir apleistomis.

Antra dalis tų kunigų, arba diduomenės, vadinosi vaidelėmis, arba vaitelėmis. Pats žodis, regis, rodo juos vaidus ir kerštus tarp ūkininkų taikinus. Jiems reikėjo senovės tikėjimą, būdą, dabą ir užlaikymus bei apsiėjimus tautoje užturėti, meilę ir vienybę tarp žmonių saugoti, vyresnybės įsakymus bei ūkio įstatymus pildyti, karus, žygius ir tautos pergales žmonių susirinkimuose pasakoti, kantrybę ir narsybę kareivių, kare kritusių, girti, nedorus žmones ant dorybės pamokslais gražinti, kuriuos krikščionių zokaninkas ir lietuvių veikalų rašytojas, pats girdėjęs mokačius, tais žodžiais sako: „Netikėjau, idant pagonys taip protingai bei išmintingai žmones mokyti“. Tie vaidelės, arba vaidelotai, traukė lygiai su kareiviais

į karą ir tenai, drauge patys kantriai graudendami neprietelius, drąsino kareivius, idant kantriai už liuosybę ir tėvainę mirtį, vildamiesi už tai nuo dievų palaiminimą bei linksmybę antrame gyvenime nupelnyti.

Tretieji buvo vadinami krivaičiai, tie gyvulius mušė, ant apieros atvestus, ir pirm kunigaikščio ėjo, kad jis norėjo kuomet svietai vaidintis, ugnį šventė pas žinyčią, kurstė ir ją saugojo.

Tie kunigai buvo diduomenė Lietuvos ir Žemaičių tautos, o jų vyresnysis, kaip sakiau, vadinosi kunigaikštis, tai yra aukštesnis už kunigą. Bet, reikiant kariauti su kokia tauta, pakeltas kareivių karvedys vadinosi rikis, arba gaspadorius, lygią valdžią pačiam kunigaikščiui turįs; visus nuo tokio pakelto kariavedžio paeinančius kilties vyrais vadino, kaip šiandieną dar Lietuvoje ir Žemaičiuose diduomenė kilties vyrais yra vadinama.

Tie, kurie į karą traukė ūkio nuo neprietelių ginti, vadinosi vyčiais, nuo žodžio vyti, tai yra ginti — kurie neprietelius ujo iš savo ūkio laukan. Tie vyčiai žemaičių raštuose žemlionimis yra vadinami, jog už žemę, kurią dėvėjo, nieko nemokėdami, turėjo, ūkio pavojui radusis, į karą traukti. Tų žemlionių buvo kitą kartą didelė daugybė Lietuvoje ir Žemaičiuose, kurių daug paskui jomylestos panaikino ir pavergė, kaipo neturinčius šviesybės, savo liuosybės ir liecybę, arba privilijų, vienok šiandien dar jau raštai, jau pasakos rodo juos žemlionimis buvus. Tokia daugybė, sako, jų kitą kartą buvusi, jog iš vieno mažo pavieta, kaip yra Palangos pavietas, daugiau nei 2000 vyčių raitų, o pėsčiųjų 5000 ar 6000 į karą traukdamo. Šiandien likusieji vadinasi bajorais, taip pat be kokios šviesybės, nežiną patys kuo kitą kartą buvo ir kuo šiandien yra, kas kartą spaudžiami ir naikinami.

Lažo, arba baudžiavos, ir vergijos nežinojo; atnešė tas nelaimės vokiečiai, ateidami į tuos kraštus, kaip tuoju regėsime; kurios šiandien visą Lietuvos ir Žemaičių tautą žudo ant gėdos krikščionių tikybos, kuri liepia taip mylėti savo artimą, kaipo pats save. Kaipogi senovėje lietuviai ir žemaičiai davė savo diduomenei truputį javų, kailių ar odų, retai pinigų, ir tai ne kaipo jų vergai tai jiems darė, bet jog jie, vyresnieji būdami ir ūkį rėdydami, laiko neturėjo duonos sau uždirbti. Pati diduomenė kitą kartą tą patį valgė, ką kiti žmonės. Tą teisybę paskesniuose dar laikuose randame. Kaipogi Jogaila, didysis Lietuvos

kunigaikštis ir Lenkų karalius, dar metuose 1420 avikailius kailinius dėvėjo, valdydamas kraštą nuo Baltijos, arba Žemaičių, jūros iki Juodosios, nuo Možaisko ir Dono upės lig Oderio upės ir Karpatų kalnų, vienok ir tokiame apdare visų godojamas ir tapnojamas buvo.

Mažuose ūkio reikaluose pats kunigaikštis su kunigais ryžosi, bet didžiuose ūkio reikaluose turėjo kelti visą tautą į suėjimą, kur visi susirinkę iš vieno teiravosi pragumo, kuriuo galėtų savo ūkį nuo nelaimių gelbėti; susirinkę tenai ūkininkai jauname mėnesyje arba pilnyje (ką šiandien dar visuose darbuose tebesaugo), visi ginkluoti, pirmą, antrą ir trečiąją dieną niekas negalėjo kalbėti, bet kiekvienas, tyliai rymodamas, dūmojo, kas gali praveringesnis ir naudingesnis jo ūkiui būti; ketvirtąją dieną, susėdę į suolus, ėmė balsu teirautis tarp savęs. Tūliems suklegus, tildė ir draudė kunigai žygovai pagal ūkio įstatymus. Ūkininkai tuose suėjimuose ne vien teiravosi apie ūkio reikalus, bet dar skyrė sau vyresnybę, kuri ūkį rėdė.

Sukilus karams, tauta tuojau pagal ūkio būdą susirinkusi į suėjimą, pakeldavo sau karvedį, kaip minavojau, kuriam, palaiminus viešpačiui, ūkio marčelga įdavė lazda ir kardą, kaipo ženklus jo galybės ir valdžios; paskui vyresnieji, pakėlę jį, vaidino svietui, eidami karėjų rindomis, kurios ratuodamos sveikino jį, savo karvedį ir rikį. Tokiu būdu paskesniuose dar laikuose lietuviai savo kunigaikščius, arba gaspadorius, į ūkio sostą keldinėjo. Taip pakeltas karvedys, nors buvo viso ūkio gaspadoriumi, arba rikiu, bet negalėjo pats nei naujo karo pradėti su neprieteliais, nei su jais sandarauti be visos tautos sutarimo. Pasibengus karui, palikdavo toks pat ūkininkas, koks pirma buvo. O pats viešpats, arba kunigaikštis, imdavo vėl ūkį valdyti...

Grobį, gautą kare, į tris dalis skaidydavo: vieną duodavo kunigams, jog jie nuo dievų išlūgojo pergalę, antrą — karėjams, jog neprietelius pergalėjo, o trečiąją — rubežių sargams. Nubengus karą, kiekvienas pagriždavo namo gyventi...

Visas Lietuvos ūkis buvo paskaidytas į kraštus, o kraštai į urėdus, o tie į pavietus, ką paskiau regėsime.

į karą ir tenai, drauge patys kantriai graudendami neprietelius, drąsino kareivius, idant kantriai už liuosybę ir tėvainę mirtų, vildamiesi už tai nuo dievų palaiminimą bei linksmybę antrame gyvenime nupelnyti.

Tretieji buvo vadinami krivaičiai, tie gyvulius mušė, ant apieros atvestus, ir pirm kunigaikščio ėjo, kad jis norėjo kuomet svietui vaidintis, ugnį šventė pas žinyčią, kurstė ir ją saugojo.

Tie kunigai buvo diduomenė Lietuvos ir Žemaičių tautos, o jų vyresnysis, kaip sakiau, vadinosi kunigaikštis, tai yra aukštesnis už kunigą. Bet, reikiant kariauti su kokia tauta, pakeltas kareivių karvedys vadinosi rikis, arba gaspadorius, lygią valdžią pačiam kunigaikščiui turįs; visus nuo tokio pakelto kariavedžio paeinančius kilties vyrais vadino, kaip šiandieną dar Lietuvoje ir Žemaičiuose diduomenė kilties vyrais yra vadinama.

Tie, kurie į karą traukė ūkio nuo neprietelių ginti, vadinosi vyčiais, nuo žodžio vyti, tai yra ginti — kurie neprietelius ujo iš savo ūkio laukan. Tie vyčiai žemaičių raštuose žemlionimis yra vadinami, jog už žemę, kurią dėvėjo, nieko nemokėdami, turėjo, ūkio pavojui radusis, į karą traukti. Tų žemlionių buvo kitą kartą didelė daugybė Lietuvoje ir Žemaičiuose, kurių daug paskui jomylestos panaikino ir pavergė, kaipo neturinčius šviesybės, savo liuosybės ir liecybų, arba privilijų, vienok šiandien dar jau raštai, jau pasakos rodo juos žemlionimis buvus. Tokia daugybė, sako, jų kitą kartą buvusi, jog iš vieno mažo pavieta, kaip yra Palangos pavietas, daugiau nei 2000 vyčių raitų, o pėsčiųjų 5000 ar 6000 į karą traukdavo. Šiandien likusieji vadinasi bajorais, taip pat be kokios šviesybės, nežiną patys kuo kitą kartą buvo ir kuo šiandien yra, kas kartą spaudžiami ir naikinami.

Lažo, arba baudžiavos, ir vergijos nežinojo; atnešė tas nelaimės vokiečiai, ateidami į tuos kraštus, kaip tuojau regėsime; kurios šiandien visą Lietuvos ir Žemaičių tautą žudo ant gėdos krikščionių tikybos, kuri liepia taip mylėti savo artimą, kaipo pats save. Kaipogi senovėje lietuviai ir žemaičiai davė savo diduomenei truputį javų, kailių ar odų, retai pinigų, ir tai ne kaipo jų vergai tai jiems darė, bet jog jie, vyresnieji būdami ir ūkį rėdydami, laiko neturėjo duonos sau uždirbti. Pati diduomenė kitą kartą tą patį valgė, ką kiti žmonės. Tą teisybę paskesniuose dar laikuose randame. Kaipogi Jogaila, didysis Lietuvos

kunigaikštis ir Lenkų karalius, dar metuose 1420 avikailius kailinius dėvėjo, valdydamas kraštą nuo Baltijos, arba Žemaičių, jūros iki Juodosios, nuo Možaisko ir Dono upės lig Oderio upės ir Karpatų kalnų, vienok ir tokiame apdare visų godojamas ir tapnojamas buvo.

Mažuose ūkio reikaluose pats kunigaikštis su kunigais ryžosi, bet didžiuose ūkio reikaluose turėjo kelti visą tautą į suėjimą, kur visi susirinkę iš vieno teiravosi pragumo, kuriuo galėtų savo ūkį nuo nelaimių gelbėti; susirinkę tenai ūkininkai jauname mėnesyje arba pilnyje (ką šiandien dar visuose darbuose tebesaugo), visi ginkluoti, pirmą, antrą ir trečiąją dieną niekas negalėjo kalbėti, bet kiekvienas, tyliai rymodamas, dūmojo, kas gali praveringesnis ir naudingesnis jo ūkiui būti; ketvirtąją dieną, susėdę į suolus, ėmė balsu teirautis tarp savęs. Tūliems suklegus, tildė ir draudė kunigai žygovai pagal ūkio įstatymus. Ūkininkai tuose suėjimuose ne vien teiravosi apie ūkio reikalus, bet dar skyrė sau vyresnybę, kuri ūkį rėdė.

Sukilus karams, tauta tuojuo pagal ūkio būdą susirinkusi į suėjimą, pakeldavo sau karvedį, kaip minavojuo, kuriam, palaiminus viešpačiui, ūkio marčelga įdavė lazdą ir kardą, kaipo ženklus jo galybės ir valdžios; paskui vyresnieji, pakėlę jį, vaidino svietai, eidami karėjų rindomis, kurios ratuodamos sveikino jį, savo karvedį ir riki. Tokiu būdu paskesniuose dar laikuose lietuviai savo kunigaikščius, arba gaspadorius, į ūkio sostą keldinėjo. Taip pakeltas karvedys, nors buvo viso ūkio gaspadoriumi, arba rikiu, bet negalėjo pats nei naujo karo pradėti su neprieteliais, nei su jais sandarauti be visos tautos sutarimo. Pasibengus karui, palikdavo toks pat ūkininkas, koks pirma buvo. O pats viešpats, arba kunigaikštis, imdavo vėl ūkį valdyti...

Grobį, gautą kare, į tris dalis skaidydavo: vieną duodavo kunigams, jog jie nuo dievų išlūgojo pergalę, antrą — karėjams, jog neprietelius pergalėjo, o trečiąją — rubežių sargams. Nubengus karą, kiekvienas pagrįždavo namo gyventi...

Visas Lietuvos ūkis buvo paskaidytas į kraštus, o kraštai į urėdus, o tie į pavietus, ką paskiau regėsime.

KALBA

Visų didžiausia tautos liecyba, arba privilija, ir paties dievo leista dovana yra jos kalba: kaipogi tauta gali veikiai nuo savo rėdo, arba tvarkos, atlikti, vienok palaikai jos kalbos rodys kiekvienam dar didžiai vėlybuose laikuose jos rūsčias iras, nors į svetimas tautas įnertas. Tą teisybę aiškiai gali regėti šiandien Lietuvos ir Žemaičių tautoje: kaipogi, nors jos ūkyje seniai jau svetimos tautos įsikūrė, nors jos rūmų bei pilių iros seniai jau žeme užgulėjo, o jos raštus ir minavones skaugingi laikai pagavo, vienok jos kalba teberodo dar iki šiai dienai jos kiltį, jos galybę ir senovės būdą.

Lietuvių bei žemaičių kalba yra ypatinga ir visų se-noji tarp visų šiaurės kalbų bei visų pavėdžiausia į kalbas graikų ir lotynų, kaipo nuo vienos šakos su jodviem, tai yra nuo sanskrito kalbos, paeinanti. Savo būdu yra visų įvairiausia nuo visų šiandien bylamų kalbų; kas daug kalbų moka ir su Lietuvos kalba jas lygina, tas tą teisybę regi, o man stigavoti tame rašte nėra laiko.

Tūli mokyti vyrai, rasdami lietuvių šventame rašte daug gudų, lenkų, vokiečių žodžių, vadina Lietuvos kalbą mėžiniu, nemindami, jog tą šventą raštą išguldė ne patys lietuviai, bet prašalaičiai, tai yra gudai, lenkai ir vokiečiai, nemoką tos kalbos, ir dar tame amžiuje išguldė jie tuos raštus, kuriame ne čystumu kalbos, bet vienu žodžių išguldymo tikrumu tesirūpino; dėlto gi jie, kaip prašalaičiai, įursė svetimais žodžiais tą kalbą. Bet jei tie patys mokytieji ne į šventą raštą veizėtų, bet pažvelgtų ant tų žodžių, kuriais išreiškia lietuviai ir žemaičiai nuo neatminamų laikų iki šiai dienai savo gyvenime triusinėdami tuos žodžius, kuriais patys sau apdarą tiekia, patys javus sėja, namus įkuria, padargą tiekia ir gyvulius veisia, tikrai, sakau, nedrįstų Lietuvos kalbą samėžiniu vadinti, bet dar stebėtusi, jog ta tauta, tiek nelaimių prityrusi, dar šian-dien savo čystumą ir senovės būdą tebeturi.

Kitą kartą visa tauta, tai yra lietuviai, žemaičiai, prūsai, juodgirėnai, žalgirėnai, latviai, kuršiai, žiemgaliai, tai yra visi tų kraštų gyventojai, lygia dalia visas Žemaičių pajūris, kalbėjo viena lietuvių kalba, ką gali dar šiandien regėti: kaipogi lietuvis, prūsu šiandien vadinamas, supran-ta žemaitį kalbantį, o žemaitis latvį ir kuršį, kaipogi regi

patys save broliais esą; lyčių, nuo ko ta kalba paskydo į šakas, tuojau regėsime.

Išskaidė tą kalbą daugiau prašalaičiai, kurie, įvesdami krikščionišką tikėjimą, savo kalbos būdu lietuviškai rašė, ką kiekvienas gali regėti, lygindamas lietuvių knygas su knygomis latvių ir prūsų. Kaipogi vokiečiai, rašydami latviams šventas knygas, rašė pagal savo kalbos būdą ir padirbo iš žiemgalių kalbos, kuršių kalbos — jaukdami tenai gudų, lenkų, lybių ir vokiečių žodžius — suvisu ypatingą kalbą pagal raštą, bet pagal jos būdą viena esanti su lietuvių kalba. Tą patį darė ir lenkai, rašydami lietuviškai, kurie išskaidė Lietuvos vieną kalbą neteisingai į šakas, arba kalbas, lietuvių, prūsų ir žemaičių šiandien vadinamas. Teisingai šiandien mokyti vyrai, veizėdami į kalbą, kuria žmonės tebekalba, vadina tą raštų kalbą ypatinga, tai yra bažnyčios kalba (Kirchensprache).

Tarp palaikų senovės raštų tos kalbos yra du veidro-džiu dievo Perkūno, rastu su tais žodžiais, išruptais runų balsėmis: „Perkūnali dievali, nemuški!“ Yra taip pat žinomas antrašas vėliavos viešpaties Vytauto, viršiau minavoto, kurioje tuos žodžius sako buvusius: „Diev Korg, supyk su pustytojais užtik šiuos“. Žemaičiuose neseniai dar rado du tauragiū ties Ukmerge, Šventoje upėje, ir akmenį ties Ariogala su tokiomis pat balsėmis, kurių palaikai buvo nusiūsti paskuojam Lenkų karaliui, bet tenai nesirado taip mokyto vyro, kuris būtų galėjęs tuos parašus išguldyti, kurie palaikai vienok paskuojame ermyderyje tos tautos pragaišo. Sako, dar daug esant tokių raštų ant irų Kernavos, pirmosios Lietuvos buveinės. Daug dar tokių runų raštų randamų yra ant uolų žuvėdų žemėje, kuriuos Thumann savo raštuose išguldė. Tiek tėra dar žinomų raštų Lietuvos tautos netikybės, arba pagonybės, laikų.

Nedaug tepasigirs ir krikščionys ateinančioms kartoms savo išmintimi ir dorybe, kurie, tapę jau nuo metų 1200 tuose kraštuose tūlų Lietuvos giminių mokytojais dorybės ir išminties, vienok vos-ne-vos Bretkūnas Parusnyje šventą raštą lietuviškai išguldė metuose 1545, kursai vienok iki šiai dienai tebėra dar neišspaustas. Daukša pamokslus, visam metui išguldęs, išspaudė metuose 1599. Chilinskis, išguldęs vėl šventą raštą senojo testamento, išspaudė 1645. Donelaitis dainas „Metų laikus“ parašė metuose 1740, kurias šiandien išmintingas ir mokytas vyras Rėza su keliomis dešimtimis dainų surinkęs svietui

apskelbė. Tatai yra visos krikščionių minavonės, kurias jie iki šiai dienai tai tautai nuo 600 metų įkūrė ir iš kurių šiandien nuskurdęs lietuvis ir žemaitis savo nelaimėmis turi sau protą didinti bei varguose širdį stiprinti.

Skaidriai gali sakyti, jog kalbos derlingumas bei garbė eina greta su tautos galybe; jei kokia tauta taps nuogaštis savo apytautoms, jos kalba bus godojama ir giriama, nors jos būdas niekam nederėtų; bet jei pati giminė pavergta irose tėvainės gulės, iš jos kalbos, nors visų gerosios, pamėtosis kiekvienas aplamis, nuokarta ir mulkis. Tą teisybę regime Lietuvos ir Žemaičių tautoje, iš kurios kalbos šiandien ne vien diduomenė, bet ir patys kunigai per savo nežinojamą tyčiojasi, nemindami ant to, jog ta kalba yra ne vien visų gražiausia, bet dar visų brangiausias palikimas jų bočių prabočių, kurių išmintingos motinos iki šiol nors aplūžusiose trobelėse išlaikė...

RIMGAUDAS DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS LIETUVOJE, UTENIS ŽEMAIČIUOSE, KARAI SU KALAVIJUOČIAIS

Lietuviai ir žemaičiai taip pat iš savo pusės nemojavo kaip iki šiolei, bet iš peties tiekėsi į karą, ketėdami vokiečius meldžionis uiti iš Padauguvio per jūrą laukan; užvis kunigai-vaidelės skatino svieta liuosybę ir dievus savo ginti lig paskuoja ir svetimiems nevergauti. Pats viešpats, suvadinęs svieta pas šventą ažuolą, sugraudeno, linkėdamas geriau mirti, nekaip amžinai vergauti ir kame tenai aukštybėse su dievais savo linksmintis amžinai ant-rame gyvenime. Kas gali išguldyti tą meilę namų ir aitra liuosybės, kurią tuo kartu lietuviai ir žemaičiai rodė, galįs už galį, seni ir jauni, vyrai ir žmonos visi liوسي gyventi ar mirti ginkluodamiesi taisėsi; nieksai nešykštavo tenai nei turtų, nei darbo, nei vargų; be atilsio, be algos, visi ginklą tiekė. Tokioje tautos aitroje Rimgaudas, didysis Lietuvos kunigaikštis, ir Utenis, Žemaičių kunigaikštis, sukėlusiu karėjus, traukė prieš meldžionis, lėbaujančius pagal girias, ir staiga pasirodė švento Mauricijaus dieną, tai yra 22 dienoje šilo mėnesio, pryšakyje vokiečių kariaunos, kurios visų kantrieji vyrai nusiminė, pamatę meškenuotus lietuvius ir žemaičius ant žirgų it smakų, nuogandžius ir baisius nuo paties jų povyziaus ir ginklo, o savo apdaru ir smurtumu daugiau į žvėris nei žmones

pavėdžius; visų kiekviename veide narsybė, širdyse kant-rybė trakšojo, veikiau sau galą ar neprieteliui daryti, ne-kaip jiems vergauti galį, kuriuos dar drąsindamas, Rim-gaudas taip būk sakęs: „Mano kantrūs vyrai, Lietuvos ir Žemaičių vyčiai! Suėjote nebe jau grobio grieti, bet vie-toje toje mirti ar amžinai kraugeriams vergauti, tiems, kurie, ličyna tikybės užsimovę, dyksta mums liuosybę mū-sų išplėsti; jei tai netikite, pažvelkite, ką padarė padau-guvėnams, kurie jau apkrikštyti kasdieną skęsta ašarose ir žūna kruvinuose varguose dėl labo savo galvažudžių, kurie, nesikakindami jų kruvinu prakaitu, išplėšę jiems dukteris ir sūnus — jų paskutinį džiaugsmą — leidžia per jūrą geležiniais suvaržytus į svetimus kraštus tenai ver-gauti smarkesniems dar žiuponams už pačius meldžionis, kur pereis šimtas tūkstančių metų, ir tad nesulauks tie vargdieniai galo savo kruvinos vergybės. Mes šiandien ar rytoj liuosi mirsime ir to nebandysime, bet tie kalnai, tos girios, ši žibanti saulė minės, jog aš jums tą teisybę kal-bėjau. Ne išganymo jūsų dūšios, ne jūsų laimės dyksta tie bedieviai, bet jūsų turtų, jūsų žemės, kurią jums at-ėmę, jus nuvergs ir į savo gyvulius paskaitys. Kuris gi iš jūsų išsižadės tų namų, kuriuose jūsų tėvai ir bočiai kar-šo, kuris gi tarp jūsų norės vergauti ir neliuosas mirti? Narsūs karėjai, šiandien yra mūsų diena mūsų amžiaus, o rytoj liuosi gyvensime ar aukštybėse linksminsimės. Jūs, dievai, užtarytojai mūsų, regite, jog už liuosybę, visų brangiausią jūsų dovaną, padėsime šiandien gyvybę mūsų, ir tu vyriausias dieve, Perkūne, gužėtøjau mūsų, ant kurio mirkterėjimo dreba saulė, žemė, jūros ir visas sutvėrimas, stiprink mus šiandien tavo galybe, o graudenk tavo dešine tuos kraugerius! Aš, dievaži, pirmiau liuosas gyvybę mano išžiosiu, nei ši kardą prieš neprietelius ūkio mano iš rankų išleisiu!“ Tai pasakęs ir žirgą pentiniais suspaudęs, liepė pūsti trimitus į mūšą.

Antroje pusėje mistras Volkinas, eiliuodamas krikščio-nis vokiečius, stiprino tais žodžiais: „Dabar yra laikas mums grumtis, to reikalauja šiandien mūsų goda ir tiky-ba; pergalėję tapsime jų viešpačiais, nustipę kare, griekų sau atleidimą ir amžiną gyvenimą nusipelnysime; to pa-siekti padėk mums šios dienos patrone, šv. Mauricijau!“ Ant tų žodžių visa vokiečių kariauna sušuko: „Šventas Mauricijau, padėk mums šiandien!“

Tuojau abi pusi susirėmė ties Kamne, ir kovos visų baisiausiasios prasidėjo, kokios tiktai galėjo tarp dviejų kariaunų būti; meldžionys svaidė akmenis iš svilksnių, it krušą ant lietuvių bėrė. Lietuviai vėl lakino vylyčias, it sniegą drėbė ant vokiečių; artimieji vieni sklambėsi kardais, kiti ragotinėmis varstėsi; abi pusės, dykdami pergales, grūmėsi kruvinai su visų didžiausia kantrybe ir narsybe, bet juo ilgiau piovėsi, juo didesnė aitra buvo. Vokiečiai, vildamiesi atleidimo griekų ir išganymo, iki paskuojo mirti dyko, o žemaičiai, trokšdami liوسي gyventi, sau galą graibstė. Jau apskleistę lydimą, gulėjo ne vien patys karėjai, bet ir vyresnieji, ir garbingi karvedžiai, vienok negalėjo dar žinoti, katrie katruos pergales; kaipogi juo narsiau lietuviai ir žemaičiai gulė ant krikščionių vokiečių eilių, juo šie kantriau turėjosi. Žeistų žirgų žvangimai, opuotųjų ir mirštančiųjų vaitojimai, vyresniųjų rėkavimai visose pusėse užė, kaipogi krikščionys drąsino savuosius, smilindami kantriai mirti už kryžių šventą, o pagonys skatino savuosius toje vietoje stipti ar liوسي gyventi. Ant galo vokiečiai pradėjo gurti. Tą matydamas Volkinas, kalavijonų mistras ir krikščionių vokiečių karvedys, paėmęs brostvių pulką, gulė ant žemaičių eilių, vildamasis jas perlaušias, bet, su brūkliu užsiaustas per makaule, sukneito su 48 brostviais. Tuojau krikščionių kariauna būtinai pasklido. Vokiečiai muko šalin, kurs kaip beįmatė; Dannenberg, Hasseldorf ir kiti vokiečių karvedžiai su daugybe tūkstančių paliko karvietėje tebeklaksą; lietuviai ir žemaičiai vijo juos su tokia aitra, jog, sulūžus ragotinėms, su medžiais, iš kero rautais, skriejančius meldžionis talžė. Retas kuris tarp jų beišsprūdo nuo giltinės namikių gandinti, likusieji meldžionys be karvedžių ir vyresniųjų skubinosi į Teutoniją grįžti. Rašytojas, tuo laiku gyvenęs, sako, jog dešimtasios vos pargrižęs iš tos mūšos; nuo to gali spręsti, jog maž 20 000 karvietėje paliko. Turtai, gėrybės, ginklai ir padarynės vokiečių kliuvo lietuviams ir žemaičiams į ranką. Jei kuomet, tada tuo kartu lietuviai ir žemaičiai visiems rodėsi nuogaštūs, kurių nei rimtos vokiečių pilys, nei nepergalima krikščionių narsybė negalėjo jau nuramdyti: kur pasišmaižė, ten it koks sriautas, viską pagavęs, bogino su savim, rūsčius tyrus palikdamas.

Pasklidus garsui tokios pergales, apniko šiurpulys visus krikščionis, kurie nusiminę aičiojo, regėdami aiškia

pabengą krikščionių ir galą pačios tikybos Padauguvyje, jei veikia jį nešelps ir negelbės. Bet kame tokioje dienoje pagalbą galėjo gauti? Jau patys kunigai ir kalavijonys aiškiai regėjo, jog tokią pagalbą nuo vienu kryžėjų tegalėjo gauti, todėl Rygos vyskupas išsiuntė skubinai siuntinį brostvi Gerlach, Ruduoju vadinamą, į Romą pas popiežių ir Salcą, didįjį mistrą, meilingai lūgodamas, idant juos gelbėtų tokioje notyje, nerdamas kalavijonių zokaną su kryžėjų į vieną. Atboginus tą rūsčią žinią pas Salcą į Romą, nebebuvo ko benairytis ir besiankstyti su vieni-jimu tų zokanų; kaipogi regimas jau buvo pavojus ir pabenga bažnyčios ir visų krikščionių, tuose kraštuose gyvenančių, kurie regimai klius apent veikiau ar paskiau į nagą netikėlių. Tas nemažai gildė širdį popiežiaus Grigoriaus, kursai užvis rūpinosi, perskaičius gromatą Rygos vyskupo, kuris Padauguvyje verkdamas pagalbos jo lūgojo. Sutiko jau ir popiežius ant to sunėrimo tų dviejų zokanų...

Taip sunėrė du zokanu vokiečių, kuri dingstė pervertė visą šiaurę...

Toksai buvo pirmasis pamatas Lietuvos tautos vergybės, kursai išnaikino liuosybę, rėdą, dabą, apsiėjimus, tikybą senovės. Krikščionys vokiečiai, nesigėdindami nei sviėto, nei palakunės, nei dievo, nekaltiems žmonėms atėmę nuo amžių užgyventą žemę, kalbą jų paneigę ir apjuokę, idant amžinoje tamsybėje būtų, dykdami užkakinti savo lobį sukepusiu jų krauju nuo kruvinų vargų ir ašarų, nekaltus žmones į gyvulius savo paskaitė ir juos lygia dalia pardavinėjo, dovanojo, nuo vienos vietos į kitą it galvijus pagal savo norą varinėjo, amžinai juos nuvergę ir dar pasakojo sviėtui juos palaiminę: kaipogi vis, kas vokiečių buvo, tas geras ir viežlybas, o kas lietuvių ir žemaičių, tas menkas ir neapvežamas. Atkakliai vėl, lietuviai ir žemaičiai, kas buvo vokiečių, peikė ir niekino, o savo apdarą, kalbą, apsiėjimus ir dabą už šventus turėjo ir su gyvybe teapleido. Taip Lietuvos tauta, grūmusi ilgus amžius ir gyniojusi savo aukso liuosybę su visų didžiausia garbe, ilgainiui užsligo irose savo namų neteisybėmis ir apgaulėmis kraugerių, krikščionims tesivadinančių. Vienok ateis amžius, ateis kartos, kurios gėdinsis tokių neteisybių ir stebėsis į aklybę sviėto tų amžių.

POPIEŽIAI IR KRYŽĖJAI

Taip grumiantis samėnams, kiti žemaičiai vieni tuo intimos dieną ir naktį su kalavijonimis kariavo savo tamsiose giriose, kiti, susinėrinę su kalnėnais lietuviais, turėdami 30 000 karėjų, nėjo samėnų šelpti į Parusnį, kur jau akmuo ir vanduo betyravo, bet, norėdami pasipelnyti, su visų didžiausia smarkybe gulė į turtingą Mozūriją grobio grieti; visur, kur tenai užėjo, drevėjo ir plėšė, o kas jiems nederėjo ar pargabenti negalėjo, tą į peleną ir dulkes vertė. Į patį Plocką, Mozūrijos buveinę, varu įsi-grūdę, vietovę sudegino, gyventojus iškirto ir pilį su žeme sulygino; sugrieję ant galo neapsiekiamą grobį ir daugybę imtinių sugavę, virdė su viena dalia savo joties į Lietuvą, o su antra dalia metėsi ant kryžėjų į Parusnį, kur rimti pulkai lietuvių ir žemaičių joties nusiaubė su visų didžiausia greitybe Pomezaniją ir Varmiją, it koksai sriautas, ką sutikdamas, plėšė ir su savim bogino. Tai audrai visa verčiant, nusigandę kryžėjai vos beskubėjo savo pilyse užsirakinti: kaipogi, nei nuo ko neramdomi, pulkai lietuvių ir žemaičių pasklido visomis pusėmis sarioti, degino miestus ir kaimus, neseniai kryžėjų dėl naujokų prašalaičių įkurtus; ką sutiko, tą plėšė, drevėjo, degino ir ardė, skatindami visur nuvergtus perkrikštus mesti nuo savęs jungą kruvinos vergybės kryžėjų. Vis, kas krikščionis tenai vadinosi: lietuvis, vokietis, ar kitsai koks šaldra, tas krito nuo įbingusių lietuvių ir žemaičių kardo. Bet užvis smurčiau naikino bažnyčias, klioštorius krikščionių, kaipo žabangas savo liuosybės, kurių kunigus, toje rūstybėje gieždami apmaudą savo nelaimių, iki paskuoja ant altoriaus galavo...

Popiežius, norėdamas šelpti kryžėjus, išdavė vėl įsakymą provincijolams visos Teutonijos, liepdamas skelbti kryžiaus karus ant lietuvių ir žemaičių tiems jų zokano kunigams, kuriuos mistras ir kryžėjų vyresnybė paskirs. Nors tie meldžionys sutelkti didžiai praverėjo, vienok negalėjo jų ilgai šelpti, kaipogi kiekvienas meldžionis, metus iškariavęs, jei gyvas beliko, tarėsi apžadus išpildęs; kartais nei metų nesulaukęs grįžo namo. Popiežius, vengdamas tą netaiką kryžėjų, padidino skaitlių jų brostvių; paskui palengvino įstojimą į zokaną: kaipogi leido popiežius ne vien patiems kilties vyrams į tą zokaną stoti, bet visiems dvasiškiams ir ūkiškiems liuosiams žmonėms, be

navicijo, arba prietyrio, kokį iki šiol darė ir, vieną kartą įstojęs į tą zokaną, nebegalėjo išeiti, nei jo perkeisti, ketėdamas visus vyskupus iškeikti, kurie drįstų juos į kitą zokaną priimti; ne vien pačius dorus žmones teleido į zokaną stoti, bet ir iškeiktuosius bažnyčios už nuodėmes, degintojus, vagilius, skolininkus ir kitus piktadėjus. Didindamas dar popiežius jų galybę, patvirtino tuos pačius atpuskus meldžionims, keliaujantiems į Parusnį lietuvių ir žemaičių kariauti, kaip jei tiems, kurie keliavo į šventą žemę išganytojo grabo nuo netikėlių išvaduoti. Įstatė, jog kryžėjai vienos valdžios savo mistro ir kapitulos teklauso, nuo kitų visų vyresnybių yra liuosi. Nesikakino Aleksandras IV padauginęs jų skaitlių, bet dar norėjo juos pagundyti, iškeikdamas visus tuos, kurie drįstų zokaninką kryžėjų abydyti ar užkeikti. Ant galo padidino jų patį išdą, ne vien liecybas pirmųjų popiežių patvirtindamas, bet dar leisdamas jiems visur prekioti, o iškeikdamas visus tuos, kurie nuo jų muitą ar kitą kokį mokesnį reikalautų.

Toksai steigimas popiežiaus aiškiai pastiprino kryžėjus, kurie kas kartą galingesni pasidarė; kaipogi radosi daug piktadėjų, kurie, įsmilinti tokiomis popiežiaus liecybomis, stojo į kryžėjų zokaną. Patys diduomiai ir vyskupai Teutonijos ant tokio balso popiežiaus suskato šelpti kryžėjus almūžnomis ir dovanomis, bažnyčiose Teutonijos surinktomis, ir eiti lietuvių ir žemaičių kariauti. Gaudami kryžėjai tokią pašalpą nuo visų pusių, pradėjo vėl stiprintis Parusnyje, pilis vienas naujas dirbti, senąsias mūrais tverdinti tais pačiais perkrikštais tūžtančiais...

ŽALGIRIO MŪŠA

1410 m. Nors jau artinosi kryžėjai Lietuvon ir Lenkijon, čionai didis mistras Juningen nenorėjo į aiškią dar mūšą ištikti, bet kiti kryžėjų vyresnieji širdingai geidė grumtis. Susirėmė abi šali plynose Tanenbergo 15 dienoje liepos mėnesio; kryžėjų kariauna iš abiejų Teutonijos kraštų buvo sutelkta, daugiau nei šimtas tūkstančių plienu ir variu aplietų vyrų turinti, kurią pats didis mistras Juningen rikiavo. Lietuvių ir žemaičių su jų talkėjais gudais, totoriais ir lenkais tiek pat, o rasi ir daugiau buvo. Vytau-

tas rikiavo lietuvius ir žemaičius bei kitus telkėjus, o Zidranas Moskovski lenkus, kursai vienok visados Vytauto turėjo klausyti.

Rašo, jog Jogaila, išvydęs neapregimuose laukuose vienus paparčius kryžėjų blizgant, tai būk taręs, papartį paėmęs, savo rinktiniams žaliūkams: „Visagali, būk man liudytoju, jog aš prisuoktas pakėliau kalaviją ant krikščionių, idant ginčiau nuo kraugerių galvažudžių mano tautą ir jiems už jų abydas ir neteisybes atmonyčiau! Būk man liudėju, jog daug kartų daviau mano ranką ant pakajaus, bet tie didžiuliai galvažudžiai jos neėmė, kuo pikčiau tyčiojosi iš dorybės, o teisybę po kojų mynė. Todrin atiduodu tau, viešpatie, tą patį papartį į tavo globą ir tas kraujas, kursai čia šlakės, tekrinta ant jų pačių galvos.“ Tą sakančiam karaliui ašaros pradėjo riedėti. Lenkai, regėdami savo karalių ašarojant, visi pradėjo raudoti. Vytautas tuo tarpu rėdė į mūsų karėjus ir įsakydavo, kuriems kame kariauti, skraidydamas nuo vieno sparno lig antro, daugiau nei per mylią ištėstų sienų.

Taip besirengiant jiedviem, kryžėjų siuntiniai atgabeno du kalaviju, vieną kruviną, antrą čystą, į abazą Vytauto ir, duodami Jogailai, sakė: „Skirk, karaliau, katrą nori, o su juomi karą ar pakajų. Mes juodu tau atsiunčiame. Rasi stokojata su Vytautu ginklo? Rasi dar norėtumėta rūmės grumtis, mes praplatinsime kaip judviem tinkant.“ Karalius, nors neguvus užgaulėse, čionai atsakė jiems: „Abu imsiu kaipo vadžią ateinančios pergalės, mindamas senų dienų dabą, jog padobtas atiduoda kalaviją savo pergalėtojui, o kovoje aukščiausias rėdys“. Kiti rašo, būk sakęs: „Labai gerai, neprietelius duoda mums peilį, kuriuomi mes jį paskerstume“. Paėjus kryžėjų siuntiniams, rūpesningas karalius ėmė, klaupęs ties altorium, šėtre širdingai melstis, tuo tarpu drąsus ir stropus Vytautas eina pas jį ir sako: „Brolau! diena yra karo, ne maldos“. Kad Jogaila nieko jam neatsakė, Vytautas skuba į pryšakį savo dešiniojo sparno. Ilgėjosi lenkų pulkai, laukdami savo karaliaus, idant mosterėtų į mūsų. Kad tuom tarpu išpuldami nuo abiejų pusių po kelis šimtus, kartais po kelis tūkstančius, skardėsi akivaizdoje kariaunų, vaidindami rūsčią dieną. Paskiau pasirodęs Jogaila liepė į mūsų trimitus pūsti, ant kurių balso susirėmė abi šali it mūru; ilgas valandas grūmėsi lygiai laime ir narsumu; ilgainiui dešinysis Vytauto sparnas, kuriame gudai ir

totoriai stovėjo, pirma šlysti, remiami paskui juo narsiau kryžėjų, gurti pradėjo; nors, drąsindami juos, lietuviai, užvis trakiškių pulkai, tarp visų didžiau toje garbingoje mūsoje atsizenklino ir it mūras nepakru-
tinamas trakšojo viduryje rindų plienu ir variu aplietų kryžėjų; čionai ir taip stipraudami nebegalėjo apstabdyti skriejančių, nei patys nuilsę beįstengė atremti. Kryžėjai, perlaužę dešinią sparną lietuvių, tarėsi jau pergalėtojais tapę, kad tuo tarpu Vytautas atpuolė į tą sparną. Nujau susirėmė visa siena galys už galį, juo narsesni vyrai, juo smurčiau grūmėsi, kardais tvoras tvėrė, ragotinėmis rindas ramstė. Baisiai narsiai vokiečiai grūmėsi viduriu, norėdami karaliaus papartį išveržti, kuri Vytautas pastiprinęs, puolė į šėtrą pas patį karalių, kursai nieko neat-sakančiam karaliui būk taręs, išeidamas iš lapinės: „Sudievu, brolau! Einu mirti priešakyje mano narsiųjų karėjų“. Ant galo pasirodė karalius; nors nuo atsto pamatę jį lenkai drąsiau ėmė neprietelius remti. Tuo tarpu Vytautas savo narsybe ir buklumu apsiutė nuo visų pusių kryžėjus. Kas nū aprašys tą kraujų šlakesį ir tą aitrą, su kokia tenai grūmėsi, vyrai it ažuolai glėbiais rumuliojosi; įjau buvo viensai pulkas kryžėjų it perlaužęs lietuvių sieną ir vienas kryžėjų brostvis, vadinamas Dippold, stačiai skriejo ant paties karaliaus, gorindamas jį giltine. Tuom tarpu Alasnickis, karaliaus paišorius, norėdamas jį gelbėti, pagriebęs ragotinės kotą, taip stipriai užsiauė kryžėjui, jog jis nuo žirgo kėžterėjo, kuri prišokę kiti karaliaus tarnai nukovė.

Jau šūsnyš svieto ir žirgų suversti riogsojo, laukai kardais, ragotinėmis ir skydais nukreikti takšojo, čia žirgai sugrūsti kežojo; vienok likusieji dar su visų didžiausia aitra pergale tebesivaržė. Tuo tarpu Vytautas, paskubėjęs atvesti šešis pulkus lenkų, atrėmė kryžėjus, o totoriai ir gudai, kurie buvo pasitraukę, nū vėl atsisukę kibo kuo narsiau į kryžėjus, kurie, remiami nuo visų pusių narsiai narsiau, išguro ant galo. Nū radosi yna piūtis. Lietuviai rumuliojo kryžėjus it rūtas. 600 brostvių pačių, didis mistras Juningen ir 50 000 kryžėjų ir meldžionių paliko tą dieną karvietėje beklaksančių, 51 vėliava, visas abazas, gėrybės ir turtas visos Teutonijos kluvo į ranką pergalėtojams lietuviams ir lenkams, kurie ta garbinga mūša sutrumpino būtinai galybę kryžėjų. Vytautas, suraišiodinęs imtinius su tais pačiais saitais ir geležiniais, kuriuos kry-

žėjai buvo patiekę lietuviams, vienus tarp jų į Lietuvą, kitus į Lenkus išvarė, o kamendotą, arba generolą, Markvard Salcbach ir Enrik Sumberg, kurie buvo neteisingai jo motiną išvanojusiu, liepė ten pat nukirsti. Paskui pilis nugandintas kitą po kitos užėmė, o kurios dar drįso stembti prieš Vytauto galybę, su žeme paliko sulygintos.

Toje mūsoje suiro kryžėjų didybė, į kurią niekad os jau daugiau neįsigavo. Tas garsus zokanas, ūkio piktadėjų narsumu įkurtas, kruvinių vergilių perkrikštų išturimas, nedorybe ir negėda platinamas, viešpačių žymėmis papuoštas, pakrito toje garbingoje dienoje nuo kardo lietuvių ir lenkų, kuris, kaip nespurduldamas, daugiau nebeatsitaisė.

Žinia tos pergalės, pasklidusi Parusnyje, didžiai pradžiugino senuosius gyventojus lietuvius, kurie atsiminė senovės savo liuosybę ir savo tautos būdą. Kaimynai tuoju numetė savo rudus kiriejus, mažus brylius ir kogeln, kaipo apdarą, vokiečių kanakados jiems primestą, ir persidarė sena daba. Pilys Elbing, Danskas, Torun, vienos pasidavė, kitos siuntinius išleido raktus Jogailai boginti ir jam tarnauti pasiimti, kurioms jis ne vien senąsias jų liecybas patvirtino, bet daug dar naujų dovanojo ir pažadėjo be muto prekiauti leisti. Taip pat vyskupai Kujavo, Kelmo, arba Kulmo, ir Žemijos, arba Karaliaučiaus, pasidėmė jo klausyti. Kame tiktai bepasitiko kryžėjai, iš visur juos patys gyventojai varė laukan ir Jogailą su Vytautu savo valdymierais išpažino...

BŪDAS SENOVĖS LIETUVIŲ, KALNĖNŲ IR ŽEMAIČIŲ

(Ištraukos)

SKAIDMA

§ 1

Krašto vieta, jos privalumai, oras; tautos menta, daba, būdas ir įpročiai; namai ir kiti trobesiai; apdaras vyriškų ir moteriškų; darbai ir knebiniai; puotos, suvodbos ir viešės.

§ 2

Nuomonė apie dievą ir įvairius jo privalumus; apie daugybę dievų, jų žinyčias; žyniai arba kunigai, įvairūs jų vardai pagal įvairių jų užsiėmimą; aukos ir aukurai, šventės ir vietos, daiktai gyvi ir negyvi, šventais vadinami; budynė, laidojimai, stypa, ilgės, arba atminimas mirusiųjų, žilava.

§ 3

Ūkio rėda; vyresnybė, vardai vyresniųjų, kuopos, sueimai; svieta luomai pagal jo veikalus; valdžia visų vyriausio kunigaikščio; duoklės ir mezliavos; sūdzios ir teisybė, įstatytojai ir išminčiai.

§ 4

Karo būdas; vyresnybė, kareivių skiriama; būdas kariavimo savo krašte ir svetimame; karo įrankiai, pabūklai ir ginklai; pilys ir jų gynimas; didybė godos kare mirusiųjų ir jų minėjimas.

§ 5

Prekyba namie ir svetimuose kraštuose; daiktai, kuriais prekiavo; senovėje plačios pažinės Lietuvos tautos; prekybos nustojus, aklybė svietai; žemaičiai nenori nuo jūros atstoti, kaip nuo lango šviesos; nėra akylų žmonių, kas rėdytų prekybą.

§ 6

Senovėje lietuvių pinigai, jų vardai, pirma svaru sveriami, paskui skaitomi; lietuviai turi pinigus aukso, sidabro ir vario; svetimus pinigus lygina į savuosius ir savo vardais juos vadina.

LIETUVOS GIRIOS SENOVĖJE

Kas aprašys kalnėnų ir žemaičių senovės girias, kokias anie, atsidanginę į tą kraštą, rado, kurios be kokių tarpkrūmių vienu lieknu it jūra niūksojo; nesgi šios dienos girių ir pievų vietoje angis girios trakšojo, o tarp jų jau versmėtos kirbos burgėjo, jau ežerai tyvuliavo. Neišžengiami pušynai, eglėnai, beržynai, ąžuolynai nuo amžių amžiais suaugę niūksojo ir visi vienu viena giria buvo, upėmis tiktai ir upeliais išvagota, nes ir tos pačios upės ir upeliai perkaršusiais medžiais užvirte, kuriuos pavasario ar rudens tvanai tevokė, o jei kurių tenai smarkūs sriautai nestengė pakušinti, tie, mirkdami vandenyje, į plieną pavirte, jau apdumiami smiltimis, jau nudumiami nuo amžių amžių žlugsojo it akmenys, kurių žilą karšatį dar apyniai, alksnių ir karklų šakose vydamiesi, pavandeniais išsivarstę, savo spurganotais vainikais klėstė; visas kraštas viena giria niūksojo, į kurios tankmę ne vien gyvulys, bet ir žmogus negalėjo įlįsti. Nuo audrų ir vėtrų sankritos gulėjo ant kita kitos suraizgytos; pražilę ąžuolai, eglės, beržai, pušys, vinkšnos, skroblai, uosiai, klevai puvo ant kitas kito nuo karšaties užvirte, žemę krėsdami

augantiems ant savęs sūnams ir dukterims, keliais klėbiais jau neapkabinamoms. Lazdynai, alksnynai, blendynai ir kiti žarynai, it apyniai ant tvorų, taip ir šie ant jų kamienų ir stuobrių augdami ramstėsi ir kalstėsi. Žmogus tenai žingsnio žengti negalėjo, bet ropoti turėjo per gulinčias drūktas drūktesnes sankritas, jau nuo karšaties, jau nuo vėtrų, kaip sakiau, raizgiai sudribusias, tarp kurių apatiniosios puvo, į žemę smegdamos, o viršuojos trešo, kita kitą sluoguodamos; ir taip, keleivis keliaudamas ropojo pirma ant pavirtusios pušies, o nuo tos ant jos gulinio beržo ar ažuolo. Dar metuose 1564—6, abelnajai pamierkai esant, daugioje vietoje kamarninkai pačiuose Žemaičiuose paliko girias nemieruotas dėlto vien, jog žmogus tenai įlįsti ir su kirviu nieko padaryti neišgalėjo. Žolės tenai nebuvo, tiktai atvašos ir atžalos, viena antrą smelkdamos, augo. Liemeningos eglės, pušys, klėbiais neapkabinamos, per kitą kita į padanges mušėsi, kurių viršūnių atsivertęs nepriregėsi; praziļę ažuolai, šimtais metų savo amžių liekuoja, savo barzdotomis šakomis tarsi vienas kito karšatį ramstą. Liepynuose, beržynuose tas pats buvo, kuriuose klevai, vinkšnos ir skroblai augdami tarsi juos nuo kitas kito skaidė, idant į vieną nesuaugtų. Trumpai sakant, vienur kuplūs pušynai it nendrynai, kitur tankūs eglynai it kanapynai niūksojo, o tarp jų kuokštai beržynų, liepynų, klevynų, ažuolynų, apušrotų jūriavo it vilnys, į padebesius mušdamos. Keleivis keliaudamas vilkų ar meškų suletentu taku keliavo, nesgi vieškelio tenai nebuvo; perskyrą tarp dienos ir nakties tiktai tenumanė nuo bičių gaudesio, šovose siuvančių ar po medžių žiedus ūžiančių: dieną saulės, o naktį žvaigždės ir delčios per lapus neregėjo, nesgi visur tenai amžina naktis viešpatavo; lapui iškritus ar žiemą keleiviai nuo žvaigždžių kelią tsekė, nesgi paklydusiam upeliai ir žvaigždės vadovu tebuvo. Jau pragyvenus tenai, nuo gaidžio ar šunies balso namus savo tegalėjo atsekti. Darganomoms dergiant, lietums čežant, tenai nenučiuši, negut nuo medžių rasos jei sudrėksi; todėl neišžengiamos balos ir versmės, saulės spindulio neužgaunamos, nuo amžių burgėjo, kurios, ir visų didžiausioms giedroms spiginant, niekadoms neišdžiūvo. Žiemos tenai nebuvo, nesgi sniegas negalėjo įsnigti ir, jei kur pūgos ir pusnys kame-ne-kame nuo medžių įkratė, tas pats tenai ilgainiui gaišo. Žmogus su gyvuliu niekaip

negalėjo įeiti, nesgi, kaip sakiau, nė kokio kelio nebuvo, todėl žiemos laiku šunis užkinę važinėjosi upeliais, nuo ko, tuo senu įpratimu, šiandien dar ankštą kelelį per girią šunkeliu vadina: kaipogi jų šunys it kumeliai dar kudloti ir kelią namo sekė ir nuo žvėrių patį keliaujantį gyniojo. Todėl visų pirmieji gyventojai paupiuose tegalėjo įsikurti jau dėl kelio, jau dėl mitalo, nesgi, stokojant žvėrių ir paukščių, žuvimis galėjo misti, o kelio nesant, upe ir upe-liu namus savo pasekti.

Čia, regis, gana berašyti apie senovės kalnėnų ir žemaičių girias; jei kuris negali nuo tų kelių žodžių jų didumą įsitępti, kas per girios tenai senovėje yra buvusios, tas tepaklausia savo senųjų, anie jam papasakos, kokios buvo girios atminamai dar pirm 60, 70 metų Žemaičiuose, o nuo to galės manyti, kas per girios tame krašte turėjo būti pirma tūkstančių metų; nesgi šiandien dar tėvai, vaikus į bažnyčią vesdami, sako: „Vaikeli, ta bažnyčia yra girios vietoje pastrūnyta, mūsų bočius, pernai miręs, pasakojė: čia, jam bandą ganant, lūšis jautį suplėšiusi“. Taip pat daug dar ir tokių tebegyvuoja tarp senųjų, kurie patys, naktimis skalų buntą uždegę, žiburiuodami ujo vilkus ar meškas nuo bandos iš laidaro ar, vaikais dar balta-plaukiais būdami, išsikūlę už rejos į krūmus, parnešė į trobą vilkyčius, tardami šunyčius radę.

Kožnas čia numano, jog tos girios buvo jiems ne vien pirmoji pastogė ir uždanga nuo žiauraus oro, bet dar klėtys visų jų turtų, kuriuose pavalga, apdaras ir lobis buvo paklėstas. Bitės buvo jiems visų naudingiausi girių gyvuliai, nesgi nešė medų ir vašką į dreves; iš medaus darė midų, o vašką tankiai leido į svečią šalį; kaipogi metuose dar 1467 išleido į svečią šalį du tūkstančiu pundų vaško. Prašalaitis, Žemaičiuose gyvenęs dar metuose 1540, sako, jog visame pasaulyje nesą taip didžiai balto medaus kaip Žemaičiuose, ką vardai patys — bičiulis, bitkopis, bitininkas, vaškininkas stigavoja, o įstatymai Lietuvos apie dreves tą aiškiai rodo. Giriose taip pat augo apyniai, kuriuos paupiais rinko ne vien dėl savęs alui ir midui daryti, bet dar atminamai vežė į mugę parduoti; tarp kitų medės apynojų yra metuose 1456 garsūs minavojami Žemaičiuose apygardų Skirsnemunių, Pamūšių, Joniškio; mėsa paukščių ir žvėrių patys maitinosi, o nuo speigų ir darganų jų kailiais dangstėsi ir siaustėsi; tų negavę, tad iš liepos lun-

kų demblius drabužiui audė, jau avalus vyžo, iš mauknų palagus, pūnes ir lapines sau dirbo, apynių virkščiomis ir plaušomis bei vytimis siūlojo ir raišiojo. Iš tų pačių lun-
kų vijo taip pat virves ir namų padargą tiekė, ką šiandien dar daugioje vietoje tebedaro. Iš tošių, žievių, šaknų ir
vyčių pynė ir siuvo namų stotkus, beje: rakandus, kurvius,
rėčius, sėtuves, pintines, kretilus ir taip toliau. Žilvičių,
blendžių vytis virbgalių vietoje dėvėjo. Iš beržų ir kle-
vų sulą leido, sakus, dervą ir degutą žiburiui tiekė. Kai-
liais meškų, lūšių, briedžių ir taurų jau patys, kaip sakiau,
darėsi, jau pluostų ir valčių vietoje per upes keldamiesi
naudojo. Vebrų, sabalų, kiaunių ir ūdrų, audinių blomas
leido į svetimus kraštus, keisdami jas į reikalingus sau
daiktus, beje, į geležį ir druską. Pačius ragus žvėrių vie-
nus ant kesčių galų maustė ir ragotines dirbo sau ginklui,
nesgi geležies dar nežinojo, iš kitų gėrė, nuo ko iki šiolei
geriamą stotkelį senu įpročiu taure, arba taurage, tebe-
vadina. Uogos pačios ir grybai medėje augo. Ažuolai,
šermukšniai, ievos ir puteliai taip pat vaisių nešė, kuriuo-
mi jau žmonės, jau paukščiai maitinosi, no prielaidus la-
biau nekaip javais atminamai dar Žemaičiuose bariojo.
Visi tie daiktai taip didžiai reikalingi žmogaus gyvenime,
jog be jų niekaip negalėjo gyvuoti, ne kame kitur, tiktai
tose giriose tebuvo gaunami. Ir taip, aiškiai anie regėjo,
jog girios jiems šimtą kartų daugiau naudingų gyvulių
ir paukščių bei putnių augino ir lesino, nekaip patys ga-
lėjo su didžiu vargu galvijus į savo namus įsteigti. Kas
dar yra didžiau, girios juos šildė ir ne vien nuo baurių
darganų, lietų ir speigų bei vėtrų, bet ir nuo pačių neprie-
telių glemžė: kaipogi, kad kitas tautas pilys, kalnai ir
jūros nuo neprietelių gyniojo, tad žemaičius ir kalnėnus,
arba aukštėjus, traškančios girios ir versmės dangavo. To-
dėl senieji kalnėnai ir žemaičiai, apsikapėję savo giriose
ir versmėse it pilyse, ilgus amžius laimingai gyveno, liuo-
sybe savo bočių džiaugdamesi ir vieną dievą pasaulio,
Perkūną, garbindami.

Regėdami senieji tokią naudą iš tų girių, didžiai jas
gerbė ir augino, žalius medžius laikė, o posausius tiktai
namų medžiagai ir padarynei tekirto, o sankritomis ir
sausšakėmis namuose šildėsi; ir taip, juo naudingesnis
medis žmogaus gyvenimui buvo, juo didžiau jį saugojo,
ne vien tūlus medžius, bet ir cielas girias taupė ir už šven-

tas turėjo, iš kurių be žinios girių kunigo nieksai ne vien žalio virbelio išlaužti, bet įžengti tenai negalėjo, negut galą daromas kaip šventoje vietoje globos sau veizėjo. Ažuolus ir ažuolynus pervis didžiau gerbė, kurių malka, pagal jų nuomonę, reikėjo šventą ugnį tuo intimos ant dievo garbės kūrinti iki pabengos šio pasaulio, todėl ažuolus kirsti, kaip šventus medžius, patys kunigai šventais kirviais tegalėjo. Ne vien buvo perdėti ant tų girių kunigai, kurie jas saugojo, bet ant didesnio jų orumo visų didžiojo ažuolo uoksuose, šetra uždengtus, savo dievų status laikė ir tenai meldėsi, šventą ugnį kūrindami; nesgi, kaip tuojau regėsime, bažnyčių neturėjo, bet jų vietoje buvo ažuolynai ir lieknai, kuriuose dievą šio pasaulio, Perkūną, garbino, todėl ir tas girias it šventas vietas gerbė ir godojo.

Tas dar yra stebuklingiau, jog tose giriuose ilgainiui įsikūrė, atsikieminėdami vienkiemiuose per gerą šaukimą nuo kits kito taip, idant balsą gaidžio ar šunies savo susiedo galėtų girdėti, ką darė jau dėl išvengimo tarp savęs barnių, kurie it veikia galėjo keltis turint lygiai pievas, dirvas ir daržus, jau saugodamiesi nuo gaisrų, idant, vienam trobesiui užsidegus, negalėtų ugnis prigauti susiedo trobesio, arba, nutikus viename kieme kokiai nočiai, idant antrasis, girdėdamas savo susiedo šunis lojant, pats galėtų tuo tarpu pasitiekti ojų nuo savęs remti ar antram pagalbą duoti, jei to būtų reikėję. Ir taip išmintingai kalnėnai ir žemaičiai tokiu pasirėdymu pagalbą ir atsargą viens antram įsteigė, nesgi, taip gyvenant, nebuvo tarp jų nei įžodžiui, nei įtarčiai, nei skaugei vietos. Pakajus tarp jų buvo jiems visų pirmąja lieta; kaipogi šiandien dar klausiamas žemaitis, dėlko nesikiša į svetimus barnius ar vaidus atsako: „Ne mano kiaulės, ne mano pupos“, arba: „Kas man lig to, nors sau tepasibučiuoja“. Taip šiandien dar daugioje vietoje tikrieji lietuviai tebegyvena, atsikieminėję savo vienkiemiuose, Žemaičiuose, Kurše, Parusyje bei Kalne.

LIETUVIŲ BŪDAS

Taip perveizėjus nors paviršiui kraštą ir namus senovės lietuvių, dabar reikia žvilgtėrėti ant jų būdo ir dabos. Jau nuo to, ką iki šiol pasakojau, regima yra, jog jų kraštas, oras ir erti namai ne vien nelepino, bet kuo didžiau

skudrino ir stiprino tenai brūzti taip, jog vargu vargą remdami namuose, dirvose ir giriose ne vien netižo, bet į geiši supentėjo. Nesgi nei žiaurus oras, nei nuozmūs žvėrys nenugrėsė jų įsikurti traškančiose giriose, neigi jiems tenai kruvini vargai įkyrėjo; kaipogi šiandien dar, drąsinant rūpesningą žmogų, yra sakoma: „Kur dingsi, gyvas į žemę neišisi, reikia ant svieto vargti kol gyvam“.

Visi buvo augumo vidutinio, ne taip smulkaus, kaip rimto, ir petyje vyrai žaliūkai, suvisu sutikę, nesgi šiandien dar yra tariama: „Žinia, vyras, koks paritus, toks pastačius“... Nesgi kaip girioje medžius žemus ir stambius regėjo vėtrų ir audrų nepaveikiamus, tai tarė, jog ir žmonės ne taip aukšti ir smulkūs, kaip stambūs ir resni žaliūkai yra gali prieš vargus ir nelaimes stengti. Visi buvo ne taip dideli, kaip augaloti, stovylos stačios ir gašios, augumo skaistaus, kalbos drąsios ir sukrios, akys žydrai rainos, kūno didžiai balto, veido daugiau pailguotino ne kaip apvalaus, kurio įlinkmės daugiau aiškios, neįsmegusios rodėsi. Jaunuomenė lig 40 metų skutosi, idant paskui tanki barzda, vėputiniais susisukusi, ant žandų niūksotų; plaukai tamsūs, už ausų sukasti, kurių kasos, į užpakalį nudribusios, vėjo sklaidomos it arklių karčiai plaikstėsi. Ant galvų sklatai it dirvoje vagos taukšojo, uostai it kuškiai iš panosės kyšojo, nuo kurių geriant ar valgant it nuo pėdų varvėjo. Povyzos drąsios ir malonios, ant kožno veido narsybė ir kantrybė žydėjo, o malonė artimo kiekvieno širdyje klestėjo. Stovyla, kalba ir kožnas žingsnis reišė visus liuosūs esančius ir deja tam, kas neteisingai ranka kurį tarp jų palytėjo ar žodžiu užgavo, tas ant vietos žegterėjo; nesgi kelio nedoram nelenkė; kaipogi šiandien tariama yra: „Kai smogsiu, tai žegterėsi“, „Šuo ant uodegos nuneš, ir to pakaks“... arba: „Pūsta tavęs ar manęs“, tai yra: „Tepusto vėjai tavo vietoje ar mano kritusio“, arba: „Kas mano rankoje, tas tavo kaktoje“, „Tai čia ar tave, ar mane raus giltinė“, „Liksiu, neliksiu, bet kibsiu“; nuo ko tariama yra: „Tas eina,— sako,— ant vieno“, todėl ir lykinis skaitlius 3, 5, 7, 9 yra laimės skaitliumi vadinamas. Kaipogi kanauninkas Daukša dar metuose 1588 savo pamoksle ant 22 nedėlios minavotinus žodžius ištarė ir taip sako: „Bet vos žodeliu pažeisti — broliui savo kaklą atima“. Visi pakenčią šaltį ir alkį išturį, darganą ir speigą niekiną, nesgi sakoma tebėra: „Kenčiantysis

pakenčia". Kalboje ir elgimesi buvo pervis tiesą saugoją ir mylą, kaipogi tariama yra: „Melagis pasaulį pereis, bet nebegriš“, arba: „Melagiui paskui ir tiesą sakant niekas nebetiki“. Savo kentėjimuose ir veikimuose ryžęsi ant ko norint, nesipesnojo, nesiankstė, bet atlikdavo ir darbo nuveiktinai. Todėl kiekviename darbe ir atlikime klotis buvo, nesgi visi sau dirbo. Elgimesi godą, o ryžimesi atyda rodė, nesgi nė vienas nenorėjo begėdžiu būti. Ką pradėjo, tą ir nubengė; kožnas savo nuopelnu ir uždarbiu kakinosi, svetimo negeidė, minėdami ne saulės amžių gyvenimą. Veltui savo turtų nekleido, dovanų nedrepino, atminimą ne vežimą darė; kiekvienas su rytu gyveno, aukso ir sidabro negeidė, nesgi niekam rinkliavų nemokėjo. Ūkio dūmoje ir jo reikaluose tarp visų kliautis ir vienybė buvo; kožnas šelpė reikalaujantį ir gelbėjo gaisrantį. Viešės buvo jų meilės ženklas, ne žmonystos, išei-goje buvo padorumas, o žmonystoje viežlybumas. Skolos ir paklanų nežinojo, nesgi visi visko pertekę buvo ir svetimų pramonių negeidė. Pačių apdaras visiems padorus buvo, drabužyje ir valgyje nesilepino ir, jei kas ant to slygo, tą ištižiu vadino. Varguose kantrybę ir stangybę, o dūmoje išmintį rodė. Viltyje neguro, paskutinėje nenusiminė, o žadėtojo nenusigando, nelaimėje neišsipylė, laimėje nesididžiavo. Dėlto kare narsybė, ūkyje dorybė ir teisybė per amžius tarp jų klestėjo, nors jų namų durys ant medžio kaškų girgždėjo... Ką širdyje turėjo, tą ir žodžiu reiškė. Ne kiltis, ne turtai, bet išmintis ir dorybė, visų pritirta, kiekvieną į vyresnybę kėlė, nesgi visi lygūs buvo. Ir taip, kas narsesnis kare, tas ir vyresnis, kas doresnis, išmintingesnis ir teisesnis, tas tiesos suole sėdėjo, tardami: „Teisiam ir dievas padeda“. Atlikimas darbo ar reikalo jų džiaugsmas buvo, o poilsis po vargų — linksmybė, nesgi veja paklotė, dangus apklotė, o alkūnė ar akmuo pagalvė buvo. Kruviną prakaitą nubraukus, girioje vargus, keliavus, kariavus ar sunkų darbą po žiaurų orą nubengus, visų didžiausias buvo džiaugsmas prie šventos ugnies pasišildyti ir tuomi save ant didesnių vargų pastiprinti.

...Vienybė, teisybė ir meilė artimo tarp visų klestėjo, broliais vienas kitą vadino. Raštininkai tų gadynių negali atsigirti jų būdu ir taip rašo: „Lietuviai yra didžiai geros širdies ir galingi žmonės: jūros skendinius, jūros va-

gių apniktus, jūroje gelbi, pakeleivingus ir nuvargusius prašalaičius šelpia, tarp savo žmonių kam nors nutikus nelaimei, beje: krušai javus pamušus ar ugnelei aplankius, tuojau visi susimeta ir pavargėlį sušelpia. Žydai padegiai, pasimetę jų širdies meilingumu, pragyvena ir praturtėja rinkdamiesi; kuriuos nors nekrikščionis taip pat šelpia". Sargų, šiekštų, pilių ir sūdų nežinojo, nors medžio skląstis jutrina, o žodis raštu buvo: nesgi tada pačių bočius ten pat namie kiekvienam savo lazda teisybę ant nugaros attiesė, pačių kalba bausdamas. Ir taip, senu įpročiu šiandien dar sakoma yra: „Duok žodį, žodis atėjo", arba: „Kas yra žadėta, tą reik ir attiesti", arba: „Tai senųjų žodis". Liuosybę savo pervis mylėjo ir godojo, už kurią viso pasaulio aukso nebūtų ėmę; todėl dar šiandien tariama yra: „Liuosas lab ir po keru begyvena". Atkakliai, vergybės neapvežėjo ir už velnių darbą turėjo, tardami: „Velnius tau,— sako,— tevergauja, ne žmogus"; o tiems, kurie tarė jiems vergauti ir kentėti, džiugindami juos laimingesne atencija, visados vienokį atsaką davė, tardami: „Lig saulė patekės, mums rasa ir akis išės". Todėl viršiau minavotas raštininkas, bengiantis septynioliktam amžiui gyvenęs, aprašydamas lietuvių būdą, sako: „Javus savo pasilenkę nuo pat žemo nupiauna, dailiai sudeda ir suriša, o dvaro javus įsirežę piauna, aukštus ražus palikdami; jei kuris geras žmogus būtų taip dirbęs kaip sau, tad kiti tuojau tyčiojasi iš jo ir juokiasi, tardami: „Mulki, ar tu nori pono gobį tavo darbu užkakinti"; toksai žmogus yra jų neapkenčiamas". Namų savo niekadus neužmiršo, nesgi kame keliavę, vargę ar viešpačių rūmuose linksminęsi, visados namų savo ilgėjosi; todėl šiandien dar sako: „Savo namaitėje, kad ir smilgaitėje", arba: „Nors ubagu būčiau, bet namų savo neužmirščiau", arba: „Nuliūdo, ar ne namus pardavęs", ką dainos pačios dar šiandien tebestigavoja:

Oi, eisiu, eisiu,
Aš čia nebūsiu,
Čia ne mano nameliai,
Čia ne mano tėviškėlė.
Čia juoda duona,
Ir tos neduoda.
Skausta mano širdelė.
Ilgiau pabūsiu,
Toliau sudžiūsiu,
Kaip nendrelė svyruosiu ir t. t.

APDARAS

Drabužis ir apdaras mažne toks pat buvo senovėje, kokį šiandien dar kame-ne-kame regime. Marškinių antis segele užsegtas, o kaklas atdaras, esant speigui ar giedrai, visados tauksojo. Kožnas vyriškis, į kiltą milinę sermėgą, maža ką už kelį ilgesnę, įsimovęs, ūdrine ar barsukine kepure užsivožęs, vyženomis ar kojenomis apsiavęs, girioje ir dirvoje brūzdė; nesgi, į karą tiktai traukdamas ir viešėti jodamas, sopagus teužsimovė. Kaipogi šiandien dar sakoma yra: „Vyženos ir sopagus pragyvena“. Plačiu briediniu diržu kulšis surakino, ant kurio tiek vario sagčių užmautų buvo, kiek savo neprietelių kare buvo nugala- vęs; prie kurio pasietas ant šikšnelės briedkriaunis koru- lo. Kelnes taip pat milines užsivilkęs, aparomis staibius iki kelių apvyturęs, dembliniu kirieju apsisiautęs, bar- dišiu pasiremdamas, šuniu, savo sargu, vedinas, pasišiau- šęs lindo į girią maisto sau veizėti, jaukurų kirsti ar me- džiagos ir padarynės butai sau tiekti, esant darganai ar speigui, nė kokios sau perskyros nedarydamas. Nesgi meškena, lūšena, briedena ar taurena išeigos jam drabu- žis buvo, kuriuomi darėsi viešėti jodamas, bendrų ar gen- čių lankyti keliaudamas ar į karą traukdamas. Vasarą arė ar šieną piovė, visados po marškinių, lig kelių trumpų, įsikričioję, atvašų vainiku užsiklėstę ar tūbo bryliu už- simovę, tankiau po plaukų, šikšnele persijuosę, ant kurios pasietas peilis korulo; vietoje milinių sermėgų baltus ko- botus dėvėjo.

Moteriškųjų maža ką buvo įvairesnis drabužis: mer- gaitės ir nuotakos savo kasas į bizas pynė ir įjas kaip tin- kamas ant galvų raizgė, kurios tankiai su įpintais kaspini- nais palaidos užpakalyje svyravo. Žmonos ir našlės bal- tais nuometais mandagiai savo galvas rutulo, nuo ko baltomis galvomis vadinosi, milines sermėgas, mažai ką ilgesnes už vyrų, dėvėjo, juodi ar margi sijonai visas puošė; bet idant, šlapjurgiui esant, nuo šalčio ar drėgmės pastėrę sijonai blauzdų neplaktų, vyturo sau staibius vil- nonomis, taip pat juodomis, auklėmis nuo kulkšnių ligi pat kelių. Moteriškųjų avalai buvo kaip jei vyriškųjų — rezginės ar vyženos, tiktai vyrai vilnonais ar marškonais autais vyturo savo kojas, o moteriškosios — su žekėmis. Išėiginiu drabužiu moteriškųjų buvo taip vadinamas ki-

limas, nuo žodžio keliauti, kuri iš namų eidamos kur toli tesiėmė; vadino dar jį sage, arba sagše, nuo žodžio segti, kurią dar tankiau vilnone vadino. Tai buvo didelis vilnonas baltas raištis, pailguotinas, retai juodas ar pilkas. Paskesniuose laikuose išlepusios audė dryžus, kuriuos šiandien dar daugioje vietoje galima regėti Žemaičiuose ir Žiemgaliuose, arba Kurše. Tokį kilimą ant pečių užsiautusias, ant dešiniojo peties segele susegė, nuo ko, kaip sakiau, sage, arba sagše, vadino, kuria, lyjant ar dergiant, galėjo apsisiausti; žiemą vilnonus, vasarą marškonus dėvėjo. Moteriškosios vasarą dirbdamos po marškinių triūsėjo, išeiginiu drabužiu tie patys buvo balti žitkuoti raštiniai sijonai ir avalai. Nuotakos ant galvų rūtų vainikus sagstė, palaidose bizose įpinti kaspiniai blizgėjo; vietoje žieminių vilnionių tokiomis pat klastės marškonomis sagėmis, kurias galėjo kaip tinkamas nuo vieno peties ar nuo abiejų numesti, kursai apdaras didžiai jas gašijo: dirvose, pievose trūsėdamos it gulbės svyravo.

VALGIS IR GĖRIMAS

Valgė visi vasarą ant žemės pablaka ar išsitiesę, kaip šiandien dar tebedaro šienaudami; ant plikos vejės, dembliais ar meškenomis pasikloję, sriuobalą srėbė, su duona pakąsdami, iš muldų ar raugtinių ir kitų kodžių. Paprastai sriuobalas buvo laiški ar skoba putra; jei tam kartui ją virė, tad buvo vanduo su miltais suvirintas, ir truputį pienu saldžiu pražilinta; juo daugiau tenai miltų ir pieno buvo, juo skanesnė vadinosi, ką patarlė šiandien minavojama dar stigavoja: „Duok, dievuli,— sako,— pievoje karklyną, putroje kankolą“. Lygia dalia į skystą putrą sakoma tebėra: „Et,— sako,— pliurškalas, kruopas kruopą gaudu“. Šiandien aprūkusi lietuvė savo name, sušizusius vaikus tildydama, putrele džiugina. Jei į vandenį, su miltais suvirintą, įpylė pradarui rūgštaus pieno, tuo kartu vadinos skoba putra, kuri supilta kubile rūgo; pavalgius kitų valgių, kožnas jos po samtį užsrėbė dėl pasistiprinimo. Tankiai, į kelią iškeliaudamas, miltų rankovę įkaiščiui sau prisipylė; ir taip, pakelėje ašvienį ilsindamas, įplakęs miltų į šaltą vandenį ir žalios putros pasrėbęs, keliavo toliau. Čia ne vienas rasi lepnyš, skaity-

bos gospadinės, gašios žmonos ir skaisčios mergaitės. Kas dar yra stebuklingiau, rūščioje ir kruvinoje dienoje moteriškosios stoji į karą lygiai su vyriškaisiais kariauti, kaip tuojau regėsime.

Kad taip vyriškieji vieni naktį ir dieną giriose su meškomis ir vilkais grūmėsi, kiti ažuolines trinkas vadalojo, kiti stenėdami ronus rito, kerus raustė, jaunuomenė taip pat nesilepino ir neslinkavo, bet nuo jaunų dienų jau į vargus pratinosi, nesgi paaugusiųjų tas tiktai tebuvo tarp jų mylimas ir godojamas, kas vargo vaiku... arba geru vėju kritusiu buvo vadinamas; nesgi tie žodžiai žemaičių berneliui ar mergelei godos žodžiai buvo. Todėl visi basi, puspliki, lyjant, sningant ar dergiant į pastogę nelindo, bet, esant blauzdlaužiui, gruodui, krušai beriant, lietui čežant, per pusnis ir pūgas ėjo ar keliavo dainuodami ten, kur juos tėvai ir didieji siuntė. Reikiant, kad ir speigui esant, basi per kelis šaukimus prie susiedų subėgiojo, bandą ganė, į priegulę jojo, paukštinėjo ar su paaugusiais į sunkius ir pavojus darbus pratinosi ir mokėsi, kaip mietininkę eglelę ar pušelę viena ranka it kanapę išrauti, kaip vilką sugrobus nusmaugti, kaip mešką ar briedį paristi, taurą ar šerną vienu siūčiu nudaužti, to vien tegeisdami, kad tik vyrais būtų vadinami, ne vaikais; nesgi visų didžiausia goda buvo jaunam save vyru vadinant girdėti; kaipogi senieji lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, didžiai išmintingai elgėsi tame daikte, jau lopšyje pratindami vaikus ant vargų, šalčių ir alkio, idant paaugę būtų visa išturį ir visa pakenčią...

Ne vien didieji ir pusvaikiai buvo taip skudrūs ir veiklūs, bet dar mažieji vaikai, apsik namus po marškinių tviskinėją, žiemos laiku su bočiu ar bobute vilnas kedeno, gijas vijo, plunksnas plėšė ar vyženas vyžo didiesiems; nesgi už visų didžiausią gėdą sau turėjo vaikelis šešergis ar septynergis nemokėti vyženų vyžti, aparų vyti ir tinklų megzti, virvių sukti, pynų pinti, mezginių megzti, nerti, mazginių mazgoti. Vasarai išaušus, it mažtitėlieji, po kiemą tviskinėdami, nė vieno nemokomi, sauprasmiai svilksnis ir saidokus dirbo, vylyčias drožė ir pleštekes po kiemą bėgiodami šaudė, jau nuo mažų dienų į karą pratindamiesi, kaip reiks kurią dieną su žvėrimis giriose ar laukuose su neprieteliais grumtis, liuosybę savo gyniojant.

Nuo to kiekvienas gali minėti, kas per karingumas turėjo būti tos giminės taip augusios; nesgi vaikeliai, atlikę nuo kokio nors darbo, tuojau kibo į ritinį mušti, ir tas buvo skudriu vadinamas, kurs lekiantį ant savęs ritinį pro save nepraleido, bet su ritmuša antram atbloškė ir dėl to vien jau vyru vadinosi; kaipogi tokiu pragumu jau pratinosi, kaip mešką ar šerną, ant savęs skriejant, vienu smūgiu nublokšti arba kare taip neprieteliui užsiausti, kad jis ant siūčio kėžterėtų. Todėl senovėje kalnėnai ir žemaičiai dėl savo greitumo, skudrumo ir narsumo taip didžiai garsūs buvo, jog tolimos tolimesnės ir garsios garsesnės tautos telkė juos sau į karus; ir taip, šiandien dar tebėra sakoma: „Kurs pirmesnis, tas geresnis“, arba į negreit einantį ir sustipusį žmogų yra sakoma: „Žirglioja it bites šakume nešdamas“. Trumpai sakant, ritmuša senovėje buvo karo įrankis lietuvių jaunuomenės, kalnėnų ir žemaičių, kaipo visų didžiausia karo mokslinỹčia, kaip tuojau regėsime; nesgi tuomi mokėsi nuo pat mažų dienų, kaip gintis ir kaip neprietelių paveikti, tardami: „Ką jaunose dienose įgysi, tuomi ir senatvėje džiaugsies“.

Kad taip vyriškieji, didieji ir mažieji, nuo savo veikalų norėjo būti vadinami ūkio vyrais, lietos vyrais ar karo vyrais, nesgi lietos gudryba ir ūkio rėda visados protą ir išmintį rodė, tai lygia dalia moteriškosios savo darbuose, veikaluose nenorėjo už vyriškuosius mažesnėmis būti; todėl, kad vyrai kare neprietelius savo liuosybės graudeno ar su meškomis ir vilkais giriose grūmėsi, tad moteriškosios, namie palikusios, kaip sakiau, ūkį vilko, beje: namų darbus be vyriškųjų atliko, nesgi kiekviena tarp jų už didžią godą sau turėjo ūkio vilkėja vadintis, ir kad senosios drabužių butai tiekė ir plikį iš namų varė, tuo tarpu nuotakos sau kraitį klojo, ir ta garsesnė nuotaka buvo, kuri sau didesnę kraitį buvo suklojusi pas tėvus uliavoje būdama ir tuomi rodydama, jog ateityje bus didi gaspadinė ir ūkio vilkėja. Kitos sėjo, arė, šieną piovė ir javus nuo lauko valijo. Mažosios savo rūtas augino, ravėdamos ir visaip jas gerbdamos, idant ir jos būtų jau vadinamos ūkio vilkėjomis. Kaip vyriškieji, taip ir moteriškosios, niekados savo namų nenutauto, svečios dabos, apdaro, drabužio ir kalbos neapkentė, todėl senovėje, kaip ir šiandien daugioje vietoje, pačios namie priedėvinį

ir išėiginį drabužį sau tiekė; nesgi svečios žemės drobę sau pirkti, už gudo, lenko ar vokiečio tekėti už visų didžiausią sau gėdą turėjo. Atkaliai, kalnėnė ar žemaitė, nors molio motiejų kalnėną ar žemaitį gavusi, tuomi vien save džiugino, tardama: „Et, koks toks, bent pačių pergulas, ne svetimas“. Šiandien dar žemaitėi ar kalnėnei, išgirdus svečioje žemėje savo sūnų mirusį, pirmieji žodžiai širdgėlos yra: „Vaikeli brangusis,— sako,— svetima žemė tavo kaulus uždengė“; ir taip, nesigaili, jog sūnus mirė, bet to, jog jis svetimoje žemėje paliko palaidotas; nesgi, pagal jų nuomonę, svetimoje žemėje mirtis ir tenai palaidotu būti žmogui rodėsi jiems didelė nelaimė. Kas aprašys dar tą didybę moteriškųjų meilės, kurią rodė savo vyriškiams; nesgi, išgirdusios juos mirusius ir norėdamos kuo veikiausiai apent juos regėti, pačios žengė į šventą ugnį ir deginosi...

VESTUVINIAI LIETUVIŲ PAPROČIAI

Senovėje kalnėnai ir žemaičiai didžiai vėlai tesipačiaavo, nesgi pirm 30 metų vyriškam pačią vesti, o moteriškai už vyro tekėti tarė patiems abiems nesveika, o dėl namų didelė nenauda esanti, ką šiandien patarlė tebestigavoja minavojama: „Žilė galvoje, velnias uodegoje“... Todėl senovėje jaunikiai ir nuotakos, 40 metų turėdami, tikri dar žaliūkai tebebuvo; kaipogi ilga mergausena ir jaunikausena ant jų pačių naudos buvo. Nesgi mergaitės, nubengusios sunkiausius darbus pas savo tėvus, tuojau verpė ir audė sau ant tėvų duonos ir drabužio lig ištekančios, kas vadinos pas juos kraitį kloti...

Vaikeliai taip pat, atlikę pas tėvus sunkiuosius darbus, sėjo sau paselį, paskiau auglius, taip pat tėvų duona ir drabužių, beje: skynė skynimus, plėšė plėšimus, laikė sau arklius ir, ką tenai išarė, tą vis sau paturėjo ir tada tesiskiedė nuo tėvo namų, kad buvo labai įturtėję ir peuni, jog galės laimingai ir patys ypačiai gyventi.

Nuo to gali kiekvienas aiškiai manyti išmintį ir gudrybę senovės lietuvių, kurie liepė savo vaikams iš mažų dienų sau dirbti, ne kitam kam ir, sekdami paukščių būdą, tuo kartu teisleido vaikus iš namų, kad jau suvisu buvo galį patys, kaip jei tėvai, ūkį vilkti. Nesgi pačiuotis jau-

noje jaunybėje tarė neišvargstamą vargą esant; todėl šiandien dar dainoje dėl persergėjimo yra dainuojama mergaitei ištekant:

Sunku rasis, seseraite,
Kad puodelį kaisi;
Jei užtrino neturėsi,
Į puodelį nejdėsi,
Juodos nejsrėbsi ir t. t.

...Kiekvienas oliavas jaunikaitis... numanydamas kame norint pobūdą mergaitę, jodė tankiai į nuotakos kiemą jos tėvų lankyti ir nuotakai tuo tarpu savo lietas brukti. Ilgainiui įsipažinusiu, jei juodu vienas antrą mėgo, tad jaunasis, paskyręs vyrą išmintingą, bylą, malonų ir mandagų tarp savo bendrų, kursai piršliu vadinosi, siuntė jį pas nuotaką, kurios tėvai, jei nesibaidė jo ir sutiko ant to, tad patys, pakvietę du, tris artimuosius savo gentis ar didžius prietelius, leido į jaunikio namus, idant jie tenai apveizėtų jo gyvenimą ir išsijautotų, ar vis tiesa yra, ką piršlys apie jį buvo pasakojęs. Tie perveizėtojai vadinosi ūkvaizdziais, beje: perveizėtojais jaunojo butos ir to viso, apie ką piršlys buvo pasakojęs. Radę visa tai, kas buvo įkalbėta, apent pagrižo pas nuotakos tėvus, nuo kurių buvo išleisti ir, jei anie visa tai patvirtino, ką piršlys buvo kalbėjęs, tad nuotaka davė ranką jaunikiui, kursai ją akivaizdoje pabučiavo, žiedus sukeitė ir keimarį riešutą suvalgė, nesgi iki šiol motina jaunąjį ir piršlį riešutais vaišino. Paskui visi linksminosi ir gėrė porą dienų nuotakos namuose, kas vadinosi ūkvaizdziaus pergerti.

Nujau abi pusi tiekėsi į suvodbą, beje suvedimą (nuo žodžio vesti), arba kozas (nuo žodžio kasos, kurias jaunajai nukirpo), kurią gėrynę šiandien dar iš gudiško žodžio vesele (linksmybe) vadina. Tiekėsi į tą vesele abiejuose namuose tokiu būdu: pyragus ir kepenes, arba pečenkas, kepė, alų darė, drabužį siuvo. Tuo tarpu jaunoja pati savo gentis ir prietelius į suvodbą kvietė, o jaunasis vėl nuo savo pusės savuosius. Taip besitiekiant, jaunasis siuntė jaunajai (taip nuotaką mergaitę po ūkvaizdzių pradeda vadinti) dovanas per savo bendrus savo karo žirgą, ragotinę ir kardą ar kalaviją, rodydamas tuomi, jog yra karo vyras, jog, ištekėjusi už jo, ras sau gaspadorių, užtarytoją ir apgynėją. Jaunoja, arba nuotaka, taip pat nuo

savo pusės per savo gentis nusiuntė jam savo tėvo kardą ar ragotinę ir jaučių porą, idant atkaliai parodytų, jog ji yra karo vyro duktė, ūkio vilkėja ir turi sau apgynėją; vienok pasogą (nuo žodžio sekti), beje kraitį, kurs jaunąją sekė, jos tėvai, ginklus sukeitę, kelias skrynias į jaunojo namus nuvežė, likusįjį kraitį po suvodbos pusę metų buvus ir ilgiau teatidavė pagal tai, kaip ant ūkvaizdžių buvo sukalbėta. Jei tuo tarpu kas norint vieną ar antrą tarp jaunųjų išvainotų taip, jog katra norint pusė atsakytų nebetekėti, kad tėvai atsakančiosios pusės turėjo ne vien dovanas prieš dovanas antrai pusei pagražinti, bet dar ūkvaizdžių išdą užmokėti; jei to geruoju nedarė, tad, į tiesą ištikus, per sūdą visa tai atgavo antra pusė, kuri tarėsi abydyta palikusi. Pačiuodamiesi gentybą lig trečiosios kartos tesaugojo; ir taip, brolis galėjo, broliui mirus, savo brolienę vesti, posūnis, tėvui mirus, savo pamotę, ką galima regėti sandarose lietuvių parusėnų su vokiečiais metuose 1230 padarytose, kuriose popiežius Inocentas III užgynė jiems toliau tai bedaryti.

Pasitiekus po kelių nedėlių, kaip buvo sutarta, jaunasis sukvietė savo gentis, susiedus ir prietelius, tarp kurių vienas buvo jų vyresniuoju arba gaspadorium, vadinamas marčelga nuo to, jog marčią martavo. Taip pat tarp moteriškųjų viena buvo paskirta už gaspadinę, kuri viešnia vadinosi; ta visą godą ir žmonystą jaunojo pusės turėjo vesti, svečius, užvis jaunosios gentis, išvaisinti jos tėvo namuose, idant kiekvienas paliktų ištietas. Taip pasirėdę, iškilo į jaunosios namus, vyriškieji raiti, moteriškosios važiuotos. Visi tie jaunojo svečiai vadinosi vėdliais nuo to, jog keliavo parvėdliauti savo jaunajam žmoną.

Tuo tarpu jaunosios namuose prieš tą dieną, kurioje jaunasis turėjo atjoti, nuo vakaro jau taip pat jaunosios gentys buvo sukviesti vėdlių laukti, kursai vakaras pintinių vakaru vadinosi nuo to, jog mergaitės, tenai susirinkusios, rūtų vainiką pynė (kursai medis pagal jų nuomonę žiemą ir vasarą žaliuoja), jaunajai galvą šukavo, kasas į bizas pynė ir drabužiais išėiginiais darė, guodžiodamos ir linksmindamos jaunąją, kuri nuliūdus vis verkė, jau gailėdamasi savo jaunų dienų ir jaunų draugių, ar rasi minėdama nežinomą savo atentį; kiti svečiai gėrė sau per visą naktį, smuikams smuikuojuant, arba, kaip šiandien sako, muzikantams griežiant; jaunuomenė šokinė-

jo, o večieji užstalėje midų ir alų vempė ir šnekėjo, vėdlių laukdami.

Ryto metą vakarop, atkeliavus jaunajam su vėdliais į jaunosios tėvo namus, linksminosi ir gėrė dieną ir naktį, maž temiegodami, per tris ar keturias naktis; trečiąją ar ketvirtąją dieną vėdlių gaspadinė, tai yra viešnia, turėjo pasielgti, beje pasirodyti, ar turtinga yra; nesgi nuo jos turtų apie visą jaunojo kiltį jaunosios gentys sprendė; čia buvo diena, kurioje garbė ir gėda vėdliams prasidėjo, nesgi iki šiolei jaunosios tėvai svečius vaišino, dabar pradeda juos pestėti jaunojo viešnia. Toje dienoje galėjo regėti, kas per Lietuvos žmona yra, kuri savo išminčia, gudryba, buklyba ir mandagumu bei švelnumu ir vylumu visas šio pasaulio žmonas pranokė; nesgi reikėjo jai tą dieną visus numylėti, su visais gerti, bet pačiai nepasigerti, juokauti, bet padorumo neperžengti ir visiems įtikti. Čia ji atidarė savo skrynias skryneles, prikrautas pyragų įvairių įvairesnių ir skanių skanesnių, kepenių ir pečenkų, kvėpiančių kvapesnių, visokių gyvulių, žvėrių ir paukščių kieminųjų ir medinųjų, midaus, alaus seno senesnio, stipraus stipresnio; vietoje vynų ir varielkų gėrė kumelės pieną nugiežėjusį; trumpai sakant, vieno paukščio pieno tenai nebuvo. Kas dar yra nuostabiau, vis pačių valgiai, gėrimai ir skaniniai, ne svetimi buvo. Niekas nieko neprašė ir negedavo, visa po savo snukiu turėjo, vienas su kitu kalbėjo ar dainavo, vėdlių tiktai marčelga vienas dabojo, kad visi viso pertekę būtų, ir ko jis tiktai pasergėjo nesant ant stalo, užgavus jam lazda grindis, tas tuojau ir kloti ant stalo. Trumpai sakant, stalai, arba skomia, nuo dievo dovanos lūžo; ir taip per tris, keturias kiauras dienas ir naktis linksmindamiesi gėrė ir valgė, tarp dienos ir nakties perskyros nenumanydami.

Atėjus trečiajai ar ketvirtajai dienai, kartais ir šeštajai dienai, sutemus naktį ėmė vėdliai marčią martauti, beje, į kelią rėdyti, taip pradeda tuo kartu jaunąją vadinti. Kaip iki šiolei visi linksmi buvo, taip dabar visi nuliūdo, užvis jaunosios gentys ir namiškiai, minėdami, jog išleisdžia malonią, mandagią ir gražią mergaitę į svetimus namus ir į svetimus žmones. Todėl jos gentys, kurie vadinosi pasekėjai, nuo žodžio sekti, jog marčią sekė, idant žinotų, ar į tuos pačius namus ją vėdliai nuves, į kuriuos

buvo žadėta, tie pasekėjai, stabdydami marčią, graudingai verkiančią, taip dainavo:

Ar tu neturėjai tetušio, motušės?
Ar tu mūsų nemylėjai?
Ko netekusi buvai?
Kas nū bemazgos tėveliams kojeles?
Kas bekurstys ugneleį?
Kas beaugins žaliąsias rūteles?
Kas belesins margąsias višteles?

Vėdliai vėl nuo savo pusės skatino marčią rėdytis ir į vyro namus keliauti. Pirma žodžiais ir dainomis varžėsi, ilgainiui, idant tą perskyrimą godingesnį parodytų, juoku dėjęsi, ištiko į kardus, ir vėdliai su pasekėjais, varžydami marčią, susigrūmė; nors vėdliai turėjo pasekėjus pergalėti ir marčią nuo jų išvežti, vienok be kraujo praliejimo visą tą kovą taip padoriai ir bukliai atliko tarp savęs, jog patys monininkai savo klajume geresnės mūšos nebūtų parodę, kaip kad vėdliai, nuo pasekėjų marčią išverždami. Paskui, išvedę vėdliai marčią laukan, įsodino į ratus su jaunomis mergaitėmis ir vėdliavo ją į namus jaunojo, apklėstą būriu jaunuomenės, kuri visa raita ir ginkluota dainavo ir krykštavo, leliodama kaipo pergalėtoja; tarp visų vienas tiktai marčios važnyčia girtas nebuvo. Bet jog tas dingosi visados naktį, tad jaunojo namiškiai, išgirdę vėdlių klegesį, išėjo su žiburiu, midaus kaušu nešini, už kiemo vartų, idant, įvažiuodami į kiemą, vartų šulų neišverstų; atvažiavus prie vartų, gaspadorius apžvalgė su žiburiu po tris kartus ratus, ar nesugedę yra ir ar įvažiuos laimingai į kiemą, saugodamas, idant paskui vėdliai nesakytų: kieme jiems nelaimė nutikusi; paskui davė marčią, ratuose sėdinčiai, atsigerti iš kaušo midaus, rodydamas tuomi, jog tame kieme yra žmonės geros širdies, pakeleivingus ir trokštančius gerbią, bei sakydamas: „Šitai ugnelė šventa; neraudok, martele, kurią, kaip pas savo tėvelius saugojai, taip ir pas mus saugosi“. Keliavežys, pavežęs po trobos anga marčią, pats nušoko nuo ratų ir, išmukęs į trobą, pašoko ant kėdelės, abrūsu apdengtos, rodydamas, jog negirtas yra; jei jis tenai ant vienos kojos nepastovėjo, tad namiškiai išstūmė jį laukan pro antras duris ir abrūso nuo marčios už kelią nebegavo. Visas tas atsargas dėlto vien darė, idant kokia norint nelaimė kelyje ar kieme nenutiktų ir linksmybė

į verksmą nepersikeistų. Įvedus marčią į trobą, keliavežys nušoko nuo kėdelės, o marti jam skersai pečių abrusą užrišo už kelią. Sėdus marčiai ant suolo, midum vaišino, o mergaitės nuliūdusios, jos kasas šukuodamos, dainavo tais žodžiais:

Nustosi, mergužėle, savo vainikėlio,
Vargsi vargužėlius,
Rūpinsies rūpesnėliais ir t. t.

Tuo tarpu trobos asloje padėjo kniūpsčią minkytuvį, ant jo viršaus pagalvę, arba podušką, ant kurios pasodino jaunąją, uždegė vaško žvakę; ir visi sėdinčią jaunąją apstojo. Pabengus dainą, tėvas tarp oriųjų su degančia žvake stovėjo, o motinai per mažą grandelę plaukų kasą jaunosios pervėrus, tėvas uždegė. Tą patį darė ant dešniosios ausies, ant kaktos ir pakaušyje. Paskui motina pastatė midaus kaušą ir duonos riekę jaunosios skreite; pirma tėvai apėjo apšuk jaunąją, paskui visi svečiai taip pat greta apėjo; kiekvienas vyriškasis metė pinigą į midų ar alų, o moteriškosios praeidamos dangstė jaunąją marškinių stuomenimis. Toliau vėl dainavo tą patį, ką pirmiau; taip apnešę duoną ir midų apšuk jaunąją, duoną padėjo ant stalo, o alų išgožė per slenkstį. Kėlusis jaunajai, piršlys užgėrė jaunuosius. Jaunasis pagėręs sėdosi užstalėje godingoje vietoje, tuo tarpu jaunąją apvedė apie sukurtą ugnį tris kartus; keliavežys pastatė kėdelę pas ugnį, ant kurios pasodinę namiškiai jaunąją, numazgojo jos kojas, kurio vandeniu apšlakstė visus esančiuosius, mazgočius, baldus, galvijus, trobesius ir lovą jaunųjų. Paskui, užrišę jaunajai akis, davė medaus paskomėti ir bočius jai tarė: „Smailumas ir lielio leidimas yra visų didžiausia yda moteriškųjų, todėl ant viso to turi užsimerkusi būti, kas tau nepridera, ir žodžiais maloniais, kaip medus saldžiais, turi visados kalbėti, nesgi visų didžiausias pasiėmimas kiekvienos žmonos yra saugoti namuose ugnį ir viežlybumą užlaikyti“. Toliau vadžiojo jaunąją po visus trobesius, kuri kožnas duris turėjo užgauti su koja ir klabinti, it būtų norinti atidaryti. Tuo tarpu žynys, taip vadinas kunigas, prie kožnų durų bėrė iš saujos grūdus ant jaunosios galvos, tardamas: „Dievai mūsų tave laimins visame gyvenime, jei seksi jų įsakymus ir trūsiai vilksi savo ūkį“. Pagrižus į trobą, atrišo jaunajai akis, o jau-

nasis, visą tą laiką užstalėje persėdėjęs, kėlėsi ir prie jaunosios prisiartinio. Žynys pirma užgėrė jaunąjį su jaunąja, paskui svečius, ant galo, pripylęs pilną taurę mīdau, metė po kojų jauniesiems, tardamas: „Toks yra galas nedoros meilės, kurią jaunasis sumyniojo“. Žynys vėl tarė: „Lai būna visados judviejų meilė stangi, stipri ir tikra“. Galų gale jaunajai nusegė vainiką ir, kasas nukirpus, nuometu galvą aprutulo, kuri tačiau vainiką ant nuometo dėvėjo, iki sūnų pagimdant. Vienok sunku šiandien pasakyti teisingai, kaip moteris laimino pirm 1000 metų; nesgi paskesniuose laikuose visa kas yra užrašyta apie tą daiktą krikščionių prašalaičių, kurie, skaugėdami didelės garbės lietuviams, ir visų išmintinguosius jų įpročius ir įstatymus išjuokė ir išpeizojo dėlto vien, jog jie buvo pagonių, ne krikščionių. Todėl skaitytoją prašau į tai tetikėti, ką iki šiai dienai dėvimi žodžiai teberodo ir ką pats, jaunas būdamas, esi regėjęs ar bočius savo ir tėvus pasakojančius girdėjęs.

Tuo tarpu pasekėjai, išveržus jiems, kaip viršiau regėjom, marčią, vėl suėjo į jaunosios tėvų namus, kurie buvo su vėdliais išvažiavę, ir tenai, gieždami apmaudą, jei kurio dar tarp pasekėjų akys, ne širdis, benorėjo, tas valgė ar gėrė; nors vėdlių smuikai buvo išvažiavę su marčia, vienok pasekėjiniai čia dar tebebuvo ir smuikavo, linksmindami namiškius ir pasekėjus. Bet be jaunosios ilgu jiems rodėsi, todėl apsiginklavę ėmė marčią sekti, ketėdami vėdliams apent ją išveržti; vienok kelyje nebegalėjo jos bepanokti, bet turėjo į pat namus jaunojo vyti, kuriuose, kaip vėdliai jaunosios namuose buvo godos svečiais, taip šie dabar jaunojo namuose buvo pirmieji svečiai ir taip pat už didžiojo stalo sėdėjo, kurių viešnia dabar turėjo numylėti jaunojo gentis ir namiškius, ir tuomi pasirodyti, jog jaunoja buvo ūkininko, ne įnamio, duktė.

Taip atkeliavę pasekėjai įkandin į jaunojo namus, tris keturias dienas valgė savo viešnios pyragus, kaip pirma kad valgė vėdlių viešnios jaunosios tėvų namuose. Ilgainiui pasekėjai, apveizėję trobesius, su marčia pradėjo gėdauti, jog nesą jos butoje to, ką piršlys buvo sakęs ir ūkvaizdziai regėję. Nuo to, juoku dėjęsi, susibarė: kaipogi vėdliai įtarliojo pasekėjus žvalgytojais esant, kurie supykę kibo į ginklą ir ketino grumtis, jei vėdliai teisybės nedarytų, kurie, norėdami geruoju susitaikinti, sutarė

tarp savęs sūdą, į kurią apskundė piršlį kaip melagį ir vylėją, kuri sūdzios turėjo apkaltinti; nesgi pasekėjai stigo vojo, jog jis jaunosios tėvams gyres ir sakęs, jaunojo butoje būk esą medaus šuliniai, pieno prūdai, stogai lašinių paltimis kloti, o dabar šie to nieko nerandą. Ant galo sūdzios nusprendė piršlį, kaip melagį ir vilioką, idant daugiau jaunų žmonių neapgaušinėtų, į sausą medį pakarti. Tuo tarpu vėdliai, norėdami piršlį nuo pasekėjų išveržti, vėl susigrūmė, ir šiuo atveju pasekėjai nuo vėdlių išveržti jį turėjo, kuri išveržę, į siekštą įdėjo; vienok vėdliai, pasekėjams dekretą berašant, į piršlio vietą pastatė jo kalinyčioje ilginių kūlį, piršlio drabužiais apdarytą, o patį iš kalinyčios išleido. Pasekėjai girti ir it būtų to nenumaną, perskaite akivaizdoje dekretą, iš apmaudo, nerasdami namuose sauso medžio, į svirtį pakorė. Taip pasekėjai, nugiežę apmaudą ant piršlio, su vėdliais vėl suderėjo ir lygiai su piršliu vėl kelias dienas ir naktis gėrė; ilgainiui, kad vieniems kailiai išrūgo begeriant, kitiems įkyrėjo, tad į namus beišsiskiedė.

Visa tai buvo, kad svietas sau dirbo ir niekam dar ne-
vergavo...

KITI LIETUVIŲ PAPROČIAI

Gyvenant tokiose traškančiose giriose ir vienkiemiuose, rodos, reikėjo lietuviams, kaip kalnėnams, taip ir žemaičiams, didžiai nuožmiaus žmonėmis būti; bet atkaliai, svetimų linkan didžiai buvo jaukūs, malonūs ir didžią žmonystą savo namuose vedą ir viešes per daug didžiai saugoją; nesgi nėra žmogaus pasaulyje, kurs būtų buvęs Žemaičiuose, o nebūtų tenai įsigėres ir nenumylėtas palikęs, užvis jei jis sukalbėti su jais galėjo. Pirmasis jų darbas buvo nuvesti svetį, kaip sakiau, į pirtį, išpėrus paskui gerai jį išvaišinti ir šiltoje troboje išgulinti ir, taip išmylėjus, dar jį palydėti, kad jam nieko pikto kelyje nenuiktų; kaipogi žodis pats svetys, svečias paeina regimai nuo žodžio svetimas. Pirmoji goda buvo senovėje pas lietuvius kiekvieną svetimą keleivį ar paklydusį taip nnumylėti savo namuose, jog jis namie nebūtų buvęs taip ištiestas, kaip tenai. Pervis tame daikte moteriškosios skotojosi pasielgti, kurios visą žmonystą vedė, nuo ko, kaip sakiau, žmonomis vadinosi. Vaisino svečius džiovin-

ta, kepta mėsa, sūriais, varškėmis, kiaušiais, sviestu, pienu, medumi, tarp gėrimų midumi šimtergiu, alumi, nugeležusiu kumelės pienu; nesgi varielkos dar nežinojo. Tuos gėrimus davė svečiams iš ragų gerti, nuo ko sakoma tebėra ragauti, raginti, beje, liepti jiems iš rago gerti; vyriškieji tankiau gėrė iš kaušų, taip vadinamų paausintų kaukolių savo neprietelių, kare nuveiktųjų. Vaisinosi iš tokių stotkų ne vien ūkininkai, bet ir patys kunigaikščiai savo puotose: kaipgi Vytautas, didysis Lietuvos kunigaikštis, keldindamasis į Lietuvos karalius, metuose 1428 garsioje Lucko gėrynėje, kurioje daug karalių pasitiko sukviestų, tarp kitų dovanų padovanojo teutonų cėsoriui Zigmantui auksintą taurę savo bočiaus Gedimino, to tauro, kurį jis buvo pas Vilnių ant Tauro kalno nušovęs. Pagėrus svečiui, vaišindami davė užsikąsti kėpių arba plonių kvietinių, ar pūrinių kakalyje ar ant anglių keptų, kuriuos šiandien, nors kitaip keptus, pyragais tebevadina nuo to, jog iš ragų gerdami pūrų duona užsikanda, nuo ko iki šiolei visokią mielių raugo duoną pyragais tebevadina. Nesgi, vaišindami svetį, ragina gerti ir pyragą kąsti ir ragindami nesako „prašau“, bet „prašom“, beje, mes prašom, idant tuomi parodytų svečiui, jog visi, kas vien yra kieme, taip jį myli. Ant galo, regėdama žmona svetį pakeliantį gerti ir negalėdama jo viena numylėti, suvadino visą šeimyną ir kiekvienam liepė pakarčiui svetį užgerti, kurs taip pat turėjo atliepti kožnam, ir tuo kartu žmona tesiliovė svetį raginti, kad jis užstalėje apsalęs užsnūdo...

Nuo to, ką iki šiol pasakojau, gali manyti kiekvienas, jog didžiai karingi yra buvę, drąsūs, kantrūs bei narsūs kare žmonės, o namuose dori, malonūs ir taikūs ūkininkai, nors visados ne vien ginkluoti namie brūzdė ar kelionę keliavo, bet pačiose suvodbose ginkluoti linksminosi, pavojaus nevengė, tardami: „Nuo vilko bėgęs, mešką sutiksi“; kaipgi ne vien reikėjo saugotis nuo pikto žmogaus, bet ir nuo pačių smarkiųjų žvėrių, kurie jų traškančiose giriose liulėte liulėjo. Todėl reikėjo tuo intimos pratintis, kaip juos paveikti ar gorinti savo skudrumu, greitumu ar spēka. To neminint, tankiai dar kilo vaidai ir barniai tarp pačių baltsermėgių ar pilksermėgių ir rudsermėgių valdymierų, kurie barniai visados bengėsi kare. Ant galo reikėjo grumtis su svetimomis tautomis, kurios tankiai dyko į jų kraštą įsigrūsti ir juos nuvergti,

prieš kurias tuo intimos turėjo stengti ir kariauti ligi paskuojojo, norėdami liوسي išlikti ir po seno gyventi. Dėlto ne stebuklas yra regėti senovėje lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, ne vien smurčius ir narsius kare, bet dar viešėse, gėrynėse ir namuose visados ginkluotus. Ne vien pati vieta (kaip sakiau), kurioje gyveno, skatino juos ant karų, bet patsai jų karingas būdas tenai traukė: nesgi mylį pervis savo liuosybę, kurios iki pat savo gyvos galvos neišsižadėjo ir nuo neprietelių iki paskuojo ją gyniojo. Kaipogi turtus, lobius, lepumą, nors viso pasaulio, per nieką turėjo, vieną tiktai savo liuosybę, kaipo lietos daiktą, goduoja ir gerbė, užvis ilgainiui, kad nedori krikščionys, užsidengę liekulu savo tikybos, suokė kardu juos krikštytis, vildamiesi, jog tuo pragumu tegalėsią juos nuvergiti ir tarp savo gyvulių paskaityti. Todėl toje gadyneje lietuvis, kalnėnas ir žemaitis, norėdamas dar liuosas mirti ar po seno gyventi, turėjo su ginklu gulti ir kelti, idant visados būtų rangus drausti ir ramdyti savo neprietelius, dykstančius išplėsti jo liuosybę — visų brangiąją, paties dievo jiems duotą, dovaną, kuriuos tankiai nuveikė, atmonydami savo žalas ir gieždami ant jų apmaudą, nusiaubė plačiai plačiau, toli toliau jų kraštų sritis, belikdami po savęs akmenį ir vandenį.

Viežlybumą saugojo ne vien kalboje, apdare, induose, bet ir visuose namuose; nepadorių ir goslingų žodžių veltui ieškosi jų kalboje; nesgi, būdami romaus būdo, retai tesivaidijo, tesibarė ir apmaudą ant vienas kito tankiau veikalu, ne žodžiu, giežė... Vasarą kas devintąją dieną paskui, krikščionimis tapę, kas subatą ežeruose ar upėse maudėsi, žiemą pirtyse mazgojosi, kas nedėlios rytą marškinius ir kelnes baltas perkeitė, ir ta gaspadinė už visų didžiausią gėdą būtų sau turėjusi, kurios šeimyna juoda būtų dirvose arusi ar pievose šienavusi, nesgi balti drabužiai buvo jų visų didžiausia išėiga, ką stigavoja patys žodžiai šiandien dar jų kalboje tebesą, kaip viršiau minavojau. Ne vien drabužyje, bet induose viežlybumą užlaikė, nesakysiu, jog mazginius tris kartus dienoje mazgojo pagal tai, kaip tris kartus valgė, bet dar suolus, stalus, palanges, langų ir durų troboje staktas ne vieh iš vidaus, bet ir iš lauko mazgojo, ką šiandien dar keleivis, keliaudamas nuo pat Lydos ligi pat Rygos papilio, regės kame-ne-kame, nors tarp nuvargusių, tą senovės dabą. Trobų ir namų aslas kas dieną šlavinėjo, o kiemą ir laidą-

lą nedėlioje kartą, nesgi vasarą ant kiemo vejės pokai-
čiaivo medžių ūksmėse; ne vien kiemą ir laidarą čystą
laikė, bet pačias pievas pavasari grėbstė. Nuo ryto, pus-
ryčiauti eidami, visi prausėsi ir, abrūsu didžiai ilgu šluos-
tydamiesi, meldėsi, kaip anie sakė, už skendinius, paskui
galvas šukavo su šepėčiais, savo prasma dirbtais. Mirti
nė vienas nesibijojo, bet sirgti ar luošu tapti nė vienas
prie gyvo kaklo nenorėjo; nesgi sergąs ar luošas, regėda-
mas nebeišgysiąs, dievams save aukojo, ugnyje deginda-
masis. Nes juk žmogaus kūno stiprume visa jo sveikata
yra, todėl viso to, kas kūną lepino, silpnino ir gadino, di-
džiai saugiai vengė, o visa naudojo, kas būtų galįs kūną
stiprinti ir tvirtinti. Ir taip, pirmuoju jų darbu buvo savo
kūną gryną laikyti, todėl kožname kieme pirtį sau turėjo,
ir tas ūkininkas nesivadino, kurio kieme jos nebuvo, į ku-
rią, kelias dienas nuleidę, kaip sakiau, ėjo mazgotis, į ku-
rias, regis, įprato Romoje būdami ir per 14 metų Valakų
žemę valdydami, nuo kur pagrižę, pas save jas įkūrė,
o rasi jau ir pirmiau jas turėjo, nėra raštuose randama,
kuriose ne vien kūną čystijo, bet dar nuo daug ligų vais-
tijosi, užvis nuo peršalimo, kaipogi, šaltame krašte gy-
vendami, tankiai liubė peršalti, giriuose brūzdami ar to-
limas keliones keliaudami. Tose pirtyse stiprino kūną
tokiu pragumu: nebesitverdami tenai nuo šilumos ir
varvindami prakaitą, šoko stačiai į eketį žiemos viduje,
esant speigui, ir tenai per kelias valandas panėrę vėsino-
si, paskui iššokę vėl ėjo į pirtį kaitintis. Ne vien vyrai
žaliūkai tai darė, bet kūdikėliai mažtitėliai, išsprūdę rau-
doni, it iš ugnies ištraukti, po sniegus it po pūkus volio-
josi, atvėsę vėl bėgo į pirtį. Vasaros viduje įkaitę upėse
ar ežeruose, kaip sakiau, maudėsi. Taip užgrūdintas kūnas
nuo mažų dienų nebe kūnas, bet jau plienas buvo, ir nė
kokia liga į jį nekibo, todėl šimtą ir pusantro šimto metų
ant svieto ištvėrė...

Lietuvis, tai yra kalnėnas arba žemaitis, visados yra
linksmos širdies žmogus: keliaudamas, dirbdamas, kame
būtų ne vargstąs, visados niūniuoja ar dainuoja. Nuvar-
gęs ar rūpesningas savieip niūniuoja, tarsi kutindamas šir-
dį laimingesne atente; linksmas būdamas, dainuoja skaid-
riu balsu, tarsi it kitus norėdamas palinksminti savo
džiaugsmu. Visų didžiąja jų linksmybe buvo viešės, beje,
pasiregėjimas genties su gentimi arba pažįstamu, kaip
viršiau minavojau. Įrankiai jų linksmybės buvo ilgos, iš

trijų skilų sudėtos, apvalaus medžio triūbos, nukamienios ir truputį pakumpusios, per pusanтро sieksnio ilgos, stipriai sukibytos, nukaištos ir laibai tošėmis nuvyturtos, kurias vadino trimitais, jog iš trijų dalių buvo sudėtos; tomis triūbomis skatino kareivius į kovą kariaudami, pūtė aukas dievams aukodami, nabaštikus laidodami, kaip viršiau minavojau; vadino jas dar sutartiniais, nuo to, jog vieni triūbijo, o kiti atlieptinai dainavo sueimuose. Kaipogi Kiauleikio nabaštikas, 137 metus turįs, 1836 metuose miręs, pasakojo, jog dar atmenęs, kaip liuobėję subatos vakarą nuo saulės užsileidimo lig saulei patekant sutartines dainuoti. Ir taip, susiėję į vieną kiemą moteriškosios ir vyriškieji, vieni į tuos trimitus pūtė, o kiti dainavę atlieptinai, nuo ko ir dainos yra taip pat sutartinėmis vadinamos... Antras įrankis jų linksmybės buvo kanklės, pavėdžios per savo skvarmą į cimbolus, su stygomis, taip pat geležinėmis ir varinėmis; jų gaudesys yra trumpas ir kimus; smuikais, arba skripyčiomis, taip pat smuikavo savo prasma. Bet tarp tų visų įrankių dainos buvo visų didžiausia linksmybė, kurias dainavo darbą dirbdami, ilsėdami ar linksmindamiesi; ir taip, kožna notis jų gyvenimo turėjo sau ypatingą dainą, kurių palaikai šiandien dar kame-ne-kame girdimi...

Visa gudryba senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, buvo ta, jog visa, ko vien reikiant, patys sau steigė, idant svetimo nereikalautų, kaip moteriškosios, taip ir vyriškieji. Ir taip, moteriškosios verpė, audė ir dažė savo drobes ir milus įvairiomis barvomis niekeno nemokomos, pačių dažyvėmis savo prasma. Vyriškieji taip pat strūnijo sau visus trobesius, svetimo meistro nereikalaudami, dailidavo ratus, važius, šlėdes arba šlajas ir roges. Vokiečiams užgulus jūrines jų pilis, beje: Klaipėdos, Liepojos, Lielupio ir Dauguvos, kad nebegalėjo patys su svečia šalimi per jūrą beprekioti, tad, nebegaudami nė nuo kur geležies žambių nuoragams, iš medžio juos dirbo; todėl nuo senų laikų tariama yra: „Lietuvis išjoja į girią raitas, o parvažiuoja važiuotas“. Taip pat įrankius, kuriais namus strūnijo ar dailidavo, patys sau kalo nekieno nemokomi; nesgi šiandien dar taria į žmogų, rūpinantis įsteigimu kokio daikto ir dejuojantį nesugebėjimu: „Savo akių pasiklausk“, arba „Buklus su žąsimi moka arti“; kaipogi, pagal jų nuomonę, žmogus ką paregėjęs, tą turi padirbti. Ir

taip, jų gražtai, kaltai, strūnos, skaptai, skritulės, kirviai, skliutai yra pačių dirbti. Lygia dalia dailidavo sau patys namų baldus, beje: kubilus, bosus, verpeles, aktainius, legeres, rakandas, pintines, kurvius, rėčius, kretilus, sietus, sėtuves, minkytuvus, lovius, raugtines, kipius, geldas, muldas; taip pat ir kitą butos padargą sau tiekė: plėskes, apynasrius, brizgilus, tinklus, krytis, kampus, venterius, riužius, kinkymus, pavalkus, kamantus, ienas; trumpai sakant, visa, ko vien butai reikiant, vis sau patys savo prasma dirbo. Perkaršęs bočius lazdos sau nepirko: su ievine, savo liekne išpiauta, krūpštinėjo. Lygia dalia moteriškosios pirkinių negeidė ir už visų didžiausią gėdą būtų sau turėjusios svečios drobės nuometą sau ant galvos vyturti ar sermėga apsivilkti; nesgi jų staklės, skietai, mestuvai, lankčiai, vytuvai buvo jų vyrų dirbti. Tą jų gebėjimą ant visokio amato galima šiandien dar regėti...

PILYS

Senų senovėje kalnėnai ir žemaičiai pilių neturėjo: kaipogi neišžengiamos girios jų pilys, o pačių narsybė ir kantrybė jų mūrai buvo, į kuriuos ir visų narsiausias neprietelius nedrįso lįsti, bet ilgainiui, praretėjus toms girioms, pradėjo tarpgiriuose neprieteliai, užvis žuvėdai šmaižytis ir grobį griebti bei pačius vergti; tą pritirdami, lietuviai ėmė tuos tarpgirus pilimis kamšyti, kuriomis ne vien kelią neprieteliams užtaškavo, bet, kilus pavojui, ir patys tenai uždangą rado, kurių pilių palaikus šiandien dar Žemaičiuose pilies kalnais, arba žuvėdų pilimis, tebevadina.

Vardas pats pilis, nuo žodžio pilti, rodo, ką jis žymina, nesgi kalnėnai ir žemaičiai, norėdami savo lobį nuo neprietelių paglemžti, strūnijo tas pilis tokiu būdu: visų pirma lygioje vietoje, nuo dviejų, o kartais nuo trijų pusių niekaip neprieinamoje, beje, paežeriuose, papelkėse, kame būdas pačios vietos gyniotų nuo pavojaus ir glemžtų bei patiems tenai lengva būtų gintis. Ir taip, pylė žemės sienas, į ketvirtainį pailguotiną pavėdžias, it į trobesį kelių sieksnių aukštą ir mažne tiek pat storą; nuo neprieinamosios pusės buvo anga, o visos to ketvirtainio sienos, kaip iš lauko, taip ir iš vidaus, giliu grioviu apkastos, kurio (griovio) lauko pašalys buvo užtvertas statiniu ažuolo at-

bulių miestų, prie kits kito sudurtų. Ant tų sienų viršaus toks pat buvo statinys. Ir taip, neprietelius, prisiartinęs prie tokios pilies, turėjo visų pirma jotas ar pėsčias, šokdamas per statinį, už augumą aukštesnį, pasimauti ant galų miestų, jei peršoko neužkliuvęs, tad griovyje lygiai su arkliu galą gauti; jei būtų griovyje dar gyvas palikęs, tad turėjo ropoti ant sienų aukštų, ant kurių vėl buvo atbulų miestų statinys, už kurio pilies gyniočiai stojęsi akmenaičius iš svilksnių ant neprietelių svaidė it krušą bėrė, o vylčias iš saidokų it sniegą drėbė.

Bet ilgainiui, pramaniu taranus ir geležies šarvus, nebegalėjo tokiose pilyse išsiturėti, nesgi iš taranų laidydami neprieteliai akmenis, didesnius girnų akmenų, išlaužė tuos statinius ir tais gi akmenimis užvertė paskui ir griovius, o patys, įsimovę į geležies šarvus, nebebijojo nei akmenaičių, nei vylčių, kurios per geležį nesmego. Ilgainiui, kad vokiečių meldžionys, krikščioniškos tikybos aitra pasimetę, norėjo kalnėnų ir žemaičių tuo pragumu ne vien lobį ir žemę pasavinti, bet dar pačius nuvergti ir į gyvulius paversti, tada lietuviai vėl nuo savo pusės, gyniodamiesi ir savo liuosybę nuo krikščionių kaip įmanu taupydami, pradėjo strūnyti pilis jau nebe lygmėse, bet ant kalnų ir vietose taip pat neprieinamosose; jei kame kalno nepasitiko, tad tokį supylė upės vingyje ar viduryje versmių. Paskui tame kalne palikę ir iškasę gilią gilesnę duobę ketvirtainę, įdėjo tenai rentinį jau medžių, jau akmenų, kursai daug tenai turėjo kambarių, kuriuose jau patys reikiant gyveno, jau pelną ir turtus savo nuo pavojaus klėstė, kartais ir pačius karo arklius laikė; visos tos pilys apipiltos buvo žemėmis ir nuo neprieinamosios pusės viena anga tebuvo. Pusėje to kalno, arba atkalnėje, buvo aplinkui taškas, idant neprietelius negalėtų vienu trūkiu užjoti ar užėti ant pilies viršaus, ant kurio buvo rąstai ir ronai sukelti, idant, lipant neprieteliui į pilį, galėtų jį tais ronais, paritinus į pakalnę nublokšti. Pačiose tokiose pilyse, kaip šiandien kad gyvena taip vadinamuose miestuose, negyveno, bet papilyse. Gyventojai, atstu apie tas pilis gyveną, turėjo eiti pakarčiu jų sergėti, nuo ko šiandien dar tokio krašto sritis apygarda vadinasi. Zemlionys, suėję tenai į sargybą, mokėsi ir pratinosi į karą, beje: kaip nuo neprietelių gintis ir kaip juos pergaltėti. Ant pilies viršaus buvo stiebas, derva aplipytas ir šiau-

dais aprištas, kurį sargtis, pamačiusi neprietelius artinantis ir nesivildama viena stengti, uždegė (tą stiebą), idant gyventojai apygardos, pamatę naktį gaisrą, o dieną dūmus, skubėtų raiti ir pėsti, ginklą pagrobę, pilį gelbėti ir neprietelius drausti. Tokios pilys kalnuose taip buvo ertos, jog kartais po kelis tūkstančius svieto galėjo tenai susitalpinti. Žinoma yra, jog Algirdas ir Kęstutis, didžiųjų Lietuvos kunigaikščių, metuose 1360 po kruvinos kovos Rudlaukių plynuose su 15 000 joties Ankaimio pilyje užsirakino; kurių pilių iros šiandien dar, nors į žemę sumėgusios, mažne prie kiekvieno miestelio senu įpročiu pilies kalnais yra vadinamos.

Paskiau, nors tos pačios pilys buvo kaip buvusios tačiau gyventojus, papilyje gyvenančius, lygiai su pilimi akmeninių plytų ar žemių zomatais aptvėrė nuo kurio laiko jau gyventojai, papilyje gyveną, pilionimis vadinosi taip, kaip kad buvo kitą kartą aptvertas Vilnius, Kaunas, Plateliai, Baltstogė, Žaslaukis, Biržai ir kitos, idant, neprieteliams norint jas apgulti, reiktų daug kareivių su savim vesti.

Kaip kantriai tose pilyse kalnėnai ir žemaičiai gynėsi senovėje, gana yra tiktai priminti kantrybę ir narsybę Margerio, Punios pilies vyro, kursai metuose 1278 tenai gindamasis velijosi iki paskuojo irose pačios pilies užsirausti, nekaip neprieteliams pasiduoti. Lygia dalia metuose 1346 Vaidotas Kauno pilį nuo meldžionių, o Jurša 1434 metuose Lucko pilį nuo lenkų gyniodamu, tūkstančius neprietelių iškrėtusiu, velijosi ugnies liepsnose užsirausti, nekaip neprieteliams pasiduoti. Kad taip kantriai kalnėnai ir žemaičiai mokėjo užsirakinę pilyje gintis, lygia dalia neguro, nė į neprietelių piliis griaudamiesi; nesgi ne vien kaip drąsūs vyrai, bet it levai staipėsi ant uolinių ir akmeninių sienų tūkstančiais, graudendami ir trupindami savo šarvotus vergėjus. Nesgi kas perskaitys lietuvių apgulimus Pernavos, Kesės, Nejermilės pilių, tas stebėsis į jų narsybę ir kantrybę.

Norėdami į neprietelių pilį įsilaužti, visados apstojo ją stipria kariauna taip, jog neprietelius niekur nebegalėjo iš savo pilies beišeiti. Griovė ir ardė neprietelių piliis taranais. Lig atėję pas pilį, supylė sau pyklas, kuriose apsikapėjo dėl savo atvangos, idant neprietelius nedrįstų iš savo pilies jų užpuldinėti. Taip užsitvėrė nuo neprie-

telių antpuolių, tad su tokia smarkybe ėmė laužtis į pilį ir su tokia kantrybe griautis, jog nė vieną dieną atlydos jiems nedavė. Plačias sritis savo krašto, užvis giriotas, gyniodami nuo neprietelio antpuolių, aptaškavo, už tų taškų stovėdami, kareiviai laidė iš svilksnių akmenaičius, ar vylėčias iš saidokų, ar strypais mušė neprietelius, norinčius tenai įsigriauti.

Minavojant čia vyrų narsybę, nereikia užmiršti nė moteriškųjų, kurios ne vien namuose, kaip regėjome, gėdė vyrais vadintis, jog tenai jų darbus atlikdavo, bet ir kare vyrams lygintis norėjo. Čia gana bus tiktai priminti narsybę Naujapilės moteriškųjų. Kad metuose 1276 meldžionių vokiečiai, gudai ir totoriai susitarę visą Lietuvą ir Žemaičius taip nusiaubė, jog plėnys vienos ant degėsių tyruose jau lakstė, vienok ir tuomi dar nesikakindami, norėjo į Naujapilę įsilaužti, bet tenai moteriškosios, nenusiminusios toje rūsčioje dienoje savo ūkio, artinantis neprieteliams pilin, liepė savo vyrams iš pilies išeiti ir lauke su neprieteliais grumtis, kuriems išėjus, tuojau, pilies angas užrakinusios, lipo pačios ant pilies sienų ir nuo tenai vylėčias ir akmenis svaidė ant neprietelių, pasieniuose su vyrais kariaujančių, it krušą bėrė. Neprieteliai, nesivildami nuo dviejų pusių suremti būti, ne vien išguro, bet mažne visi galą gavo; likusieji kūlvertiniais tenkino beišsprukę nuo giltinės, palikę pilį, kurią narsybė ir stangybė moteriškųjų išplėšė jiems iš nagų. Nereikia taip pat užmiršti nė našlės kunigaikštienės Lucko Nastazijos Alekienės, kuri metuose 1504, išgirdusi platburnius Lucko pilin artinantis, kardą pagrobusi viena ranka, antroje sūnelį tuogimusį turėdama, liepė sukeltiems žemlionims ir vyrams visos apygardos ant lopšelio prisiekti, jog pirmiau visi galvas savo padės ir irose pilies lygiai su kūdikėliu užsiraus, nekaip neprieteliams pasiduos: kaipogi apgulę tenai platburniai į minavotą pilį ne vien neišilaužė, bet patys pazomačiuose galą gavo nuo vyrų, drąsinamų narsios žmonos...

Kartais turėdami su daugiu nuožmių neprietelių kariauti savo krašte, lig neištraukę ant jų į karą, pirma savo pelnelį, beje, kubilėlį su drabužiais, iš namų į neišžen-giamas girias toli toliau išnešę ir tenai pačias, vaikus ir gyvulius suvedę, javus į žemę įkase, namus sudegino, idant neprieteliai atėję nei duonos, nei pastogės, nei gy-

vulio niekame nerastų ir per tą patį badu ir vargais iš-
gaištų; tai metuose 1340 padirbo Algirdas ir Kęstutis, di-
džiuoju Lietuvos kunigaikščiu, kuriuodu, regėdamu, jog
popiežiaus sukeltas svietas atėjo į Parusnį lietuvių kariau-
ti, tuojau liepė visu Panemuniu gyventojams per dešimtį
mylių savo pačias, vaikus su pajudinamuoju lobiu į Pa-
dauguvio girias išdanginti, o namus tuščius sudeginti. Ir
taip, paskui vokiečiai meldžionys, persikėlę per Nemuną
į Žemaičius, rado tenai vienus degėsius, kame jiems pirma-
ją žvalgytojai, arba špiegai, sakė visa gausiant. Tuo tar-
pu jiems po degėsius bevaikščiojant ir beieškant lietuvių,
Kęstutis su 15 000 joties, išpuolęs iš Palangos girių per
Klaipėdą, o Algirdas su antra tiek iš Žaliosios girios per
Istrupį, užsiautė užpakalį krikščionims, kurie nuo bado,
vargų ir darganų visi galą gavo taip, jog per kelerius
metus kaukolės po laukus ir girias, upeliuose ir pievose
valkiojosi nugaišusių neprietelių.

LIETUVOS DIDIKŲ TIZIMAS IR PREKYBOS SMUKIMAS

Bet tas neilgai tepatvėrė: nesgi, paveikus vokiečių ka-
ro brostvininkus, kryževiviais vadinamus, kaip viršiau re-
gėjome, vakaruose, o platburnius, arba totorius, rytuose,
lietuviai tarėsi nė kokių neprietelių daugiau sviete nebe-
turį; kaipogi tuomi buvo parodę visam pasauliui, jog lie-
tuviams niekas negali per lūpas braukyti, ir tuomi pasi-
kliovę ne vien į karą nebesipratino, bet būtinai užmiršo
ginklą dėvėti. Kitos tautos, kariaudamos tarp savęs, kas
kartą stiprinosi, ilgainiui pramanė sau naujus, naudin-
gesnius ginklus, o senuosius, kaipo nepatogius, atmetė;
kaipogi maskolių didieji kunigaikščiai Urgiją, plačią vals-
tybę, saulėtekyje esančią, metuose 1499 nuveikę, sunėrė
su savo ūkiu ir savo urėdus tenai perdėjo. Lygia dalia
paveikę metuose 1554 totorių chaną, jo buveinę Kazanę
užėmė, metuose 1570 antrą chaną totorių pergaleję, jo bu-
veinę Astrachanę užėmė ir tenai savo urėdus įdėjo; vel-
tui minavoti chanai kluokė pagalbos nuo lietuvių, minda-
mi senų dienų pažines ir talkas, kuriose buvo angis, lie-
tuviams kruvinose dienose esant, talkinėję; bet lietuvių
diduomenė, kurčia ant šiųdviejų maldos, nėraž tuomi
nesirūpino ir žūnančių savo bendrų ne vien negelbėjo,

bet sau naujų ginklų netiekė, o senieji nedėvimi surūdijo. Diduomenė, viso pertekusi, nebenorėjo vargų bekentėti, kas pikčiau, ilgainiui slinkaudama, išlepo valgyje, gėryje ir apdare; nesgi įprotis jos tėvų, bočių, prabočių niekam nebetiko, kaipogi jų valgis ir gėrimas nebeskanus, o drabužis nepadorus bebuvo. Rūgščių sulą ir girą šeimyna begėrė, o vergai jų putrą besrėbė. Kas kokį šaldrą kame pamatė, tas jam tuojau apdaru pavėdauti norėjo; ir taip, rankoves savo koboto perskėlę, ant pečių susvarstė, galvas sau nuskuto it bepročiai, kelnes it dumples užsimovė, dažytais batais apsiavė, it tarsi ketėdami iš trobos neišėiti, o idant prikimštas jų skilvis visokiais skaniniais neperplyštų, minkšta šilkų juostele pajuosė, nesgi briedinis diržas su vario sagtimis, pirma goda ir gašumas senovės Lietuvos vyro, nugis išjuoktas ir lauko žmogui paliktas, o meškena, taurena ar briedena nebe kiriejus bebuvo. Lietuvos senovės kardas, kalavijas ir ragotinė sunkūs rodėsi tiems vyrams, kurie šoblelę it skalelį ant šilkelio pasijuosė, vieni tarškino po pilių gasus, žvirblius ūlyčioje gandindami, kiti medaunyčių užstalėse sirpo uostus sukdami, it tarsi minėdami savo senovę ir norėdami dar vyrais, ne mergomis būti, į kuriuos prašalaičiai veizėdami vypojo, o pačių žmonės apžvelgę mielių verpelėmis vadino; nesgi iki šiolei, kaip viršiau regėjome, ne valgis, ne gėrimas, ne apdaras skiedė kilties vyrą nuo kitų ūkininkų, bet pritirta nuo visų išmintis ir dorybė ūkyje, kantrybė ir narsybė kare kiekvieną į vyresnybę kėlė... Lygia dalia moteriškosios nenorėjo dar niekaip senovės nuometų nuo galvos savo mesti, nors kitą apdarą keitė kaip tinkamos, todėl didžiai vėlai dar baltomis galvomis vadinosi nuo savo baltų nuometų; ir kad vyrams nebetiko toks jų apdaras, jos vis jiems tarė: „Tai mūsų nuometus regėdami, varnai nelekia į jūsų pūrus, tardami, jog čia dar senovės lietuviai tebegyvena, nes kad nukris nuometai nuo mūsų galvų, tad jūs nebeatginsite jų su savo skaleliais nuo savo pūrų ir sėsite juos ne sau, bet varnams“. Taip išlepus lietuviams, grūdosi į Lietuvą nuo visų pusių jau svetimi prekėjai, jau dailidės ir kiti amatininkai naujus daiktus dirbti ir tiekti, už kuriuos reikėjo brangiai brangiau mokėti, ką rodo šiandien dar vardai ūlyčių, arba gatvių, pilyse ir pilelėse vokiečių gatvėmis, arba ūlyčiomis, vadinamos. Visiems išlepusiems

pinigų reikėjo, o jų niekur negalėjo gauti, todėl kirtino girias, angis bočių prabočių šventomis vadinamas, ir leido į svetimus kraštus vienus medžius laivų medžiagai, kitus čia pat giriose degino į pelenus, kuriuos pardavinėjo per jūrą į stiklinyčias, pirkdami atkaliai svetimas mieles savo kailiams rauginti. Užvis atradus ketvirtąją dalį pasaulio, Ameriką, kad visos tautos, gyvenančios pajūriuose, pametusios arti ir sėti,ėjo tenai aukso sidabro rinkti, todėl reikėjo ne vien laivams medžiagą iš Lietuvos pirkti, bet ir pačią duoną nuo tenai imti. Ir taip, lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, reikėjo, kruviną prakaitą braukiant, duoną ir mitalą tiekti, kaipogi Lietuvos didžturčiai nebesikakino lig šiol mokamomis donimis, bet, norėdami javų gausą didinti, pradėjo svieta vergti lažais, arba baudžiavomis, liepdami jiems laukus platinti ir medes skinti; per tai išbaidė iš savo girių brangius brangesnius žvėris, bitės kas metą po medes ėmė mažėti; to dar negana buvo, kirsdami girias, atidarė kelius nuo visų pusių į savo ūkį, o į girių vietą ne vien neikūrė pilių, kuriose galėję būtų nuo neprietelių gintis, bet ir senųjų nebetaisė, nesgi pinigus, kuriuos gavo už savo prekes, kleido, kaip viršiau minavojau, ant lepumų ir lėbausenos. Kas dar didžiau, ne vien pilių, bet ir dirbinyčių, arba fabriky, nsteigė į savo kraštą, idant tų daiktų, kurių turtingieji gaidė, galėtų čia pat gauti ir iš svetimų kraštų nereiktų jų gabenti ir pirkti ir per tą savo pinigus iš namų svetiemiems atiduoti. Vienok tuomi dar turėjosi, jog daugybė tarp pačių lietuvių prekyba vertėsi ir tuomi kokį tokį akylumą savo tautoje išturėjo. Nesgi žydai, iš lenkų atėję į Lietuvą, nors plėtėsi tenai ir jau nuomojo jos muitus, vienok smulkmėmis vis dar krikščionys vertėsi, o žydams nevalna buvo pirkinėti už pilies įvežamas į pilį prekes, kaipogi ir pačioje pilyje pirm krikščionių jau lig didžiosios pusrytės, jau lig pietų žydai pirkti negalėjo.

...Valdymierai ir vyresnieji, kurie iki šiolei mezliava javais ar pinigais, svieta duodamais, kakinosi, nugis tų nebekako ant skaninių ir lepumų, tad prasimanė laukus prie savo dvarų tiekti, kuriuos liepė žmonėms veltui savo duona nudirbti, kurį darba, iki šiol Lietuvoje negirdėta, neregėta, lenkų įvestą, lažu vadinamą, lietuviai iš apmaudo baudžiava pramanė; trumpai sakant, didžturčiai pasidarė gaspadoriais, o jų gyventojai — nudriskusia šeimy-

na. Ir taip, kaip kad buvo Lenkų žemėje, kame visas svietas vergavo dieną ir naktį savo ponams, tą patį dabar ir Lietuvoje padarė atėję lenkai, kurie, patys būdami ištižę lepumuose, ne tiktai kitų, bet nė savęs nebegalėjo paglemžti nuo goslybos. Ir taip, Lietuvos ūkis pasijuto nuo visur neprieteliais apgultas, viso reikalaujās, o nieko savo namuose neturįs...

abazas, -o lauko stovykla
abyda, -ydos skriauda, nuostolis
abydyti, -ija, -ijo skriausti
abilas, -o vienuolių ilgas apdaras
aitra, -os įkarštis, aistra, užside-
 gimas
aktainis, -io indas sviestui laikyti;
 tam tikras grūdų saikas
alė bet; taip, tiesa
algauti, -auja, -avo tarnauti
almūžna, -ūžnos alga, atlyginimas,
 išmalda
angis anais laikais, kitkart, kadaise
angstyti, *angstosi*, *angstėsi* (ir
vangstyti) vengti darbo, ožiūotis
anuoti, -uoja, -avo plauti
apara, -os apyvaras, apvartis
apdanguoti, -uoja, -avo apkloti,
 apdengti
apent vėl, iš naujo
apgobti, -gobia, -gobė pridengti,
 apdengti
apiera, -os auka
apygarda, -os apylinkė
apykarta, -os apylinkė
apytauta, -os kaimyninė tauta
apjakęs apakęs
apklėsti, *apklečia*, *apklėtė* apsupti
aplamis, -ė pusgalvis, vėpla, kvai-
 lys
apriesti, -riečia, -rietė apsupti
aprutulti, -rutula, -rutulo aprišti,
 apvynioti
apsikapėti, -ėja, -ėjo apsikasti, įsi-
 tvirtinti
apsukui, *apsuk* aplink, aplinkui

aptaškuoti, -uoja, -avo padaryti
 negenėtų medžių tvorą, kliūtis
apušrotas, -o vieta, kur daug epu-
 šių auga, epušynas, drebulynas
apveizdas, -o apvaizda, globa
apveizėti, -veizi, -ėjo apžiūrėti
apvyžoti, -oja, -ojo apipinti
arėjas, -o artojas
ašis, -ies kubinis sieksnis
ašva, -os kumelė
ašvienis, -io paprastas, darbinis
 arklys
atbyloti, -oja, -ojo atsakyti
atboginti, -ina, -ino atgabenti, at-
 vilkti, atitempti
atentė, -ės ir *atentis*, -ies ateitis
atgiežti, -ia, -ė atkeršyti, pyktį iš-
 lieti
atkalas, -a atbulas, atgalias
atkaliai atvirščiai
atlaikas, -o liekana, likutis
atlyda, -os perstogė, sustojimas,
 liovimasis
atminamai atmenamais laikais
atmonyti, -ija, -ijo atkeršyti
atpuskai, -ų atlaidai
atsekti, *atseka*, *atsekė* atrasti
atsiėjimas, -o atsitikimas, atvejis
atsikieminėti, -ėja, -ėjo pasiskai-
 dyti, išsiskirstyti
atsiturėti, -ri, -ėjo išsilaikyti, ne-
 pasiduoti
atskiesti, -džia, -dė atskirti, ati-
 tverti
attiesti, *attiesia*, *attiesė* atiteisti,
 atlyginti, padaryti

atvanga, -os rami, saugi vieta, prieglauda, poilsis, sustojimas
atvangiai ramiai, be pavojaus
atvangus, -i ramus, saugus, nekliu-
domas

atvaša, -os atžala
auglius, -iaus javai, derlius; au-
gimas
augumas, -o ūgis
auklės, -ių autai
aukštėjas, -o aukštaitis
aukštynokas, -a aukštieľninkas
(ant nugaros pargriuvęs)
aušys, -io avilys

balsė, -ės raidė
bangioti, -ioja, -iojo vilnyti, ban-
guoti

bardišius, -iaus ilgakotis kirvis,
kuriuo priešus kapodavo kauty-
nėse

barioti, -ioja, -iojo penėti
barva, -os spalva
bausti, -džia, -dė barti, grasinti,
gąsdinti, bauginti, baidyti

bendras, -ė bičiulis, draugas
bendryba, -os bendrystė, bendra-
vimas

bengti(s), -ia(si), -ė(si) baigti(s)
bestija, -ijos gyvulys, galvijas,
žvėris

biškį truputį
bitinyčia, -ios bitynas
bitkoplis, -ė medaus ėmėjas
biza, -os plaukų pynė
blaivas, -a žydras, melsvas
blauzdlaūžis (esant) (žem. ir Dauk.
blauzdlaūžotie) laikas, kada už-
šalusių balų ledas, sustingęs
purvas dar nekėlia žmogaus ir
lūžta

blendis, -ies tam tikras karklų rū-
šies medis

blizgė, -ės beržo tošies atšaižos
arba beržo smulkiosios šakelės

bloma, -os kailis

bočius, -iaus senelis; Daukantas
Perkūną paprastai vadina aukš-
tybių, debesų ir pan. *bočiumi*
boginti, -ina, -ino greitai ar sun-
kiai ką nešti, vežti, danginti,
gabenti

branda, -os derlius, užderėjimas

briedena, -os briedžio kailis
briedkriaunis, -io peilis su brie-
džio rago kriaunomis
bryllius, -iaus skrybėlė
brizgilas, -o apynasris, pamaūtas
su žąslais

brostva, -os vienuolių ordinas
brostvis, -io vienuolis, vienuolių
ordino narys

brūklis, -io drūta lazda
brukti, *bruka*, *bruko* siūlyti
brūzti, -zdžia, -zdė triūsti, darbuo-
tis apie namus

būdas, -o ši žodj Daukantas varto-
ja labai plačia prasme: kalba
ne tik apie žmogaus, bet ir apie
gyvulių, paukščių, daiktų, netgi
abstrakčių sąvokų būdą, pvz.
pasakos būdas

budynė, -ės budėjimas prie numi-
rėlio, numirėlio saugojimas
būk kad, kaip ir, lyg, tartum
buklus, -i gudrus, supratingas
buklybė, -ės gudrybė, supratingu-
mas

buntas, -o ryšulys
burgėti, *burga*, -ėjo trykšti iš žė-
mės

būseną, -os buvimas
buta, -os ūkis su visu inventoriumi
būtinai visai, visiškai, iš viso
buveinė, -ės sostinė

cielas, -a visas

čėdyti, -ija, -ijo mėgti
čystas, -a švarus, grynas, nekaltas
čystyti, -a, -o švarinti
čiukuras, -o skylė prie namų galo
pagal stogo viršūnę

daba, -os būdas, charakteris
dabar dar
daboti, -oja, -ojo saugoti, prižiū-
rėti, žiūrėti

dailidauti, -auja, -avo verstis dai-
lidės amatu
dalykas, -o sritis
danguoti, -uoja, -avo apsaugoti,
pridengti
darbėjas, -o darbininkas
darin todėl
datirti, -ia, -ė patirti, pajusti

dauggalis, -io turtuolis, didžiūnas
daugis, -io daugelis, daugybė, dau-
gumas

dažyvės, -ių dažai

demblys, -io plaušinis ar šiaudinis
dangtis

derėti, dera, -ėjo taikintis

derlingas, -a riebus, pilnas

devynspėkė, -ės toks augalas

diduomis, -io didžiūnas, turtuolis

dykti, -sta, -o labai norėti, trokšti;
dusti, ilsti

dingotis, -ojasi, -ojosi įvykti, atsi-
tikti

dingstis, -ies (-ė, -ės) atsitikimas,
proga, atvejis

dirbinyčia, -ios fabrikas

donis, -ies duoklė, mokestis

draugė, -ės draugystė, draugija,
būrys, krūva

draugyba, -os draugystė, drauga-
vimas

drepinti, -ina, -ino drabstyti

drevė, -ės stora pušis su iškalto-
mis (iškapotomis) skylėmis bi-
tėms gyventi (paprastai su nu-
piauta viršūne)

drybsoti, drybso, -ojo išdrikusiam,
sustingusiam gulėti, riogsoti

drūktas, -a storas

dūksauti, -auja, -avo dejuoti

dūma, -os nuomonė, mintis

dūmoti, -oja, -ojo mąstyti, galvoti

dūšia, -ios siela

ermyderis, -io sąmyšis, sąjūdis
ertas, -a erdvus

gadynė, -ės laiko tarpas, epocha

gaidrytis, -ijasi, -ijosi giedrėti

gailingas, -a kuris kito gailisi

gaišinti, -ina, -ino marinti, nai-
kinti

gaišti, -ta, -o nykti, prapulti, silpti

galavimas, -o žudymas

galūnė, -ės viršūnė

galuoti, -uoja, -avo žudyti

galvočius, -iaus čia: išminčius

gasas, -o gatvė

gaspada, -os sustojimo, **nakvynės**
namas, viešbutis, smuklė

gaspadinė, -ės šeimininkė

gaspadorius, -iaus šeimininkas

gašavoti, -oja, -ojo puoštis

gašumas, -o gražumas, puošnumas

gašus, -i gražus, puošnus, putlus

gebėti, geba, -ėjo **mokėti**, mėgti,

turėti papratimą

gedauti, -auja, -avo ilgėtis, labai

norėti, trokšti

geišis, -io plienas

gentyba, -os giminystė

geradėjas, -o geradaris

gerbti, -ia, -ė valyti, tvarkyti, pri-
žiūrėti, taisyti

gėrynė, -ės pokylis, puota

giežti, -ia, -ė apmauda, pyktį iš-
lieti, keršyti

gildyti, -o, -ė smarkiai skaudinti,

skausti

gimtuvė, -ės giminė, **gimtas**

kraštas, tėviškė

gynioti, -ioja, -iojo ginti

ginklinyčia, -ios ginklų dirbtuvė

girgzdėlė, -ės sąnarių braškėjimas

gyvenimas, -o ūkis su trobesiais ir

visu turtu

gyvybę išžioti mirti

glemžti, -ia, -ė čiupti, laikyti, gin-
ti, saugoti

globti, -ia, -ė glausti, šelpti, padė-
ti; sangr. pasiimti

gobėjimas, -o **gobšumas**

gobis, -io gobšumas

goda, -os pagarba, šlovė, garbė

godas, -o tokia žolė

godingas, -a garbingas

godoti, -oja, -ojo garbinti, gerbti

gorinti, -ina, -ino gąsdinti, bauginti

graudenti, -ena, -eno sugraudenti;

įvaryti baimės, grasyti

griekas, -o nuodėmė

grieti, -ja, -jo gaudyti, sugauti;

grobio grieti prisiplėšti grobio

gromata, -os laiškas

gumbas, -o stiprus vidurių skau-
dėjimas

guodžioti, -ioja, -iojo raminti,

guosti

gursti, -sta, -do menkėti, sulysti,

nykti

gurti, gūra, -uro (ir **gurti**, **gursta**,

guro) glebti, tižti, silpti; **susmuk-**

ti, sudribti, subyrėti

gužėti, -ėja, -ėjo vykti, kėliauti, eiti krypuojant, taip, kaip žąsys eina
gužetojas, -o globėjas, apgynėjas

įbingti, -sta, -o įsikarščiuoti, įsirti, įpykti
įdrūkėti, -ėja, -ėjo sustorėti
įgauti, -gauna, -gavo nugalėti, apgauti

įgulimas, -o įnikimas
įkaištis, -čio į kelionę įsidedamas valgis

ilgės, -ių mirusiųjų atminimo diena
ilginiai, -ių sveiki, ilgi šiaudai
imlioni, -ioja, -iojo imti po truputį; atiminėti

imtinys, -io belaisvis
ynas, -a tikras, aiškus
ynai tikrai, aiškiai
ing į

įnikti, -ninka, -niko karštai pradėti ką daryti

intimos žr. tuo intimos
ypačiai skyrium

ypatingas, -a atskiras; savotiškas
irka, -os išdirbtas ožio ar avies kailis

iros, -ų griuvėsiai
įsibaistyti, -o, -ė atsibastyti, ateiti, įzengti

įsijautoti, -oja, -ojo išsiklausti, surinkti žinias

įsikričioti, -ioja, -iojo marškinius susikamšyti į kelnes

įsipilti, -pila, -pylė krimstis, rūpintis, dėtis į galvą

įsitėpti, -ia, -ė įsižiūrėti, įsimylėti, įsikalti į galvą, įsivaizduoti

įsimilti, -smilsta, -smilo įsigeisti, įnorti; įprasti

įstatytojas, -o įstatymų davėjas
išgaisti, -šta, -o išnykti, pranykti, išdvesti

išgožti, -žia, -žė išpilti vienu sykiu
išguldymas, -o vertimas, dėstymas

išguldyti, -guldo, -guldė išdėstyti, išaiškinti, išversti

iškaršti, -šta, -o pasenti, baigti savo gyvenimą

iškernoti, -oja, -ojo išplūsti, iškeikti

iškilti, -kilsta, -kilo išvykti, išeiti

išleltė, -ės žema vieta prie upės, tarpupis, upių baseinas

išliežis, -io tarpupirštis
išlūgoti, -oja, -ojo išprašyti, išmaldauti

išmintis, -čio filosofas
išpelzoti, -oja, -ojo išniekinti, išjuokti

išrėsti, -renčia, -rentė išpiauti, supiauti

išrupti, -a, -ė išpiauti, išskobti
išsigauti, -na, -vo išsiveržti, išlipiti, išeiti, iškeliauti

ištiestas, -a patenkintas
ištikti, -tinka, -tiko griebtis ko

ištikti į tiesą skustis teismui
išvainoti, -oja, -ojo apšmeižti

išvingurtas, -a išvingiuotas
įtartis, -ies įtarimas

įūršti, -šia, -ė sudrumsti
įvairauti, -auja, -avo skirtis

įvairus, -i skirtingas
įžodis, -io mažas įtarimas

jaukuras, -o (paprastai tik dg.) stambūs pagaliai, rupios malkos
jautotis, -ojasi, -ojosi klausinėti, klausytis, kas kaip yra, gaudyti žinias

jeib jei
jomylesta, -os didikas, ponas
jotas, -a raitas
jotas, -o raitelis
jotis, -ies kavalerija, raitoji kariuomenė; raitelis
juka, -os kraujinė sriuba
jūriuoti, -juoja, -javo banguoti

kad kada
kaipogi kadangi
kaišena, -os sugramdyta žievė
kakalys, -io krosnis
kakti, kanka, kako užtekti
kalavijonis, -ies kalavijuotis
kalinyčia, -ios kalėjimas
kalnėnas, -o aukštaitis
kamantas, -o tam tikra pakinktu dalis
kanakados kažkada, kadaise, senovėje
kanakoks, -ia kažkoks
kankalas, -o iš medžio padarytas barškalas, skambalas

*kankolās, -o kukulis, smulkus teš-
los gabalėlis*
kapėtis, -ėjasi, -ėjosi apsikasti, įsi-
tvirtinti
kaponė, -ės tam tikra gelda, lenta,
ant kurios šeimininkė pasideda
piaustyti batvinius, svogūnus
ir kt.
kapūzas, -o šilta didelė žieminė
kepurė
karėjas, -o karys, kareivis
kariauna, -os kariuomenė
karšatis, -ies senatvės laikas, am-
žiaus galas
karšinėcius, -iaus žmogus, kuris sen-
natvėje gyvena iš išimtinės, ku-
rį senatvėje reikia globoti; žmo-
gus, kuris duoda išimtinę, kuris
globoja
karšti, -šta, -o senėti, baigti am-
žių; nieko nebegalėti dirbti, būti
silpnam dėl senatvės
karūna, -os vainikas
karvietė, -ės mūšio vieta
kecis, -io tam tikras audeklas (lo-
vai uždengti ar žemėje patiesti)
keiktis, -iasį, -ėsi prisiekti
keimarys, -io du vaisiai, dažniau-
siai riešutai, drauge suaugę
kėnial, -ių sakingi pušies šakaliai
kėpis, -io paplokščias pyrago ke-
palas
kernoti, -oja, -ojo koneveikti,
plūsti, šmeižti
kestės, -čių dvi kartelės šiaudams
nešti
ketėjimas, -o ketinimas, baudima-
sis
ketėti, keta, -ėjo (keto) ketinti,
baustis, rengtis
kežoti riogsoti
kėžterėti, -ėja, -ėjo taip smarkiai
virsti, kad kojos pakiltų
kiemgrauža, -os medžio kirminų
išgraužos
kieminasis, -oji naminis
kiemynojus, -aus sodyba
kilimas, -o didelė, namie austa,
vilnonė skepeta
kiltas, -a storas (apie medžiagą)
kilties vyras priklausęs diduome-
nei, didikas
kinis, -io migis, guolis

kinkuoti, -uoja, -avo linguoti (gal-
vą)
kirba, -os liūnas, rūdynas
kiriejus, -aus viršutinis apsiaustas
kiūksoti, kiūkso, -ojo susitraukus
lindėti, kiūtoti, tūnoti, būti kur
klajumas, -o aikštė, vieša vieta
klaksoti, klakso, -ojo nejudant
gulėti, tįsoti (apie lavoną)
klastytis, -osi, -ėsi dangstyti,
siaustis
klėbininkas, -ė glėbiu teapkabina-
mas
klėbys, -io glėbys
kleisti, -džia, -dė eikvoti, barstyti,
blaškyti (apie pinigų)
klėsti, klesčia, klėstė dengti
kliautis, -ies pasitikėjimas, pasi-
kliovimas
klioštorius, -iaus vienuolynas
klotis, -ies pasisekimas, laimė, sėk-
mė
kluokti, -ia, -ė (ir *klūkti, -ia, -ė*)
maldauti, labai prašyti
knebinys, -io smulkas *knebinėji-*
mo reikalaujamas darbas
kobotas, -o tam tikri rūbai
kodis, -džio medinis indas su vir-
šeliu, laukneša
kojena, -os naginės, padirbtos iš
jaučio nuo kojų nuluptos odos
su plaukais į viršų
koroti, -oja, -ojo bausti
korulti, -la, -lo kaboti
kozos, -ų sutuoktuvės, jungtuvės
kožnas, -a kiekvienas
kretilas, -o didelis sietas grūdams
vėtyti
krivaitis, -čio senovės lietuvių pa-
gonių dvasininkas, žynys
krivė *krivaitis* senovės lietuvių
pagonių vyriausias dvasininkas
kryžėjas, -o kryžiuotis
kryžiokas, -o kryžiuotis
krūpštinėti, -ėja, -ėjo palengva
vaikščioti
krytis, -ies tam tikras tinklas žu-
vims gaudyti
kuisis, -io mažas uodas, mašalas
kūlis, -io akmuo
kumpas, -a žemyn lenktas
kungas, -o ponas
kuo metu kada

kuplus, -i tankus, krūmiškas
kurvis, -io pintinė, kraitė
kušėti, kuša, -ėjo judėti, krutėti,
knibždėti
kušinti, -ina, -ino liesti, judinti
kuškis, -io pluoštas
kutinti, -ina, -ino penėti, maitinti

labas, -o turtas
labiau geriau
laidaras, -o akmenimis išgrįsta vie-
ta prie tvartų mesti mėslams;
galvijų kiemas
laiskus, -i rūgštokas
laivėjas, -o laivu plaukiantis žmo-
gus, laivo savininkas
lakinti, -ina, -ino lėkdinti
lakus, -i greitas, eiklus, bėglus
lanktis, -čio įnagis, ant kurio len-
kia siūlus į gijas
lapinė, -ės lengvas vasarinis pasta-
tas, paprastai sode ar miške
lasyti, laso, lasė rinkti
launininkas, -o teismo tarėjas
lažas, -o baudžiava
lēbausena, -os lēbavimas, puota,
pokylis
legerė, -ės statinė
lelotti, -ioja, -iojo džiūgauti
lencūgas, -o grandinė
lenkis, -io kampas
lepnys, -io išlepęs žmogus
lēšis, -io tam tikras javas
ličyna, -os kaukė
lyčius, -iaus priežastis, ženklas
lydimas, -o iškiršta vieta miške,
skynimai
licyba, -os leidimas, liudijimas,
privilegija
lieknas, -o miškelis, giraitė
liekulas, -o veidmainystė
liekuoti, -iuoja, -avo skaičiuoti,
lyginti
lieleša, -os dieglys, šono dūrimas
(ypač nuo bėgimo)
lielis, -io liežuvis; liežuvavimas,
kalba
lieta, -os daiktas, dalykas, nauda
lietos vyras kilmingas, garbingas
žmogus, didikas
lygtai taip pat, kartu
lygmė, -ės lygi vieta, lyguma
lykis, -io skaičius

lykuoti, -uoja, -avo skaičiuoti
lipštukas, -o tam tikras augalas
litera, -os raidė
liudėjas, -o liudytojas, liudininkas
liulėti, liula, -ėjo knibždėti
liuobėti, -ėja (ir liuoba), -ėjo tu-
rėti įprotį, mėgti
liuosas, -a laisvas
liuositybė, -ės laisvė
liuosuoti, -uoja, -avo laisvinti
lūgoti, -oja, -ojo prašyti, maldauti
lunkas, -o karna
lūšis, -ies plėšrus kačių šeimos gy-
vulys

mačyti, -Ija, -Ijo padėti, pagelbėti
makaulė, -ės galva, galvos kiau-
šas (paniekinamai)
malka laužas, medžių krūva
manta, -os turtas, nauda
marčelga, -os tvarkdarys, tvarki-
ninkas; kariuomenės vadas
maringas, -a mirtį nešas
martauti, -auja, -avo marčią į ke-
lią rengti
maukna, -os luobas, medžio žievė
mazginiai, -ių daiktai, kuriuos rei-
kia mazgoti
mažtitėlis, -io labai mažas
medaunyčia, -ios smuklė
medė, -ės miškas, giria
medėjas, -o medžiotojas
medis, -džio augalas
medinasis, -oji laukinis, girinis
(apie paukščius ir žvėris)
medinės sėklos medžių, miško
sėklos
meilauti, -auja, -avo labai prašyti,
maldauti, geisti
meldžionis, -ies maldininkas, šven-
tų vietų lankytojas, kovotojas
dėl tikėjimo
menta, -os dvasia, sąmonė
meškena, -os meškos kailis
metas, -o metai
metylės, -ių tam tikras augalas,
kitur vadinamas metėlėmis, pe-
lynais
metūgė, -ės per metus išaugusi at-
žala
mezliava, -os mokesčių dėjimas,
metimas
mėžinis, -io mišinys

miečelis, -io kalavininkas
mieruoti, -uoja, -avo matuoti
mletininkas, -ė mieto, baslio sto-
rumo

minavonė, -ės minėjimas
minavoti, -oja, -ojo minėti
mislyti, -ija, -ijo manyti, galvoti
mokslinỹčia, -ios mokykla
monininkas, -o vaidintojas, išdai-
gininkas, veikėjas; kerėtojas,
apgavikas

mukti, munka, muko bėgti, sprukti
mulda, -os dubi geldelė
musėt tur būt
mūša, -os kautynės, mūšis
muštas, -o toks senovės pinigas

nabaštikas, -o miręs, negyvėlis
nairytis, -osì, -ėsi nenorėti, spir-
tis, vengti, kraipytis
naktovidu vidurnaktį
nedėlia, -ios savaitė; sekmadienis
negaišinti, -ina, -ino netrukdyti
negrakštas, -i nedailus, negracin-
gas

negut nebent
nelabas, -a nedoras
nelaimis, -io nelaimingas žmogus
nemintas, -tanti nebeišmanydamas
ką daryti, nesikęsdamas

neprietelius, -iaus priešas
nerti, neria, nērė jungti, sieti
nesang nes

netaika, -os kivirčas
nevalia, -ios nelaisvė
nežinovas, -o kas ko nors nežino,
neišmano

niūksoti, niūkso, -ojo iš tolo juo-
duoti

no o jau
notis, -ies atsitikimas, įvykis, nuo-
tykis, atvejis

novyti, -ija, -ijo naikinti, žudyti
nubengti, -ia, -ė pabaigti
nuboginti, -ina, -ino nugabenti,
nuvilkti, nutempti
nučiūžti, -čiūžta, -čiūžo sušlapti,
permirkti

nugaluoti, -uoja, -avo nužudyti
nugeižėti, -ėja, -ėjo labai surūgti,
perrūgti
nugl, nugis dabar, juk, gi

nugurti, -ūra, -uro susmukti, su-
glebti, sudribti
nujau dabar
nukauti, -auja, -ovė nužudyti, už-
mušti

nuogandus, -i bausis
nuogastus, -i bausis
nuokartas, -o (nuokarta, -os) pa-
leistuvis, ištvirkėlis
nuopelnas, -o užsitarnavimas
nusiaubti, -ia, -ė sunaikinti
nusigaluoti, -uoja, -avo nusižudyti
nusluoguoti, -uoja, -avo sunkiai
apkrauti, apsunkinti
nustigavoti, -oja, -ojo užsispyrus
tvirtai laikytis nuomonės, įrodi-
nėti

nustipti, -stimpa, -stipo numirti.
S. Daukantui šis žodis neturi pa-
niekinamos reikšmės, jis varto-
jamas ir kalbant apie garbingo
žmogaus mirtį
nuveiktinai pabaigtinai
nuvergti, -ia, -ė pavergti, prispaus-
ti, prislėgti

ojus, -aus pavojus
oliuoti, -iuoja, -iavo klykauti;
sangr. šėlti
olungė, -ės volungė
omenė, -ės atmintis
opa, -os žaizda
orė, -ės arimas, ariamasis laikas

pabenga, -os pabaiga
pabengti, -ia, -ė pabaigti
pāblaka ištiestomis kojomis ant
žemės
pačiuotis, -iuojasi, -iavosi tuoktis
padarga, -os žemės ūkio įrankiai
padarynė, -ės padargai, visa kas
reikalinga ūkiui
padegys, -io nukentėjęs nuo gais-
ro žmogus, padegėlis
pagebas sugebąs
paglemžti, -žia, -ė jėga užvaldyti,
pasisavinti, pagrobti, atginti
pailguotinas, -a pailgas
paišorius, -iaus raštininkas
pakajus, -aus ramybė, taika
pakakinti, -ina, -ino patenkinti
pakarčiui pakaitomis, paeiliui
paklanai, -ų dovana, nuolanka

paklausais labai klausinėjant, retai
 paklėsti, -čia, -tė sudėti
 pamėtėtis, -ojasi, -ojosi juoktis,
 šaipytis
 pamlerka, -os matavimas
 panokti, -ia, -ė pavyti, priginti,
 pasiekti
 papartis, -čio tam tikra kovos vė-
 liava
 pardavoti, -oja, -ojo pardavinėti
 paristi, -rita, -rito paversti, par-
 griauti, nugalėti, užmušti
 parubežys, -io pasienis
 pasala, -os slapstas ruošimasis kam
 nors negera padaryti, klasta,
 pinklės
 pasekėjinė, -ės jaunosios palydo-
 vė (per vestuves)
 pasibengti, -ia, -ė pasibaigti
 pasieti, -a, -o parišti, pakabinti
 pasiklausti, -klausija, -klovė pasi-
 tikėti kuo
 pasimesti, -a, -ė apsimesti, dėtis
 paskysti, -a, -ydo išsivaikščioti,
 pasiskleisti
 paskuojas, -a paskutinis
 pasmilti, -sta, -o užsigeisti, pano-
 rėti
 pasoga, -os dalis, kraitis
 pastrūnyti, -ija, -ijo pastatyti
 pašalys, -io kraštas
 pataika, -os palankumas
 patronas, -o globėjas, užtarėjas
 pavalga, -os vaistas, valgymas; už-
 daras
 pavėdauti, -auja, -avo būti pana-
 šiam
 pavėdus, -i panašus
 paveikti, -ia, -ė nugalėti, įveikti
 pavežėti, -vežti, -ėjo pažiūrėti
 pavietas, -o apskritis
 pavynastis, -ies prievolė; prieder-
 mė, pareiga
 pavojų pavojinga
 pavojus, -i pavojingas
 perdėti, -deda, -dėjo paskirti
 perdėtinis, -io viršininkas, vyres-
 nysis
 pergaletojas, -o laimėtojas
 perskyra, -os skirtumas
 perveiza, -os peržiūrėjimas, patik-
 rinimas
 pervežėti, -i, -ėjo peržiūrėti

pervežėtojas, -o revizorius
 pesnotis, -ojasi, -ojosi palengva,
 tingiai dirbti
 peunas, -a tikras
 pilionis, -ies pilies gyventojas,
 miestietis
 pilis, -ies miestas; pilis
 pirkšnys, -ių žarijos
 plėškė, -ės tam tikri kanapiniai ar
 odiniai pakinktai
 pleštekė, -ės drugys
 plikšalas, -o oras, kai šąla nepa-
 snigus
 plonis, -io pyragas
 plūdurti, -a, -o vandens paviršiuje
 laikytis
 pluostas, -o plaustas
 pobūdas, -a tinkamo būdo, pato-
 gus
 povyzius, -iaus (povyza, -os) iš-
 vaizda, pavyzdys
 prabočius, -iaus sentėvis
 pradaras, -o pagardinamieji, pa-
 skandinamieji daiktai
 pragumas, -o būdas, proga, mo-
 mentas
 pramonė, -ės (pramonis, -io) pra-
 simanymas
 pranokti, -ia, -ė pralenkti
 prasma, -os supratimas, suvoki-
 mas, protas, prasmė
 prašalaitis, -io pašalinis, svetimas
 žmogus
 pratarymas, -o prakalba
 praverėti, -eri, -ėjo praversti, būti
 reikalingam
 praveringas, -a reikalingas, nau-
 dingas
 prekėjas, -o pirklys
 prekioti, -ioja, -iojo prekiauti
 prekiotojas, -o pirklys
 priedėvinis, -io kasdien dėvimas
 (drabužis)
 priegulė, -ės naktigonė, nakvynė
 prielaidas, -o pusės metų paršas
 (nuo pavasario iki rudens)
 prisuokti, -ia, -ė pripratinti, pri-
 versti
 privalus, -i atitinkamas, tinkamas
 privileija, -os privilegija
 pundas, -o (pūdas, -o) svorio ma-
 tas, maždaug 16 kg
 pūrai, -ų žieminiai kviečiai

putelis, -io putinas
putmenys, -ų liga kai raumenys
pradeda tinti, pusti
putnis, -io paukštis

railioti, -ioja, -iojo eiti, ropoti
kreivojant

raištis, -čio didelė namie austa
skara

raitarija, -os raiteliai

rakanda, -andos nedidelė, apvali
iš plėšų arba karklų nupinta
pintinė (be lanko)

rangus, -i pasirengęs

rantyti, *ranto*, *rantė* piaustyti, ka-
poti (į dalis)

ratuotis, -uojasi, -avosi eiti, suktis,
lakioti ratu; ploti rankomis,
džiūgauti

raudonieji, -jų pinigai

raugtinė, -ės medinis indas kibiro
dydžio sviestui ar rūgusiam pie-
nui laikyti

rėdas, -o (*rėda*, -os) tvarka

rėdyti, *rėdo*, *rėdė* tvarkyti, valdyti

reja, -os klojimas, kluonas

remtis, -asi, -ėsi grumtis, kovoti

resnas, -a petingas

riaušiai, -ių iš ruginių miltų tešlos
padaromi lėkštės pavidalo sklim-
biai, jų vidurys pridedamas
trintų morkų arba bulvių su
prieskoniais, paskui sklimbiai
iškepami

rikis, -io valdovas, karalius

rinda, -os eilė

ritinis, -io apskrito medžio atpio-
va, kurią vaikai ritinėja žais-
dami („ripka“)

ritmuša, -os kuoka, muštukas, pa-
galys ripkai mušti

riužis, -io bučius, varža

ryžtis, -tasi, -žosi tvirtai nutarti,
nuspręsti

rona, -os žaizda

ronas, -o rąstas

rubežius, -iaus riba, valstybės sie-
na

rumulioti, -ioja, -iojo sunkiai kel-
ti, ritinti, tampyti

runos, -ų senovinio germanų alfa-
beto raidės

rutulti, -la, -lo apvynioti

sabalas, -o toks žvėris, turįs labai
brangų kailį

saidokas, -o šaunamasis lankas

smėžinis, -io mišinys, mėšlynas

samplėšinis, -io storas lininis au-
deklas

sandara, -os susitarimas, sutartis

sandraugė, -ės draugija, bendruo-
menė

sankritos, -ų ant vienas kito su-
virtę medžiai

sargtis, -ies sargyba

sarioti, -ioja, -iojo naikinti, plėsti

sauprasmai savarankiškai

saviep savyje

sermėga, -os rudinė

siekis, -io siekimas, tikslas, tai-
kinys

siūloti, *siūlo*, -ojo siūlyti

siuntinys, -io pasiuntinys

siūtis, -čio kirtis, smūgis, sudavi-
mas

skaidma, -os turinys

skaidriai aiškiai

skaitlius, -iaus skaičius

skaniniai, -ių skanumynai, saldu-
mynai, skanėstai

skaptas, -o įnagis, kuriuo skobia-
mi šaukštai, geldos ir kt.

skaugė, -ės pavydas

skaugingas, -a pavydus

skaugis, -ė pavyduolis

skaugus, -i pavydus

skendinys, -io paskenduolis

skiestis, -džia, -dė atskirti, sangr.
atsiskirti

skila, -os pliauska

sklambyti, *sklambo*, *sklambė* įky-
pai piauti, tašyti, kirpti

sklimbis, -io gabalas

skliutas, -o dailidės kreivakotis
kirvis

skoba putra rūgšti putra, kruo-
pienė

skomėti, -ia, -ėjo ragauti, gardžiai
valgyti

skomis, -io (ir *skomia*, -ios) stalas

skototis, -jasi, -josi rūpintis, steng-
tis, dairytis

skreitas, -o priejuostė, sterblė

skudrinti, -ina, -ino gyvinti

skudrus, -i gyvas, greitas, apsuk-
rus

skųsti, skundžia, skundė gailėti, saugoti, taupyti
skvarma, -os forma, lytis
slygti, slygsta, slygo linkti, geisti, trokšti
slinkauti, -auja, -avo tingėti, tinginiauti
slinkavimas, -o tinginiavimas
slinkis, -ė tinginys, -ė
sluoguoti, -uoja, -avo apkrauti, apdėti, apslėgti, apsunkinti
smallauti, -auja, -avo pasalom žiūrėti, tykoti, sėlinti, smaguriauti, smaližauti
smertis, -čio mirtis
smilinti, -ina, -ino masinti, raginti
smurtus, -i smarkus, staigiai puo-
 ląs
soda, -os sodžius, kaimas
sopagal, -ų batai
spėkas, -o (spėka, -os) jėga
spėrial greitai
sjuobalas, -o sriuba, srėbalas
staibis, -io blauzda
staktos, -ų langų, durų rėmai
stangybė, -ės tvirtumas
stėigtį, -ia, -ė labai norėti, steng-
 tis, rūpintis
stembti, -ia, -ė spirtis, ožiutis
stengti, -ia, -ė galėti, pajėgti
stigauti, -auja, -avo (ir *stigavoti, -oja, -ojo*) užsispyrus tvirtai lai-
 kytis savo nuomonės, įrodinėti
stypa, -os mirtis, laidotuvių vai-
 šės
stokoti, -oja, -ojo neužtekti, pri-
 trūkti
stotkas, -o indas
stovyla, -os statula, išvaizda, ūgis
straiptis, -čio sąnarys, skyrius
strypas, -o pagalyas, drūta lazda
strūna, -os drožuvas, tam tikras
 dailidės įrankis
strūnyti, -ija, -ijo statyti
sūdas, -o teismas
sueimas, -o susirinkimas, seimas
sukrus, -aus cukrus
sukrus, -i apsukrus, vykęs, guvus
suletenti, -ena, -no suminti
sulpti, -ia, -ė čiulpti, laižyti, žįsti
sumisti, -mintą, -mito subręsti, su-
 storėti

sunėrimas, -o sujungimas, susieji-
 mas
sunerti, -neria, -nėrė sujungti
suokti, -ja, -ė versti, spirti, spausti
supentėti, -ėja, -ėjo sukietėti
surantyti, -ranto, -rantė kapoti
 (malkas)
susiedas, -o kaimynas
susižti, -yžta, -ižo susierzinti
suvisu visai, visiškai
suvodba, -os (ir *svodba*) vestuvės
suvokti, -ia, -ė surasti
svietas, -o pasaulis; paprasti žmo-
 nės (ne didikai)
svilksnis, -ies (ir *svilksnė, -ės*) lai-
 dynė, įskelta lazda akmenims
 laidyti

šakumas, -o tarpkojis
šaldras, -o (šaldra, -os) perėjūnas,
 valkata
šaltyšius, -šiaus seniūnas
šašuolėtis, -čia šešėlis
šautas, -o lapienė iš batvinių arba
 balandų lapų
šėtras, -o padangtė, palapinė
šiekštas, -o tam tikras medinis
 prietaisas, į kurį įdėję kankin-
 davo žmogų, suspausdami kojas
šykštauti, -auja, -avo būti šykš-
 čiam, gailėti duoti
šilo meniu rugsėjis
šiupinys, -io tam tikra tiršta košė
 (iš žirnių, ruginių miltų arba
 kruopų ir mėsos)
škobai, -ų šonkaulinė mėsa
šlapjurgis, -io oras, kai lyja ir
 šąla
šlėdės, -džių rogės, šlajos su lentų
 šalinėmis
šoblė, -ės kardas
šova, -os drevė, sprogymė, iš-
 duoba
špiegas, -o šnipas
šūsnis, -ies krūva, kupeta
takišys, -io užtvanka
talkėjas, -o talkininkas
talžyti, -o, -ė daužyti, mušti, taš-
 kyti
tapnoti, -oja, -ojo pliauškenti lyg
 glostant, girti
taranas, -o pabūklas tvirtovės sie-
 nons griauti

taukšotti, -šo, -ojo ryškėti, būti ma-
 tomam
 tauragė, -ės midaus geriamasis in-
 delis
 taurena, -os tauro kailis
 teisdarys, -io teisėjas
 teriotti, -ioja, -iojo naikinti, plėšti,
 grobti
 teutonas, -o vokietis
 Teutonija, -os Vokietija
 tėvainė, -ės tėvynė
 tėvas, -a plonas
 tėvūnija, -os sritis
 tiekti, -ia, -ė gaminti, taisyti
 tiesa, -os teismas
 tyvuliuoti, -iuoja, -iavo būti van-
 dens pritvinsiam, apsemtam
 to dėjęs, to dėję todėl, tuo būdu,
 tada
 todėl
 trakšotti, trakšo, -ojo niuksoti, tam-
 suoti
 traškąs, -anti labai tankus
 traškinti, -ina, -ino su garsu
 krimsti, laužti
 trinka, -os rąsto galas medžiams
 ar mėšai kapoti, „kaladė“
 trūkis, -io kelio galas, tam tikras
 kelio tarpas
 tūbas, -o veltinis, vilokas
 tūlas, -a dažnas
 tuo intimos be perstojimo, nuolat
 ubladė, -ės trobesys, kur yra
 duonkepė krosnis arba kur tai-
 somas jovalas gyvuliams
 ublas, -o trobesys su krosnimi
 dervai degti
 uiti, uja, ujo vyti
 ūkis, -io valstybė; ūkis
 uliava, -os laisvė
 uokšas, -o drevė, medžio skylė,
 išduba
 uostai, -ų ūsai
 urėdas, -o tvarkytojas, valdinin-
 kas
 uršti, -ia, -šė drumsti
 užslygti, -sta, -go užmigti
 užtrinas, -o taurinė, užkulas
 vadaloči, -oja, -ojo voliotti
 vagorius, -iaus dvaro prižiūrėtojas
 vaidas, -o nesantaika, barnis

vaidelė, -ės senovės dvasininkas,
 žynys
 vaidelotas, -o žr. vaidelė
 vaidinti, -ina, -ino parodyti, de-
 monstruoti, sangr. pasirodyti
 vaisytis, -osi, -ėsi vestis, daugėti,
 vesti vaikus (gyvuliai)
 vaiskas, -o kariuomenė
 vaistyti, -to, -tė gydyti
 vakaroti, -oja, -ojo dirbti vaka-
 rais (su žiburiu)
 valdymieras, -o valdovas, valdy-
 tojas
 valdžionis, -ies valdovas, valdyto-
 jas, valdininkas
 vālyti, -ija, -ijo reikšti, turėti
 reikšmės, galios
 valyti, valo, valė imti javus nuo
 lauko
 varielka, -os degtinė
 vaznius, -iaus feodalinių laikų
 teismo antstolis
 večas, -a senas
 vėdliauti, -iauja, -iavo lydėti jau-
 nąją į vyro namus
 vėdlys, -io vestuvininkas, kuris
 lydi jaunąją ir krauti
 veikalas, -o darbas, tai, kas pada-
 ryta, elgesys
 veizėti, veizi, -ėjo žiūrėti
 velyti(s), -ija(si), -ijo(si) mėgti, la-
 biau norėti
 vempti, -ia, -ė gerti
 vėputinis, -io pusnis
 vergyba, -os nelaimė, vergija
 verpelė, -ės medinė statinė alui-
 laikyti
 veselė, -ės vestuvės
 vienkartu drauge, kartu
 vienok tačiau
 viera, -os tikėjimas
 viešės, -ių viešnagė, buvimas sve-
 čiuose
 viežlybas, -a garbingas, kilnus
 viežlybumas, -o kilnumas, garbin-
 gumas, skaistumas
 vilyčia, -ios strėlė
 vylus, -i vylingas, klastingas
 virdyti, -o, -ė nešti, vyti, traukti,
 vilkti
 vytis, -čio (ir vytis, -ies) raitas se-
 novės karžygis; raitas pasiuntinys

vyženos, -ų vyžos
vyžti, -ta, -žo pinti vyžas
vokti, -ia, -ė valyti

zokaninkas, -o vienuolis, atsisky-
rėlis

zokanas, -o vienuolių ordinas,
draugija

zomasas, -o mūrinė ar akmeninė
tvora

žabanklas, -o spąstai

žalmotis, -ojasi, -ojosi maivyti,
daryti juokus, vaipyti, nerimtai
elgtis

žaliūkas, -ė tvirtas, sveikas žmo-
gus

žambis, -lo arklas, medinė žagrė

žarynas, -o smulkaus kuro medžių
krūmas

žegterėti, -ri, -ėjo kritus sužagsėti
Žemaičių jūra Baltijos jūra

žemltonis, -ies žemvaldys, bajoras

žygovas, -o senovės kunigaikščio
tarnas, pasiuntinys

žilava, -os gedulas

žinyčia, -ios šventovė

žirglioti, -ioja, -iojo išsižergus ar
dideliais žingsniais eiti

žiuponas, -o ponas

žlugšoti, žlugso, -ojo mirkti van-
denyje

žmonysta, -os svečiavimasis, vai-
šės, iškilmė

žuvėdai, -ų švedai, normanai (va-
riagai)

TURINYS

	<i>Psl.</i>
Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių	
Pratarimas	5
Senovės lietuviai ir žemaičiai	7
Igulimas vokiečių į latvių žemę	8
Kovos su vokiečiais ir totoriais	11
Istorija žemaitiška	
Vyresnybė ir rėda	15
Kalba	20
Rimgaudas didysis kunigaikštis Lietuvoje, Utenis žemaičiuose, karai su kalavijuočiais	22
Popiežiai ir kryžėjai	26
Žalgirio mūša	27
Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių	
Skaidma	31
Lietuvos girios senovėje	32
Lietuvių būdas	36
Apdaras	40
Valgis ir gėrimas	41
Darbai ir užsigrūdinimas	43
Vestuviniai lietuvių papročiai	46
Kiti lietuvių papročiai	53
Pilys	58
Lietuvos didikų tižimas ir prekybos smukimas	62
Žodynėlis	67

Школьная библиотека
С. ДАУКАНТАС

На литовском языке

Государственное издательство педагогической
литературы Литовской ССР, Каунас

Mokinio biblioteka
S. DAUKANTAS

Redaktorius *A. Bukevičius* Dailininkas *E. Survila*
Techn. redaktorius *L. Stiklius* Korektorė *J. Zukauskienė*

Duota rinkti 1959.IV.14. Pasirašyta spausdinti 1959.VI.3.
Popierius 84X108^{1/2} mm, 4,1 apskait. spaudos lanko; 2,5 spaudos
lanko; 4,48 leidybinio lanko. Tiražas 7000 egz.
Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla Kaune,
Doneičiū 6. Leidinio Nr. 2586.

Spausdino Valst. V. Kapsuko-Mickevičiaus vardo spaustuvė
Kaune, Lenino pr. 23. Užsakymo Nr. 500.

Kaina 1 rub. 35 kap.